

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ÇİN EKONOMİSİNİN KALKINMA KAYNAKLARI,
SORUNLARI VE TÜRKİYE-ÇİN EKONOMİK
İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Abulikemu MIERSHALIJIANG
(Mirsalihcan ABLİKİM)**

Enstitü Anabilim Dalı : İktisat

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Adnan DOĞRUYOL

TEMMUZ 2007

T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

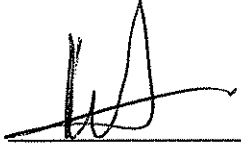
ÇİN EKONOMİSİNİN KALKINMA KAYNAKLARI,
SORUNLARI VE TÜRKİYE-ÇİN EKONOMİK
İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abulikemu MIERSHALIJIANG
(Mirsalihcan ABLİKİM)

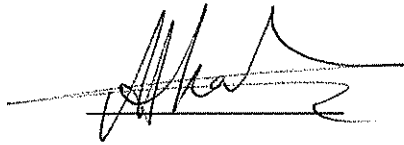
Enstitü Anabilim Dalı : İktisat

Bu tez 12.07.2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

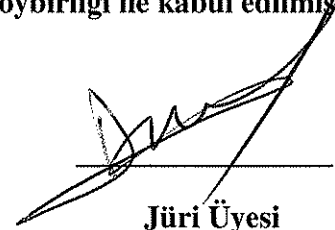
Jüri Başkanı

Doç. Dr. Kemal İNAT

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Mustafa AKAL

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Adnan DOĞRUYOL

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Abulikemu MIERSHALIJIANG
(Mirsalihcan ABLİKİM)

12.07.2007

ÖNSÖZ

Çin ekonomisinin hızla büyüme başarısı son zamanlarda çok konuşulan konulardan biridir. Ben memleketimdeyken Çin ekonomisinin hızla büyüdüğünü radyo ve televizyonlardan dinliyordum ve içerden bakınca pek farkına varamıyordum. Ancak Türkiye'ye gelince, Çin ekonomisinin ne kadar hızlı büyüdüğünü bir kez daha dışardan bakarak öğrendim ve bu çalışmayı yapmanın benim için oldukça faydalı olacağını düşündüm. Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Adnan DOĞRUYOL'a ve Doç. Dr. Mustafa AKAL hocama teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca, bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anne babama, yurtdışında eğitim alabilmem için her türlü desteği sağlayan kardeşlerime şükranlarımı sunarım. Yetişmemde katkıları olan tüm hocalarıma da minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Abulikemu MIERSHALIJIANG

(Mirsalihcan ABLİKİM)

12 Temmuz 2007

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ÇİN EKONOMİSİNİN GELİŞME SÜRECİ.....	3
1.1. Çin Ekonomisine Tarihsel Bakış.....	3
1.2. Ekonomik Reformlar ve Dışa Açılma.....	5
1.3. Ekonomik Performans ve Çin Ekonomisinin Büyüklüğü.....	9
1.3.1. Ekonomik Performans.....	9
1.3.2. Ekonominin Büyüklüğü	13
BÖLÜM 2: BÜYÜMENİN KAYNAKLARI.....	16
2.1. Bol ve Ucuz İşgücü	16
2.2. Yüksek Tasarruflar ve Yurtiçi Yüksek Yatırımlar.....	19
2.3. Toplam Faktör Verimliliğindeki Artışlar	24
2.4. Doğal kaynaklar	26
2.5. Döviz Kuru Rejimi.....	27
2.6. Dış Ticaret.....	31
2.6.1 Dış Ticaret Yapısı	32
2.6.1.1. İhracat Yapısı ve Döviz Rezervi	34
2.6.1.2. İthalat Yapısı	37
2.6.2. Çin'in Dış Ticaret Pazar Yapısı	38
2.7. Doğrudan Yabancı Yatırım.....	42
2.7.1. Çin'in Doğrudan Yabancı Yatırım Politikası.....	44
2.7.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Çin'e Yönelmesindeki Nedenler ve Şirketlerin Çin Stratejisi.....	46
2.7.3. Doğrudan Yabancı Yatırımların Geldiği Ülkeler ve Yatırımın Yapıldığı Bölgeler	48

2.7.4. Doğrudan Yabancı Yatırımların Çin Ekonomisine Katkıları.....	50
2.8. Dünya Ticaret Örgütü Bağlamında Çin Ekonomisi	53
2.8.1. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne Üyeliği ve Yaptığı Taahhütler	53
2.8.2. Dünya Ticaret Örgütü'nün Çin Ekonomisinde Yarattığı Etkiler	56
BÖLÜM 3: ÇİN'İN KARŞILAŞTIĞI EKONOMİK SORUNLAR	60
3.1. Artan Enerji Sıkıntısı, Yurtiçi Talep ve Tüketim Yetersizliği	60
3.2. Çin Ekonomisinin Aşırı Isınma Tehlikesi.....	62
3.2.1. Ekonomide Aşırı Isınmanın Tanımı.....	62
3.2.2. Çin Ekonomisi Aşırı Isınıyor mu	63
3.2.3. Aşırı Isınmanın Nedeni ve Isınmaya Yönelik Tedbirler	70
3.3. Gelir Dağılımındaki Eşitsizlik.....	72
3.3.1. Kentsel ve Kırsal Kesiminin Gelir Dengesizliği.....	72
3.3.2. Gelir Dağılımının Bölgesel Dengesizliği	74
4. BÖLÜM: TÜRKİYE-ÇİN EKONOMİK İLİŞKİLERİ	77
4.1. Türkiye-Çin Ticari İlişkilerin Gelişimi	77
4.2. Türkiye ile Çin Arasındaki Ticari Anlaşmalar.....	79
4.3. Türkiye ile Çin Arasındaki Dış Ticaret	80
4.3.1. Ticaretin Dengesiz Olmasındaki Başlıca Nedenler.....	84
4.4. Türkiye-Çin Yatırım İlişkileri	85
SONUÇ.....	90
KAYNAKLAR	93
ÖZGEÇMİŞ.....	100

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ülkeler İşbirliği
Ar & Ge	: Araştırma Geliştirme
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
EIU	: Economic Intelligent Unit
GMD	: Guomin Dang veya Çin Milliyetçi Partisi
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GATT	: Tarife ve Ticaret Genel Anlaşması
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülke
GÜ	: Gelişmiş Ülke
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KEK	: Karma Ekonomik Komisyonu
KİT	: Kamu İktisadi Teşekkülleri
M.Ö.	: Milattan Önce
MOFTEC	: Dış Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Bakanlığı
OECD	: Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
Rmb	: Renmin bi /Çin Halk Parası
SAGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜSİAD	: Türk Sanayiciler ve İşadamları Derneği
TFP	: Total Factor Productivity/Toplam Faktör Verimliliği

TABLO LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1: Seçilmiş Ülkelerin Dünya GSYİH'sı İçindeki Payı: 1700 – 2001	4
Tablo 2: Seçilmiş Ülkelerin GSYİH Büyüme Oranları: 2001– 2005	10
Tablo 3: Çin'in Nominal GSYİH'sı ve Büyüme Oranları: 1961–2006	11
Tablo 4: Ülkelerin Nominal GSYİH' ya Göre Sıralanışı: 2006.....	14
Tablo 5: ABD, Japonya ve Çin'in GSYİH ve Kişi Başına GSYİH'sı: 2005	14
Tablo 6: Ülkelerin GSYİH'larına Göre Sıralanışı (SAGP): 2006.....	15
Tablo 7: Çin'in İşgücü Rakamları: 1960–2002.....	17
Tablo 8: Sanayi Sektöründe İşgücüne Ödenen Saatlik Ücretler: 2003	18
Tablo 9: Tasarruf Oranı ve Kamu, Kolektif ve Özel sektöre Ait Yatırım Oranları 1980 –2002.....	21
Tablo 10: TFP Ortalama Artış Oranları ve GSYİH'sına Katkı Oranı	25
Tablo 11: Rmb'nın Önemli Yabancı Paralar Karşısındaki Ortalama Döviz kuru	28
Tablo 12: Dış ticaretin Çin'in GSYİH içindeki payı: 1970–2004	32
Tablo 13: Çin Dış Ticaret Verileri: 1978–2006	32
Tablo 14: Çin'in Başlıca İhraç Ürünleri: 2003–2004.....	35
Tablo 15: Çin'in Başlıca İthalat Ürünleri: 2003–2004.....	38
Tablo 16: Çin'in Başlıca Ticaret Ortakları: 2005.....	39
Tablo 17: Çin'de Gerçekleşen Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	43
Tablo 18: Çin'e Doğrudan Yatırım Yapan Ülkeler: 1979–2005.....	48
Tablo 19: DYY'ların Çin Ekonomisine Katkıları:1993–2004.....	52
Tablo 20: Çin'in DTÖ' ne Üye Olduktan Sonraki Ekonomik Durumu.....	56
Tablo 21: Çin'in Önemli Bankalarının Kredi Artışları: 2002–2004	66
Tablo 22: Çin'in GSYİH, TÜFE ve Sabit Sermaye Artış Oranları: 1990–2006.....	67
Tablo 23: Bölgelere Göre 2005 Yılında Kişi Başı GSYİH'sı.....	75
Tablo 24: Türkiye –Çin Ticari İlişkilerinin Yasal Altyapısı	80
Tablo 25: Türkiye- Çin Dış Ticaret Verileri: 2000–2006	82
Tablo 26: İkili Ticarete Türkiye'nin İhracatındaki Başlıca Maddeler: 2005–2006	84

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1: Çin GSYİH'sının Sektörel Değişimi: 1978–2005.....	13
Şekil 2: Kent Nüfusu ve Kırsal Nüfusun Değişimi: 1978–2004	19
Şekil 3: Çin'in GSYİH ve GMH Karşılaştırması: 1978–2005	24
Şekil 4: Dış Ticaretin İşletmelere Göre Dağılımı: 2004.....	34
Şekil 5: Çin'in Yıllara Göre Döviz Rezervleri: 1990–2006	36
Şekil 6: Çin'in Dış Ticaretindeki Başlıca Ülkeler: 2004.....	39
Şekil 7: DYY'ların Bölgesel Dağılımı: 2003	50
Şekil 8: Çin'in Cari Hesap Dengesi:1990–2005.....	64
Şekil 9: Kırsal ve Kentsel Kesimin Kişi Başına Yıllık Geliri: 2002–2006	73
Şekil 10: İkili Ticaretin İki Ülke Dış Ticaretindeki Yeri: 2000- 2006	82
Şekil 11: İkili Ticaretin Sektörel Dağılımı: 2006	83

Tezin Başlığı: Çin Ekonomisinin Kalkınma Kaynaklar, Sorunları Ve Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri	
Tezin Yazarı: Abulikemu MIERSHALIJANG	Danışman: Yard. Doç. Dr. Adnan DOĞRUYOL
Kabul Tarihi: 12 Temmuz 2007	Sayfa Sayısı: VII (ön kısım) + 100 (tez)
Anabilim Dalı: İktisat	
<p>1978 yılında başlattığı ekonomik reform ve dışa açılma politikasından beri, Çin ekonomik açıdan çok hızlı gelişti ve dünya ekonomisinde önemli roller oynamaya başladı. 1 milyardan fazla nüfusa sahip olan Çin'in bugünkü konumlara gelebilmesinde ne gibi faktörler önemli katkılarda bulunmuştur? Hızlı büyüme sürecinde ne gibi sorunlarla karşı karşıya gelinmiştir? Bu iki soruya cevap aramak bu tezin amaçlarıdır.</p> <p>Bu sorulara cevap ararken, Çin ekonomisinin büyümesinde katkıda bulunan kaynaklar tek tek incelenmeye çalışılmıştır. Hızlı büyümenin beraberinde getirdiği sorunlar, Ekonominin Aşırı Isınması ve Gelir Dağılımındaki Eşitsizlik gibi bir kaç önemli konulara odaklanılmıştır.</p> <p>Çin'in dünya ticaretindeki artan rolü, bazı ülkeleri olumsuz yönde etkileyerek bu ülkelerin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü kaybetmesine neden olmaktadır. Türkiye de Çin ekonomisinden olumsuz yönde etkilenen ülkelerden biridir. Bu yüzden tezin son bölümünde Türkiye-Çin ekonomik ilişkilerine yer verilmektedir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Kalkınmanın Kaynakları, Ekonomide Aşırı Isınma, DYY, Dış Ticaret, Türkiye ve Çin	

Sakarya University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: Source of China's Economic Growth, Challenges And The Economic Relationship Between Turkey and China	
Author: Abulikemu MIERSHALIJANG	Supervisor: Assist. Prof. Adnan DOĞRUYOL
Date: 12 July 2007	Nu. of pages: VII (pre text) + 100 (main body)
Department: Economics	
<p>Since the reform and opening up policy began in 1978, China has sustained high growth and begins to take important role in World economy. The thesis aims to find answers for following questions: How can China achieve such successes with more than 1 billion population and what are the main factors contributed China's rapid economic growth? What are the main challenges China facing in economic transition?</p> <p>When studying those topics above, I have tried to examine all the factors which accelerate China's economic growth and focused on some challenges which are resulted from rapid growth, such as overheating economy and income disparities.</p> <p>China's increasing role in the world trade influenced some countries negatively and causes them to loose their competitiveness in international market. And Turkey is one of them. So, in the last chapter of the thesis, I have tried to study the economic relationship between Turkey and China.</p>	
Keywords : Source of Economic Growth, Overheating Economy, FDI, Foreign Trade, Turkey and China	

GİRİŞ

Çin Halk Cumhuriyeti dünya nüfusunun yüzde 20'sini barındırmaktadır. Bu büyüklükteki bir ülkenin küresel ekonomi ile bütünleşmesi hem Çin hem de dünya ülkeleri için dengeleri değiştirmekte ve özellikle küresel ticaret kompozisyonunda büyük bir dönüşümü beraberinde getirmektedir. Son 27 yılda Çin Komünist Partisi tarafından kademeli olarak uygulanan reform süreci, 2001 yılında ülkenin Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesi olması ile ivme kazanmış ve uluslararası ekonomide kartların yeniden dağıtılmasına yol açmıştır.

Çalışmanın Amacı

Bu konunun seçilmesindeki amaç, Çin'in büyüyen ekonomisinin tüm dünyayı yakından ilgilendiriyor olmasıdır. Yıllık ortalama %9,6 büyüme hızıyla Çin'in 2015–2020 yılları arasında dünyanın en güçlü ekonomisi olacağı hakkında tahminler bulunmaktadır. Çin 1978 yılından bu yana bu hızlı büyümeyi nasıl gerçekleştirebildi? Hızlı büyümenin arkasında ne gibi faktörler bulunmaktadır? Bu soruların cevabını araştırmak tezin en önemli amaçlarından biridir.

Hızlı büyümenin bir takım sorunları da bulunmaktadır. Eğer Çin sağlıklı bir şekilde büyümeyi sürdürürse yirmi sene sonra dünyanın en güçlü ekonomisi olabileceği hakkındaki tahminler gerçekleşebilir. Ancak şu anda karşılaştığı sorunlara yönelik ciddi tedbirler alınmazsa bu büyüme yavaşlar ve Çin'i krize götürebilir. Bu konular hakkında araştırma yapmak ve yeni bulgulara ulaşmak tezin diğer önemli amacıdır.

Çin'in büyümesi ve dünya ticaretindeki payının artmasıyla, ABD başta olmak üzere Çin ile ticaret yapan birçok ülke dış ticarete açık vermektedir. Türkiye de bu ülkelerden biridir ve Türkiye –Çin ekonomik ilişkilerinin analizi çalışmanın üçüncü amacıdır.

Çalışmanın Önemi

Çin gibi geride kalmış, kalabalık bir büyük devletin 20 seneden fazla bir süreç içerisinde eşi görülmemeyen bir kalkınma gerçekleştirmesi dünya iktisat tarihinde ilk defa görülen bir olaydır. Çin'in ekonomik alandaki başarısı, gelişmekte olan ülkeler için bir örnek olabilir. Diğer yandan kalkınma süreci içinde karşılaşılan sorunlar ve

başarısızlıklar yine gelişmekte olan ülkeler için bir ders ve tecrübe olabilir. Bu yüzden Çin hakkında çalışma yapmak oldukça önemlidir.

Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı

Tez ikincil kaynaklardan yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu bağlamda yapılan literatür taramasında elde edilen bilgi ve veriler ilişkilendirilmiş, sentezlenmiştir. Tez dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Çin Halk Cumhuriyeti'nin genel olarak kısa bir sosyal ve ekonomik tarihini ortaya koyduktan sonra, ekonomik performans ve ekonomisinin büyüklüğü tartışılmaktadır. İkinci bölümde, kalkınmanın kaynakları olarak bol ve ucuz işgücü, verimlilik artışları, doğrudan yabancı yatırım, dış ticaret ve DTÖ üyeliği gibi konular üzerinde durulmaktadır ve bunların Çin ekonomisinin büyümesindeki katkıları araştırılmaktadır.

Üçüncü bölümde ise, ekonomik büyümenin beraberinde getirdiği sorunlar enerji kısıntıları, tüketim ve iç talep yetersizliği gibi sorunlar dile getirilerek incelenmektedir. Ayrıca Çin ekonomisinin aşırı ısınma tehlikesi analiz edilmektedir. Son olarak gelir dağılımının eşitsizliği gibi konulara yer verilmiştir.

Son bölümde ise, Türkiye'nin Çin'i 1971 yılında diplomatik olarak tanımasından sonraki iki ülke arasındaki ticari ve yatırım ilişkileri incelenmektedir.

BÖLÜM 1: ÇİN EKONOMİSİNİN GELİŞME SÜRECİ

1.1. Çin Ekonomisine Tarihsel Bakış

Dünyanın en kalabalık ve yüzölçümü en geniş ülkelerinden biri olan Çin, tarih sahnesinde ekonomik olarak yeniden önemli bir ülke olmaya yakın zamanlarda başlamıştır. Politik birliğini ilk defa M.Ö.221 yılında Qin hanedanlığı zamanında gerçekleştiren Çin, Doğu Asya'nın en güçlü ve kendi tarihi boyunca kurulan devletleri arasında en büyük ekonomik büyüklüğe günümüzde gelmiştir. Çin'in, Han hanedanlığı'ndan (M.Ö.206-M.S220)16. yüzyıla kadar gerçekleşen GSYİH performansı; aynı dönemde Batı Avrupa'da gerçekleşen performanstan fazlaydı. Ming Hanedanlığı'nın (1368–1644) sonuna doğru ve Qing Hanedanlığı (1644–1912) boyunca Çin ekonomisi bir durgunluğa girdi ve Çinli liderler dünya ile ilişkilerinde içe kapanmayı tercih ettiler. Bu dönemde, Çinli hükümdarlar uluslararası ticarete ve yeni teknolojik gelişmelere karşı ciddi sınırlamalar getirdiler ve sonuç olarak Çin'deki kişi başına GSYİH neredeyse hiç artış göstermedi. Çin kapılarını dış dünyaya kapatırken, aynı dönemde 11.yüzyılda başlayan bilimsel devrim ile birlikte hızlı bir ekonomik kalkınma içine giren Batı Avrupa çok hızlı bir büyüme trendi gösterdi. Kişi başına düşen GSYİH olarak ölçüldüğünde, ekonomik performans açısından Batı Avrupa Çin'i 1500'lü yıllarda yakaladı (Cox ve Koo, 2003).

Çin'in kendini dünyadan izole etme çabası; 19. yüzyılın başlarında, Batılı ve Japon güçlerin ülkeyi istilasıyla sonuçlandı. 1839–1842 yılları arasındaki “Afyon Savaşı” sonrasında ve 1897 yılında Hong Kong adasını büyük Britanya'ya vermek zorunda kalan Çin, zaman içinde kıyı şehirlerindeki önemli yerleşim yerlerini ve limanlarını yabancı güçlere vermek zorunda kaldı. Yabancı güçler tarafından Çin'in gümrük gelirlerine savaş tazminatı olarak el konuldu. Bu süreç; ülkenin kişi başı GSYİH'nın 2000 yıl önceki seviyesine düşmesiyle sonuçlandı. Nihayetinde Çin İmparatorluğu 1911 yılında çöktü.

Çin imparatorluğunun yıkılmasından sonra, Çin Cumhuriyeti kuruldu. Fakat Goumindang (GMD) yani Milliyetçi Partisi anlamına gelen yönetim altındaki Çin Cumhuriyeti, ülkenin bütünlüğünü koruyamadı. Çin hızla yarı-otonom ve savaş lortlarının hâkim olduğu bir ülke durumuna geldi. 1927 yılına kadar, Jinag Jie Shi

liderliğindeki GMD hükümeti kentlerde yönetime hâkim olmasına rağmen ülkenin tümünü kontrol altında tutmayı başaramadı. Ülkenin geri kalanının kontrolü, özellikle kırsal bölgelerde Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) hâkimiyeti altına girdi. Japonlar 1931 yılında Mançurya'yı Kuzey-doğudan istila ettiler ve Japonya 1937 yılında Çin'in tümünü ele geçirmek için kapsamlı bir harekâtın içine girdi.

GMD hükümeti bir yandan işgalci Japon güçleri ile savaşırken diğer yandan ÇKP ile sınır savaşı veriyordu. Japonya 1945 yılında teslim olunca Çin'de iç savaş patlak verdi. GMD güçleri daha iyi organize olmuş ÇKP güçleri karşısında dayanamadı Tayvan'a kaçmak zorunda kaldı. 1 Ekim 1949 tarihinde, ÇKP lideri Mao Zedong Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) kurulduğunu ve yeni devletin başkentinin Pekin olduğunu ilan etti (Çin Ansiklopedisi, 200?).

Yüzyıllık yabancı baskılar, savaş lortlarının ayak oyunları, iç savaş ve Japonya ile savaş dönemi sonrası Çin'in dünya üretimdeki payı 1820'lerdeki % 32,9 seviyesinden 1952 yılında %5,2'ye gerilemiştir (Bkz.Tablo1).

Tablo 1: Seçilmiş Ülkelerin Dünya GSYİH'sı İçindeki Payı: 1700 – 2001

Ülke	1700	1820	1870	1900	1913	1952	1960	1970	1980	1990	2001
Çin	22.4	32.9	17.3	11.0	8.9	5.2	5.3	4.6	5.2	7.8	12.3
Hindistan	24.5	15.9	12.3	8.6	7.5	4.0	3.9	3.4	3.2	4.1	6.2
Japonya	4.0	3.0	2.3	2.6	2.7	3.4	4.4	7.3	7.8	8.6	6.8
İngiltere	3.0	5.2	9.1	9.0	8.3	6.0	5.4	4.3	3.6	3.5	3.0
ABD	0.1	1.9	0.9	15.8	19.1	27.5	24.2	22.3	21.1	21.4	21.4

Kaynak: Maddison Dünya iktisadi kalkınma tarihi (2001–2003)

(1990 ABD Doları bazında Satın alma gücü paritesiyle hesaplanmıştır.)

Çin dünyayı hızla yakalamaya ve 500 yıllık derin uykusundan uyanmaya yaklaşık 50 sene önce başlamıştır. ÇHC; 1949 yılındaki Komünist Devrimin ardından, ÇKP ve Mao ZEDONG liderliğinde kurulmuş olan, devrimi takip eden otuz yıl boyunca, dışa kapalı bir komünist sistemle, kendi kendine yeterlilik politikalarıyla idare edildi. Bu dönemde uygulanan ağır sanayileşme politikası uygulandı. Hükümet 1958 yılında Çin'i bir gecede bir sanayi toplumu düzeyine getirmeye teşebbüs etti. Toprak sahipleri sınıfı yok edildi. Çiftçiler, kooperatif ve komünler şeklinde organize edildi.

Tarım ve tüketim arka planda tutuldu. Mao döneminde başlatılan kültür devrimi 1966 yılından Mao'un 1976 yılındaki ölümüne kadar devam etmiştir. Bu 10 senelik devrim içersinde, Çin sosyal ve ekonomik açıdan çok büyük zararlara uğramıştır (Liu, 2006: 55).

1976 yılına kadar Çin yönetimi komünist kurallara bağlı kalmıştır. Çin'de ulusal liderler seçimle iş başına gelmemektedir. Bunun yerine liderler ÇKP'nin oligarşim yapısı içinden ortaya çıkmaktadırlar. Mao'un yürüttüğü Kültür Devrimi'nden sonra hayatta kalmayı başaran iktidardaki Komünist Partisi'nin içindeki reform yanlıları, Mao'un ölümünden sonra Deng Xiaoping liderliğinde yeniden ortaya çıktılar.

Çin'in modern tarihinde 1978 yılı bir dönüm noktasıdır. 1978 yılı, Deng Xiaoping'in Çin ekonomisini piyasa ekonomisinin prensiplerine göre yeniden yapılandırmaya başladığı yıldır. Deng Xiaoping'in taraftarları; Çin'in politik olarak Marksist devlet statüsünü korurken, serbest piyasa ekonomisi reformlarını gerçekleştirmesini ve bu yolla ana hedef olan Batı dünyasının gelişmişlik düzeyini yakalaması gerektiğini savunuyorlardı. Kültürel Devrim halk arasında popülerlik kazanmamıştı. Yeni hükümet eski rejimden farklı çizgiye sahip olduğu için kamuoyu desteğini sağlamıştır. Yıllarca takip edilen Sovyet stili ekonomik planlama deneyiminden sonra, devlet yetkilileri planlı ekonominin problemlerini anlamışlar ve sistemin değişmesi gerektiği kanısına varmışlardır. Böylece ekonomik reformlar hem alt kademede hükümet yetkililerinin hem de Çin halkının desteğini almıştır (Yılmaz ve Koyuncu, 2005:4-5).

1.2. Ekonomik Reformlar ve Dışa Açılma

Ekonomik reform ve dışa açılma kararı, 1978 yılının sonunda ÇKP 11'inci Merkezi Komitesinin Üçüncü toplantısında alınmıştır. Bu kararla beraber Çin uzun zamandır dünyaya kapalı tuttuğu kapılarını açmıştır. Çin halkının yaşam standartları ve Çin'in dünyadaki imajı yükselmiştir. Böylelikle Çin hızlı ekonomik kalkınma dönemine girmiştir. 1978 yılından beri Çin ekonomisi; kaynaklarının merkezi planlama ile tahsis edildiği bir ekonomik yapıdan, kaynakların piyasa güçleri tarafından yönlendirildiği bir ekonomik yapıya doğru dönüşüm sürecindedir.

Planlı ekonomi, 1950'den 1978'e kadar Sosyalizm ve Komünizmin ekonomik kriteri olarak biliniyordu. Planlı ekonomi, çağdaşlarına nazaran geride kalmış olan Çin ekonomisinin iyileşmesinde ve kalkınmasında büyük katkıda bulunmasına rağmen zaman geçtikçe eksiklerini göstermeye başlamıştır. Çin ekonomisi aşırı kontrol altında tutulmuştur. Hükümet ve Kamu Teşebbüsleri arasında görev ve sorumlulukların ayrımı açık şekilde yapılmamıştır. Mal ve hizmet fiyatlarının saptanması ve bunda "Piyasa"nın belirleyici rolü ihmal edilmiştir. Tüketici kitlesinin talebi göz ardı edilerek her şey planlı olarak düzenlenmiştir. Bu mal piyasasının gelişmesini engellemiştir. Mal üretimi planlı oluyordu ve bir malı satın almak için mala uygun biletin (alışveriş çekinin) olması gerekliydi (mesela gıda satın almak için gıda biletinin olması şarttır). Tüketiciler parası olsa bile istediği malları satın alamıyorlardı. Mal ticareti, sanayi üretimi ve üretim araçları zorunlu olarak devlete ait oluyordu. Bireylerin mal sahibi olması kesin olarak yasaklanmıştı. Elde edilen kazançlar hükümetçe belirlenmiş ücretler dâhilinde dağıtılıyordu. Bu üreticinin üretimi genişletmesine ve işçilerin çalışma isteğinin artmasına engel oluyordu. Deng Xiaoping ve onun düşüncelerini savunan ÇKP üyeleri Çin ekonomisinin kalkınma hızını yükseltmek için "Sosyalist Piyasa Ekonomisini" başlatmışlardır. Bu reformun amacı; sosyalizme öncelik tanımak şartıyla, üretimde kalkınma ve gelişmeye uygun olmayan yönetim sistemlerini ve politikaları değiştirerek sosyalizm çerçevesinde piyasa ekonomisini kurmaktır (Liu, 2006:58).

Sosyalist Piyasa Ekonomisi Çin'e özgü bir modeldir. Bu sistemi Kontrollü Pazar Sistemi olarak da ifade edilebilir. Çin merkezi planlamadan piyasa ekonomisine geçişte, hızlı bir ekonomik reform sürecinden ziyade kademeli bir reform süreci izlemektedir. Bu süreç, öncelikle tarım sektöründeki komünlerin, yarı-özel "aile sorumluluk sistemi" ile değiştirilmesiyle başlamıştır. Bu sistem ailelere, hükümetin belirlediği üretim miktarının üzerinde elde edecekleri ürünleri piyasada satma hakkı tanıyordu. Zaman içinde, diğer sektörlerde de reform süreci başlamıştır. Bazı kamu iktisadi teşekkülleri özelleştirilmiştir. Bazı KİT'ler halka arz edilerek Çin'deki ve yurt dışındaki borsalarda kota ettirilmiş, özel sektör şirketlerinin kurulmasına izin verilmiş, fiyat kontrolleri ve bankacılık sektöründeki kredi kotaları kaldırılmıştır. Bu süreç sonunda, gittikçe toplam sanayi üretiminin artan kısmı özel ve yabancı sermayeli şirketlerce üretilmeye başlanmıştır.

1992 yılının şubat ayında, Deng Xiaoping'in Çin'in güney bölgelerini ziyareti; Çin'de yapılmakta olan ekonomik reformlar hakkında, uluslararası arenada oluşan soru işaretlerinin kalkmasına yardım etmiştir. Deng bu gezi sırasında ekonomik reformların süreceğini ifade etmiştir. Aynı yıl ÇKP'nin 14. ulusal kongresi'nde "sosyalist piyasa ekonomisi"ne geçilmesi karara bağlanmıştır. Çin'in komşu ülkeler ve sanayileşmiş ülkelerle olan ekonomik ve ticari ilişkileri 1992 reformlarından sonra hızla gelişmiştir. Çin'in dış ticaret alanında yaptığı reformlara karşı oluşan dış güven, 1994 yılında ABD başkanı Bill Clinton'ın "En Çok Kayırılan Ülke" ticaret haklarını şartsız yenilemesiyle birlikte teyit edilmiş oldu.

En çok Kayırılan Ülke haklarına göre, ithal ve ihraç edilen mallar bakımından tarifelerin ve diğer uygulamaların, ülkeler arasında ayırım yapılmaksızın uygulanması gerekmektedir. Buna göre bir ülkenin ithal ürünlerine, diğer ülkelerden gelen ithal ürünlerine kıyasla daha yüksek gümrük vergileri uygulama olasılığı ortadan kalkmaktadır. Ancak tercihli ya da gümrüksüz oranlara tabi olan bölgesel ticaret düzenlemeleri türünden istisnaları vardır. Bu sistem uyarınca, gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkeler menşeli malları gümrüksüz ithal etmekte ya da tercihli tarife uygulamakta (Sandıklı, 2005:304).

Kronolojik olarak yapısal ekonomik reformlara baktığımızda: 1978 yılında dışa açılma reformu başlatılmış, dış ticaret ve yabancı yatırıma izin verilmiştir. 1980 yılında yerel otoritelere mali serbestlik tanınmış, serbest bölgeler hayata geçirilmiş, özel gelir vergisi yürürlüğe konulmuştur. 1981 yılında, özel girişimcilerin şehirlerde faaliyet göstermesi özendirilmiştir. 1982 yılında, sanayi ürünlerinde fiyat serbestliği getirilmiş, Patent ve Marka kanunu yürürlüğe girmiştir. 1983 yılında Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT) vergilendirmeye başlanmıştır. Bu tarihten önce KİT'ler elde ettikleri karları merkezi hükümete aktarıyorlardı. KİT'ler devlet bütçesinden pay almak yerine bankalardan kredi almaya başlamışlar, karma işletmeler (devlet-özel, devlet- yabancı) özendirilmiştir. Hükümetin tüm para politikalarını belirlediği, Merkez bankasının olmadığı bir sistemde; Çin Halk Bankası merkez bankasının bazı fonksiyonları yerine getirmeye başlamıştı. 1984 yılında 14 kıyı şehri yabancı sermaye yatırımlarına açıldı. Kasaba ve köylerde küçük ölçekli işletmeler yaratıldı. 1986 yılında şirketlerdeki ömür boyu istihdam sisteminin yerini, sözleşmeli işçilik

sistemi aldı. 1990 yılında Shenzhen şehrinde ilk menkul kıymetler borsası kuruldu. 1994 yılında Şirketler kanunu yasalastı ve Cari hesap işleminde Renminbi'nin konvertibilitesi başlatıldı, çoklu döviz kuruna son verildi. 1995 yılında KİT'te çalışan personellere sözleşmeli çalışma sistemi uygulandı. 1996 yılında cari hesap işlemlerinde Renminbi tam konvertibilitesini ilan etmiştir. 1997 yılında KİT'leri yeniden yapılandırma planı başlatılmıştır. 2001 yılında Çin Dünya Ticaret örgütüne üye olmuştur. 2002'de ÇKP, özel sektörün ekonomideki rolünü artırmaya karar vermiş ve firmaların ortak girişimlerde bulunmasını teşvik etmiştir. 2003 yılında Sosyalist piyasa ekonomisini mükemmelleştirme kararı alındı. 1 Mart 2003'de yürürlüğe giren Kırsal Alanlardaki Toprak Anlaşmalarına Dair Kanun'la merkezi hükümet, kırsal kesimlerdeki toprak mülkiyet haklarının devamlı bir şekilde köylü ailelere devredilmesine yöneldi. Hükümet tarımsal alanların sermayedar kesime özelleştirmesini istememekteydi. Bunun nedeni, topraksız köylüler sınıfının ortaya çıkıp, ÇKP'nin meşruluğuna gölge düşürecek şekilde sosyal huzursuzluklara sebep olmasını, hükümetin istememesidir. 2004 yılında ise Özel mülkiyet hakkını garantileme yasasını çıkartıldı (OECD, 2005).

Günümüzde dış dünyaya açılmayan, dış dünyaya uyum sağlamayan bir ülkenin ekonomik kalkınmasından söz etmek gerçekten çok zordur. Çin ise bunu en iyi şekilde algılayan ve uygulayan ülkelerden biridir.

Dış dünyaya açılmak için, Çin'in uyguladığı yöntemlerin başında "özel ekonomik bölgelerin" oluşturulması gelmektedir. Reform ve dış dünyaya açılma sürecinin daha iyi gerçekleşmesi ve ekonomik kalkınmanın hızlandırılması için 1980'den itibaren Shen Zhen, Zhu Hai, Xia Men ve Hai Nan olmak üzere 5 özel ekonomik bölge kurulmuştur. 1984'te 14 kıyı kenti yabancı yatırımlara açılmıştır. 1990'da Shang Hai'daki Pu Dong bölgesi yabancılara açılmış ve Yangtze nehri boyunca bazı yeni kentler kurulmuştur. 1992'den itibaren devlet konseyi bazı sınır kentlerin yanı sıra, iç eyaletler ve özerk bölgelerin başkentlerini de yabancı yatırımlara açmaya başlamıştır. Bunlara ilave olarak büyük ve orta büyüklükteki kentlerde 13 adet serbest ticaret bölgesi, 32 adet devlet kontrolünde ekonomik ve teknolojik kalkınma bölgesi ile yeni ve ileri teknoloji sanayi kalkınma bölgesi kurulmuştur. Sonuçta kıyı alanlarını nehir, sınır ve iç bölgelerle birleştiren çok düzeyli ve çok yönlü bir ekonomik dışa açılma

ortaya çıkmış, bu bölgeler; ülkenin reform ve açılma çabalarının ticari gücünü oluşturan, öncü deney alanları işlevini görmeye başlamışlardır (Gao, 2006).

Çin Özel Ekonomik Kalkınma Bölgelerinin başka bir özelliği ise yabancı yatırımlara ayrıcalıklı haklar sunmasıdır. Örneğin, yabancı yatırımcılar özel ekonomik bölgelerde, diğer bölgelere kıyasla daha düşük vergi oranlarından yararlanabilmektedirler ve yabancı iş adamları için giriş/çıkış formaliteleri azaltılmıştır. Devlet bu özel bölgelerin ekonomik açıdan bağımsız yönetilmesini büyük ölçüde sağlamıştır. Bu bölgeler; yabancı yatırımların çekilmesi, ileri teknoloji ve Know-how'ın ithal edilmesi, ihracatın artırılması, döviz kazandırıcı faaliyetlerin canlandırılması, uluslararası ekonomik ve teknolojik iş birliğine katılımın kolaylaştırılması ve personeller için teknolojik eğitim sahalarının kurulması amacıyla kurulmuştur. Bu özel ekonomik bölgelerde devletin teşvik politikalarından yararlanan kuruluşlar, ulusal ekonomik kalkınma alanında sürekli olarak öncülük yapmaktadırlar. 1995 yılında bu beş özel ekonomik bölgenin GSYİH tutarı 180 milyar Yuan'a toplam ithalat ve ihracat hacimleri de 55 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakamlar 1990 yılındaki seviyenin üç katına karşılık gelmektedir. Şu anda bu beş özel bölge, ekonomik açıdan Çin'de ve hatta dünyada en hızlı gelişen bölgeler olarak bilinmektedir. Bu başarılı performansın ardından Hindistan ve bazı az gelişmiş ülkeler Çin'i taklit ederek özel ekonomik bölgeler kurmaya başlamışlardır (Mehmet, 2002: 10).

1.3. Ekonomik Performans ve Çin Ekonomisinin Büyüklüğü

1.3.1. Ekonomik Performans

Çin'deki ekonomik reformların 1978 yılında başlamasından ve Çin'in dış dünyaya açılmasından bugüne kadar, Çin ekonomisi gerçekleştirilmesi zor bir büyüme performansı göstermiştir. Ekonomi için yaratılan istikrarlı ortam ve küresel ekonomiye uyumu daha köklü hale getirme çabalarına bağlı olarak, 1978 ve 2006 yılları arasında Çin'in GSYİH'sı yıllık ortalama %9,6 oranında büyüme göstermiştir. Dünyada herhangi bir ekonominin kaydettiği hızdan daha büyük olan bu oran, ABD ekonomisinin kaydettiği ortalama performansın 3 katıdır. 2001 yılında dünya GSYİH'nın artış oranı % 2,6 iken Çin'de ise bu oran % 8,3 olmuştur. 2005 yılında ise dünya ortalama % 4,8, Çin ise % 10,2 oranında büyümüştür. Çin ve Hindistan'ın

büyüme hızı dünyanın en güçlü ekonomilerinden de daha hızlı bir büyüme sergilemiştir (Bkz, Tablo 2).

Tablo 2: Seçilmiş Ülkelerin GSYİH Büyüme Oranları: 2001–2005

Ülkeler	Bir Önceki Yıla Göre GSYİH Büyüme Hızı (%)				
	2001	2002	2003	2004	2005
Dünya	2,6	3,1	4,1	5,3	4,8
Çin	8,3	9,1	10,0	10,1	10,2
Hindistan	4,1	4,2	7,2	8,1	8,3
Japonya	0,4	0,1	1,8	2,3	2,7
ABD	0,8	1,6	2,7	4,2	3,5
İngiltere	2,2	2,0	2,5	3,1	1,8
Almanya	1,2	0,1	-0,2	1,6	0,9
Fransa	2,1	1,3	0,9	2,1	1,4
Rusya	5,1	4,7	7,3	7,2	6,4
Brezilya	1,3	1,9	0,5	4,9	2,3
Meksika	-	0,8	1,4	4,2	3,0
Kanada	1,8	3,1	2,0	2,9	2,9
Avustralya	2,2	4,1	3,1	3,6	2,5

Kaynak: IMF Veri Tabanı 2006

1960 ve 70’li yıllar boyunca Çin ekonomisi siyasi istikrarsızlık ve kapalı ekonomiden dolayı başarısız bir performans gösterirken, reform programının uygulanmaya başlamasından sonra Çin ekonomisinin performansı artış göstermiştir. 1975–1979 yılları arasındaki 5 yıllık ortalama büyüme rakamı % 6,8 olarak gerçekleşirken, reformların başlamasıyla birlikte 1980–84 yılları arasındaki ortalama büyüme rakamı %9,6 olmuştur. 1960–2006 yılları arasındaki en yüksek 5 yıllık ortalama büyüme rakamı 1990–94 yılları arasında %10,7 olarak gerçekleşmiştir. 1978 yılından bu yana Çin, başlıca iki konjonktürel dalgalanma yaşamıştır. Bu iki konjonktürel dalgalanma 1980 ve 1990 yılları arasında meydana gelmiştir. GSYİH büyümesi, 1981 yılındaki % 5,2 seviyesinden genişleyerek 1984 yılında % 15,2 seviyesinde zirveye ulaşmış ve daha sonra daralarak 1990 yılında %3,4’lük büyüme ile dibe vurmuştur. 1989–1990 yıllarındaki ekonomik ve politik (Tian An Men

meydanı öğrenci olayları) karmaşadan sonra, yeni bir konjonktürel dalgalanma meydana gelmiştir. 1990 yılında %3,4 büyüyen GSYİH genişleyerek 1992–93 yıllarında yaklaşık % 14 oranında büyümüş ve daha sonra daralma sürecine girmiştir (Bkz Tablo 3).

Tablo 3:Çin'in Nominal GSYİH'sı ve Büyüme Oranları: 1961–2006

(milyar dolar)

Yıllar	Nominal Fiyatlarla GSYİH	GSYİH Büyüme Oranları (%)	Yıllar	Nominal fiyatlarla GSYİH	GSYİH Büyüme Oranları (%)
1961	45,87	-27,1	1984	239,91	15,20
1962	43,07	-6,11	1985	272,30	13,50
1963	47,52	10,34	1986	296,26	8,80
1964	55,04	15,84	1987	330,63	11,60
1965	64,05	16,36	1988	367,99	11,30
1966	70,91	10,70	1989	383,08	4,10
1967	66,86	-5,7	1990	397,64	3,80
1968	64,12	-4,1	1991	434,22	9,20
1969	74,96	16,90	1992	495,88	14,20
1970	89,50	19,40	1993	562,82	14,0
1971	95,77	7,00	1994	633,74	13,1
1972	99,41	3,80	1995	700,28	10,9
1973	107,26	7,90	1996	767,50	10,0
1974	109,73	2,30	1997	835,04	9,3
1975	119,27	8,70	1998	900,14	7,8
1976	117,36	-1,6	1999	964,09	7,6
1977	126,28	7,60	2000	1.041,22	8,4
1978	141,06	11,70	2001	1.119,31	8,3
1979	151,78	7,60	2002	1.208,85	9,1
1980	163,62	7,80	2003	1.415,000	9,5
1981	172,13	5,20	2004	1.930,000	10,1
1982	187,79	9,10	2005	2.228,862	10,2
1983	208,26	10,90	2006	2.700,000	10,7

Kaynak: Çin Devlet İstatistik Kurumu 2006

(GSYİH Büyüme oranları 2005’de düzeltilmiş olan verilerden alınmıştır)

1980’lerdeki ekonomideki aşırı büyüme tüketimdeki artış sayesinde meydana gelmiştir. Reform dönemi öncesinde, tüketim baskı altına alınmıştı ve potansiyel bir talep vardı. Devlet sanayileşme yolunda yurtdışından makine ve cihaz satın aldı ve kamu harcamalarında artışlar olmuştu. 1970’lerin sonlarına doğru “hane-halkı

sorumluluk sistemi¹"nin uygulamaya konulmasıyla birlikte kırsal kesimin gelirinde artış yaşanmıştır ve kırsal kesimin geliri 1978–1983 yılları arasında iki katından daha fazla artış göstermiştir. 1990'ların başındaki ekonomik dalgalanma ise, yatırımlardaki önemli miktardaki artış sayesinde yaşanmıştır. 1992 ve 1993 yıllarında her yıl sabit sermaye yatırımları (özellikle emlak sektörü ve imalat sanayide) yaklaşık %25 oranında genişlemiştir. Ekonomik dalgalanmaların doğası da birbirinden farklılık göstermektedir. 1980'lerdeki konjonktürel dalgalanmanın daralma süreci oldukça keskin olmuştur. Buna karşın 1990'lardaki ekonomik dalgalanma daha yumuşak geçiş süreçleri izlemiştir. 1997 ve 1998 yılları arasında meydana gelen Asya krizi, Çin ekonomisinde de etkisini göstermiştir. 1998'den sonra hükümet, GSYİH büyümesini yaptığı yoğun kamu harcamaları ile desteklemeye başlamıştır (Liu, 2006; Yılmaz, 2005). 2002 yılının sonlarına doğru ekonomi yeni bir büyüme trendine girmiştir. 2001 yılında Çin'in DTÖ' ne üye olmasından sonraki yıllarda üyeliğin ekonomiye katkısı görülmeye başlamıştır. Bu büyüme trendini yurtdışından Çin mallarına gelen güçlü talep, yurtiçi ve yabancı yatırımların artması desteklenmekteydi. Çin DTÖ' ne üye olduktan sonra ihracata yönelik büyüme modelini benimsemiştir ve 2000–2006 büyüme oranları da ortalama olarak % 9,6 performans göstermiştir.

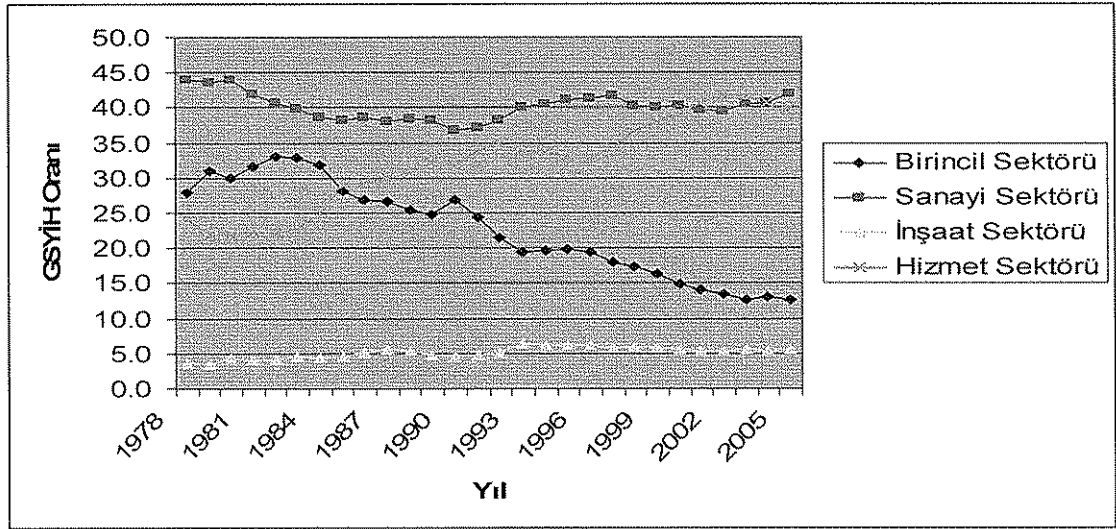
Çin'in GSYİH' sına sektörel olarak bakıldığında, reformlardan önce tarım sektörünün Çin ekonomisinin ana sektörü olduğu göze çarpmaktadır. Reformlardan sonra, tarım sektörünün GSYİH içindeki payı hızla düşerek sanayi sektörünün payı artmaya başlamıştır ve sanayi sektörü Çin'in kalkınmasında motor sektör haline gelmiştir. Bunun nedeni; Çin'in sanayileşme yolundaki çabaları, yerli ve yabancı yatırımların sanayi sektörüne odaklanmasıdır (OECD, 2006). 1978 yılında Çin'in GSYİH'sı içindeki payı % 27,9 olan tarım sektörü, 2005 yılına gelindiğinde %12,6 kadar düşüş kaydetmiştir.

Hizmet sektörü Çin'de pek gelişen bir sektör olmamasına rağmen; reformların başlatıldığı son 27 yıl içerisinde Çin ekonomisinin hızla gelişmesi, hane halkı gelirlerindeki artış ve DTÖ üyeliğiyle beraber; hizmet sektörü artan bir performans sergilemiştir (Bkz. şekil 1). Böylelikle Çin GSYİH'nın önemli bir kısmını teşkil

¹ Belli bir üretim miktarının gerçekleştirilmesi için kişi başına düşen yasal zorunluluk.

etmeye başlamıştır. Hizmet sektörünün gelişmesini engelleyen en önemli nedenlerden biri ise, Çin’de tüketim seviyesinin yetersiz olmasıdır (Han, 2006). Çin istatistik kurumunun verilerine göre 2005 yılında Çin’in GSYİH’nın %12,6’sını birincil sektör, % 42’sini sanayi sektörü, % 5,5’ini inşaat sektörü, % 39,9’unu ise hizmet sektörü oluşturmaktadır.

Şekil 1: Çin GSYİH’sının Sektörel Değişimi: 1978–2005

Kaynak: Çin Devlet İstatistik Kurumu 2006

1.3.2. Çin Ekonomisinin Büyüklüğü

İktisatçılar arasında Çin ekonomisinin gerçek büyüklüğü konusunda fikir birliği yoktur. Nominal döviz kuru ile (dolar bazında) Çin’in GSYİH’sı ölçüldüğünde 2006 yılında GSYİH’sı 2,6 trilyon dolardan fazla olmuştur. 2006 yılında IMF’nin yaptığı ülkelerin GSYİH’ına göre (nominal döviz kuru) sıralanmasında, Çin dünyanın dördüncü büyük ekonomisi olarak gösterilmiştir (Bkz. Tablo 4). Kişi başına GSYİH (yaşam standartlarına göre ölçüldüğünde) ise 2005 yılında 1,700 dolar; 2006 yılında 2034 dolar olarak hesaplanmıştır. Dünyanın en gelişmiş ülkeleri olan ABD ve Japonya ile karşılaştırarak bu rakamlara baktığımızda, Çin’in kişi başına GSYİH’nın açık bir şekilde diğer ülkelere kıyasla düşük olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 5).

Tablo 4: Ülkelerin Nominal GSYİH' ya Göre Sıralanışı: 2006

Sıra	Devletler / Bölgeler	GSYİH (Milyon Dolar)	Sıra	Devletler / Bölgeler	GSYİH (Milyon Dolar)
—	Dünya	44.433,002	7	İtalya	1.766,160
—	Avrupa Bölgesi	13.446,050	8	Kanada	1.130,208
1	ABD	12.485,725	9	İspanya	1.126,565
2	Japonya	4.571,314	10	Güney Kore	793,070
3	Almanya	2.897,343	11	Brezilya	792,683
4	ÇHC	2.630,113	12	Hindistan	775,410
5	İngiltere	2.201,473	13	Meksika	768,437
6	Fransa	2.105,864	14	Rusya	707,992

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, 2006

Tablo 5: ABD, Japonya ve Çin'in GSYİH ve Kişi Başına GSYİH'sı: 2005

(Nominal ABD doları ve Satın alma gücü paritesine göre düzenlenmiş)

Devletler	Nominal GSYİH (Milyar Dolar)	SAGP İle GSYİH (Milyar Dolar)	Nominal Kişi başına GSYİH (Milyar Dolar)	SAGP ile Kişi Başına GSYİH
ABD	12,458	12,458	42,130	42,130
Japonya	4,571	3,914	35,880	30,720
Çin	2,262	8,359	1,700	6,386

Kaynak: EIU Data Services ve Global Insight 2005

Birçok iktisatçı, Çin verilerinin nominal döviz kuru hesabıyla ABD dolarına dönüştürülerek ölçülmesinin, Çin ekonomisinin gerçek büyüklüğünü yansıtmayacağını düşünmektedir. Çünkü Çin'deki mal ve hizmet fiyatları, ABD ve başka gelişmiş ülkelerdeki fiyatlara nazaran açık bir şekilde düşüktür. İktisatçılar Çin ekonomisinin büyüklüğünü satın alma gücü paritesinin yardımıyla ölçmeye çalışmışlardır. Bu yöntemde yerel paranın gerçek satın alma gücü baz alınıp yabancı paraya dönüştürülerek GSYİH ölçülmektedir. 2005 yılında IMF'nin yaptığı, GSYİH'larına göre (SAGP) ülkelerin sıralanmasında, Çin dünyanın üçüncü büyük ekonomisi olarak gösterilmiştir (Bkz. Tablo 6). ABD ve Japonya'da mal ve hizmet fiyatları Çin'e göre çok yüksek olduğu için, Çin ekonomisi satın alma gücü paritesi ile hesaplandığında Çin'in tahmin edilen ekonomik büyüklüğü 2,3 trilyon dolar'dan 8,4 trilyon dolar'a artmaktadır. Bu rakam Japon GSYİH'sının satın alma gücü paritesiyle hesaplanan miktarından (3,9 trilyon dolar) çok daha yüksektir ve ABD

ekonomisinin %67'sine eşittir. Kişi başına GSYİH'sı satın alma gücü paritesi ile hesaplandığında 6.386 dolar olarak görülmektedir. SAGP rakamları Çin ekonomisinin büyüklüğünü artırmaktadır, ama Çin'in yaşam standartları açısından bakıldığında, SAGP bazında Çin'in kişi başına GSYİH'sı ABD'nin %15,2 seviyesine denk gelmektedir. IMF'nin yaptığı dünya sıralamasında ABD 42,399 dolarla üçüncü sıradayken Çin ise 84 üncü sıradadır. Bu yüzden Çin ekonomisi SAGP ile hesaplanan GSYİH ile ABD'yi on sene veya yirmi sene içinde geçebilecekse de yaşam standartları açısından ABD'yi yakalayabilmesi zordur (Wayne, 2006:4).

Tablo 6: Ülkelerin GSYİH'ya Göre Sıralanışı (SAGP): 2006

Sıra	Devletler / Bölgeler	GSYİH (Milyar Dolar)	Sıra	Devletler / Bölgeler	GSYİH (Milyar Dolar)
—	Dünya	63.419	7	Fransa	1.811
1	ABD	12.332	8	İtalya	1.694
—	Avrupa Bölgesi	12.329	9	Rusya	1.585
2	ÇHC	8.097	10	Brezilya	1.552
3	Japonya	4.005	11	Kanada	1.111
4	Hindistan	3.602	12	Güney Kore	1.099
5	Almanya	2.498	13	Meksika	1.064
6	İngiltere	1.825	14	İspanya	1.026

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, 2006

BÖLÜM: 2 EKONOMİK BÜYÜMENİN KAYNAKLARI

Çin ekonomisi benimsediği ekonomik reformlar ve uyguladığı politikalardan sonraki 20 yıldan fazla süreç içerisinde, şaşırtıcı bir büyüme hızı göstermiştir. Yakın tarihteki istatistik verilere bakıldığında Çin dünyanın dördüncü (nominal GSYİH'ya göre) büyük ekonomisi ve dünyanın üçüncü büyük dış ticaret yapan ülkesi konumuna gelmiştir. İktisatçılar Çin ekonomisinin 2015 yılında dünyanın ikinci büyük ekonomisi olacağını tahmin etmektedirler. Bu tahmin edilen yüksek büyümeyi gerçekleştirebilmesinin arkasında bir takım faktörler bulunmaktadır. Bunların başında ekonomik reformlar ve dışa açılma gelmektedir. Bunların dışındaki önemli olan faktörler bu bölümde incelenmektedir.

2.1. Bol ve Ucuz İş Gücü

Ucuz ve bol iş gücü, Çin ekonomik kalkınmasında önemli rol oynayan faktörlerden biridir. Çin bilindiği gibi nüfus açısından dünyanın en kalabalık ülkesidir ve dünya nüfusunun beşte birini oluşturmaktadır. 2002 yılı itibariyle Çin nüfusunun yaklaşık 1,3 milyar olduğu tahmin edilmektedir. Çin devlet istatistik kurumun verilerine göre, 1970'li yıllarda Çin'in nüfus artış hızı ortalama % 2 düzeyinde gerçekleşirken, bu oran 1991 ve 2002 yılları arasında ortalama % 1 olarak gerçekleşmiştir. Çin nüfusunun artış hızındaki azalma, 1980 yılında uygulanmaya konan her aileye bir çocuk politikasının bir sonucudur.

Devlet İstatistik Kurumu'nun 2002 yılındaki verilerine göre, nüfusun yerleşim yapısına bakıldığı zaman, Çin ekonomik büyümesinin ardındaki güç; tarım sektöründen ziyade, sanayi sektörü olmasına rağmen Çin nüfusunun yaklaşık % 60'ı kırsal alanda %40 şehirlerde yaşamaktadır. Fakat insanlar kırsal kesimden iş bulmak için kentlere göç ettikçe, kentlerdeki iş gücü hızla artmaktadır.

İşgücü 1980 yılındaki 539 milyon seviyesinden, 2002 yılında 765 milyon seviyesine yükselmiştir. İşgücü miktarındaki düzenli artış; hükümet üzerinde, yüksek ekonomik büyüme stratejisi izleme baskısı oluşturmaktadır. 1960 yılında toplam nüfusun % 52,6'sı işgücüne dâhilken bu oran 2002 yılında % 60,1'e yükselmiştir. Çin'in kadın işgücü, toplam işgücü içinde önemli paya sahiptir. Kadın işgücü, toplam işgücünün

1960 yılında % 40,5'ini oluştururken, 2002 yılında % 45,2'sini oluşturmaktadır (Bkz. Tablo 7).

Tablo 7: Çin'in İşgücü Rakamları: 1960–2002

Yıllar	Toplam İşgücü (Milyon)	Toplam Kadın İş Gücü (Milyon)	Toplam İş Gücü/Nüfus	Kadın İşgücü/Toplam İşgücü
1960	351	142	52,61	40,50
1980	539	233	54,90	43,20
1981	550	238	55,33	43,37
1982	562	245	55,76	43,54
1983	575	251	56,20	43,71
1984	587	258	56,63	43,88
1985	600	264	57,06	44,05
1986	613	271	57,49	44,22
1987	628	279	57,92	44,39
1988	643	286	58,36	44,56
1989	658	294	58,79	44,73
1990	672	302	59,22	44,90
1991	683	307	59,33	44,94
1992	692	311	59,43	44,98
1993	702	316	59,54	45,02
1994	711	320	59,64	45,06
1995	720	325	59,75	45,10
1996	728	328	59,79	45,12
1997	736	332	59,83	45,14
1998	744	336	59,87	45,16
1999	751	339	59,91	45,18
2000	757	342	59,95	45,20
2001	763	345	60,01	45,19
2002	769	348	60,08	45,18

Kaynak: The World Bank, World Development Indicators 2004

Çin'de nüfus fazlalığından kaynaklanan işgücü ucuzluğu, ürün maliyetlerini düşürmekte ve Çin'in imalat sanayisindeki uluslararası rekabet gücünü artırmaktadır. Bu durum yabancı yatırımcılar için cazip bir yatırım bölgesi oluşturmuştur ve dünyanın diğer bölgelerindeki sanayi işletmeler Çin'e doğru kaymıştır. Bu Çin ekonomisinin hızlı bir biçimde yükselmesine büyük katkılarda bulunmuştur.

Dünyadaki işçi ücretleri dört temel kategoride incelenebilir: Japonya, ABD ve Batı Avrupa'da bulunan yüksek ücretler; Asya ülkelerinde bulunan ücretler; Meksika ve Brezilya gibi ülkelerde bulunan oldukça düşük ücretler; Çin ve Hindistan gibi daha düşük ücretler. 2003 yılında Çin'in imalat sanayisindeki saatlik ücretleri bir dolar

bile değilken, ABD ve Japonya’da imalat sanayide Çalışanların saatlik ücretlerin 16,49 Dolardır (Bkz. Tablo 8). Ücretler; ABD ve Meksika’daki yüksek verimlilik seviyelerine ve diğer faktörlere (navlun, ürün kalitesi gibi) göre ayarlandığında dahi, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır. Bu durum, dünyanın diğer kesimlerinde, imalat sanayisinde faaliyet gösteren üreticilerin üretimlerini neden Çin’e kaydırmayı düşündüklerini açıklamaktadır (Yılmaz ve Koyuncu, 2005).

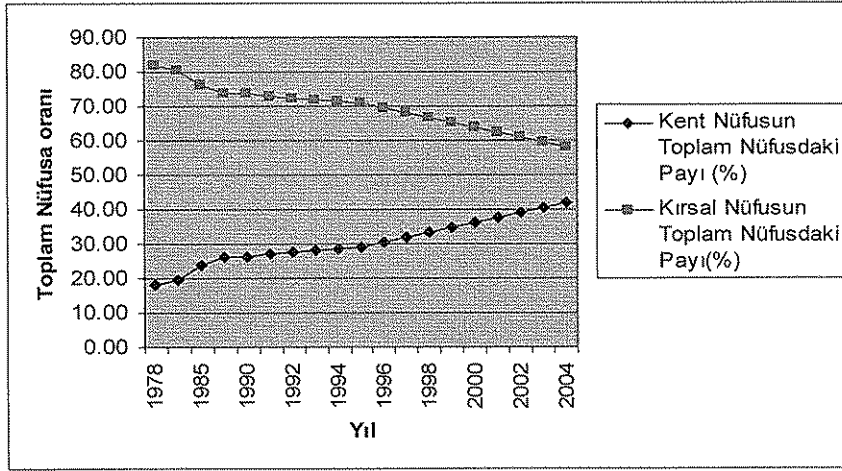
Tablo 8: Sanayi Sektöründe İşgücüne Ödenen Saatlik Ücretler: 2003

Ülkeler	Saat Başına Ücret (Dolar)
Japonya	16,49
ABD	16,49
Avrupa	14,13
Singapur	6,72
Kore	5,69
Tayvan	5,18
Meksika	2,04
Çin	0,61

Kaynak: Çin Devlet İstatistik Kurumu 2004

Çin’de işgücünün tarım sektöründen sanayi sektörüne transfer olması yaklaşık yüz milyon kişilik işgücünün kentlere göç etmesi sonucunu doğurmuştur. Kentlere akım sonucunda kent nüfusu artış göstermeye başlamıştır (Bkz. şekil 2). İşçilerin şehirlere göç etmesindeki neden; şehirlerdeki göreceli yüksek ücretlerdir. 2001 yılında kırsal kesimde çalışan işçi 2.366 Yuan (Rmb) kazanırken, şehirde çalışan işçiler 6.860 Yuan kazanmaktadır. Çin’de fabrikalarda çalışan işçilerin, tarımda çalışan işçilerden daha yüksek ücret almasının iki temel nedeni vardır. Birincisi; Çin’in tekstil, ayakkabı, elektronik aletler gibi temel ihracat mallarının büyük çoğunluğu fabrikada üretilen mamullerdir. İkincisi; fabrikada çalışanların verimliliği, tarımda çalışanlardan daha yüksektir. Çünkü emek başına düşen sermaye miktarı daha fazladır (Cox ve Koo, 2003:4).

Şekil 2: Kent Nüfusu ve Kırsal Nüfusun Değişimi: 1978–2004

Kaynak: Çin Devlet İstatistik Kurumu 2004

2.2. Yüksek Tasarruflar ve Yurtiçi Yüksek Yatırımlar

Yüksek tasarruf Çin ekonomisinin hızlı kalkınmasındaki önemli faktörlerden biridir ve yatırım talebini karşılayan en önemli sermaye kaynağıdır. Çin tarihsel olarak yüksek tasarruf oranına sahiptir. Reformların başlatıldığı 1979 yılında yurt içi tasarruf GSMH'nin % 32'sine denk gelmektedir. Bu dönemde tasarrufun büyük kısmı KİT'ler tarafından yapıyordu ve merkezi hükümet bu tasarrufları yurt içi yatırımlarda kullanılıyordu. 1980 – 2000 yılları arasında, Çin GSMH'nin yaklaşık % 38'ini tasarruf etmekteydi (Bkz Tablo 9). 2004 yılında Çin'in yurtiçi tasarruf oranı yükselerek GSMH'nin % 46'sını oluşturmuştur.

Toplam tasarruflar, yurt içi tasarruflar ve yurt dışı tasarruflar olmak üzere ikiye ayrılır. Yurt içi tasarruf ise, hükümet tasarrufu, hane halkı tasarrufları ve işletme tasarrufları olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Yurt dışı tasarruflar ise genel olarak yabancı özel sermaye ve dış yardımlardan oluşur. Çin ekonomisinin hızlı gelişmesiyle beraber; hükümetin vergi geliri de artarak, hükümet tasarrufunun yükselmesine neden olmuştur. 2004 yılında Çin ekonomisindeki hükümet tasarrufunun GSYİH içindeki payı % 7,5 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde ABD ve Japonya'nın hükümet tasarruflarının GSYİH içindeki payı sırasıyla %2,2 ve %1'lerde kalmıştır (Zhao ve Chen, 2006).

Çin'in hane halkı tasarruf oranı, görece istikrarlı bir biçimde yıllarca yüksek seviyelerde kalmıştır. Çin hane halkının gelirlerinin büyük kısmını tasarruf olarak tutmasında çeşitli nedenler bulunmaktadır. Geleneksel alışkanlığı ve yaşam zorunluluğa bağlı olarak Çin halkı daha tutumlu ve tasarrufludur. Gelenek söz konusu olduğunda, Çin'deki yüksek tasarrufun ana nedeni; Konfüçyus öğretisinin tasarrufu harekete geçirmesi ve tüketimi frenlemesidir. 1978 yılından buyana kişi başına milli gelirdeki artış, hane halkın tasarruf yapabilme kapasitesini artırmıştır. Aynı zamanda, tüketici kredilerinin yaygın olamaması, sosyal güvenlik sisteminin zayıflığından dolayı, Çin'in hane halkın sağlık harcamaları, çocuklarının eğitim masrafları, ev satın alma, emeklilik, işsizlik gibi endişeleri hane halkın gelirinin büyük kısmını tasarruf yapmasını zorunlu hale getirmiştir (Louis, 2005).

1998 – 2001 yılları arasında, hane halkı yıllık tasarruflarının yaklaşık % 77'si bankacılık sisteminde mevduat şeklinde bulunmaktadır. Hane halkı tasarruflarının yurtiçi bankacılık sisteminde kalmasının en önemli nedenlerinden birisi de sermaye hareketlerinin kısıtlanmasıdır. Bankalar bu yüksek orandaki tasarrufları KİT'lere ve diğer işletmelere kredi olarak kullanırmaktadır. Günümüzde Çin'in yurt içi tasarruf oranının yarısından fazlası hane halkı tarafından yapılmaktadır. Bunun sonucu, 2005 yılında tasarruf GSYİH'nın payı % 50 olarak gerçekleşmiş ve Çin dünyada en yüksek tasarruf oranına sahip ülke konumuna gelmiştir. Karşılaştırsak, 2005 yılında ABD'nin tasarruf oranı %10 olmuştur (Wayne, 2005).

Hükümet tasarrufları ve hane halkı tasarrufları haricinde, reel sektör işletmelerinin tasarrufu da Çin'in yüksek tasarruf oranına sahip olmasının diğer önemli kaynağıdır. Oransal olarak bakıldığında, Çin işletmelerinin tasarruf oranının, Çin'in toplam tasarruf oranı içindeki payı 1992 yılında % 30,5'ten, 2004 yılındaki % 38,2'lere yükselerek toplam tasarrufun önemli bir kısmını oluşturmuştur. İşletme tasarruflarının artmasındaki en önemli sebep ise, işletmelerin yeniden yapılandırılması sonucunda karlarının ve harcanabilir gelirlerinin artmasıdır. İşletmeler içinde sanayi işletmelerinin tasarruf oranı yüksektir, bunun nedeni; sanayi sektörünün, Çin'in sektörel yapısındaki önemidir (Zhao ve Chen, 2006).

Tablo 9: Tasarruf Oranı ve Kamu, Kolektif ve Özel sektöre Ait Yatırım**Oranları: 1980–2002 (GSYİH'nın % olarak)**

Yıllar	Tasarruf Oranı	Yatırım Oranı	Kamu	Kolektif	Özel
1980	34,93	20,16	16,51	1,02	2,63
1981	32,86	19,76	13,73	2,37	3,66
1982	34,80	23,24	15,97	3,29	3,98
1983	34,54	24,10	16,04	2,63	5,42
1984	34,38	25,56	16,53	3,33	5,70
1985	33,64	28,37	18,75	3,65	5,97
1986	34,82	30,59	20,38	3,84	6,37
1987	36,10	31,70	20,47	4,57	6,65
1988	35,75	31,84	20,23	4,77	6,85
1989	35,27	26,08	16,61	3,37	6,10
1990	37,95	24,35	16,10	2,85	5,40
1991	38,11	25,88	17,18	3,23	5,47
1992	37,72	30,33	20,64	5,10	4,59
1993	41,78	37,74	22,88	6,69	8,17
1994	43,06	36,45	20,56	5,90	9,98
1995	43,17	34,23	18,64	5,63	9,97
1996	41,73	33,75	17,69	5,38	10,49
1997	42,98	33,49	17,58	5,17	10,74
1998	42,34	36,26	19,62	5,35	11,29
1999	40,50	36,38	19,43	5,29	11,66
2000	39,00	36,82	18,46	5,37	12,99
2001	40,88	37,80	-	-	-
2002	43,37	40,20	-	-	-
1980–2000 Ortalaması	37,87	29,86	18,29	4,23	7,34
Oran	%100	%100	%61,25	%14,17	%24,58

Kaynak: The World Bank, World Development Indicators, 2003

Reformları uygulamaya koyması ve dış dünyaya açılmasından bu yana Çin, GSYİH'sının yaklaşık %35'i kadar yatırımı her yıl gerçekleştirmektedir. 1980'lerden bu yana, eski tarz imalat metotlarının bulunduğu tekstil dışındaki tüm imalat sanayinin, yatırımlar içindeki payı hızlı bir artış göstermiştir. Son zamanlarda, sivillerin yatırım yapma isteğinin güçlenmesi, ihracatın artması ve yabancı sermayenin büyük miktarlarda girmesi gibi faktörler, finans sektöründe kredi almanın kolaylaştırılması, şirketlere yapılan toprak tahsislerinin artması ve yerel hükümetin yatırım teşvikleri ile Çin'in yurt içi yatırımları hızla artmıştır. 2003 yılında Çin'in yurtiçi yatırım oranı % 42,3 olmuştur. Çin'in yatırım oranları

dünyanın diğer kısmıyla kıyaslandığında, dünya ortalamasından (yaklaşık % 20 seviyesinde) bir kat büyüktür ve Çin dünyanın en fazla yatırım oranına sahip ülkelerinden biridir (Zhao ve Chen, 2006).

Yatırımlardaki hızlı artışa katkısı bulunan diğer önemli bir faktör de dış yatırımcıları özendiren politikalar yoluyla gerçekleşen yabancı sermaye yatırımdır. 1993 yılından sonra, yabancı yatırımların Çin'e yoğun bir biçimde gelmesiyle birlikte, özel sektör yatırım oranları da neredeyse iki katına çıkmıştır. 1980 – 2000 yılları arasında, toplam sabit sermaye yatırımlarının ortalama % 61'i kamu sektörü tarafından, % 14'ü kolektif sektör tarafından ve % 25'i özel sektör tarafından yapılmıştır. Özel yatırımlar içinde, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının payı %10 civarındadır.

Çin'in 1980 – 2000 yılları arasında yaptığı ortalama yatırımların, GSYİH'sının yaklaşık % 30'una denk geldiğini düşündüğümüz zaman, kamu yatırımlarının GSYİH'ya oranı yaklaşık % 23 civarındadır (Bkz, Tablo 9). Bu oran, diğer Asya ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Çin'in kamu yatırımlarının oldukça fazla olduğu görülmektedir (Louis, 2005).

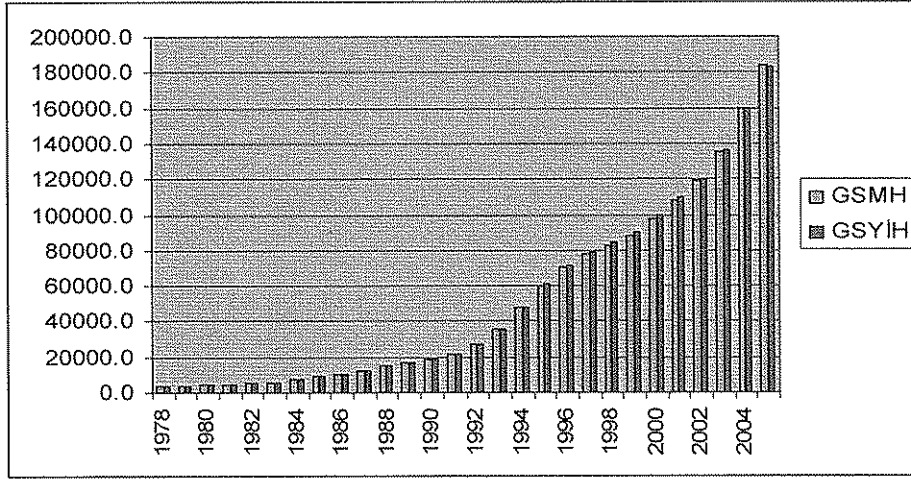
Çin'in yüksek tasarruf ve yatırım oranlarını, ABD'li iktisatçı W.W.Rostow'un 1959 yılında ortaya koymuş olduğu iktisadi kalkınma modeli diğer adıyla İktisadi Gelişmenin Merhaleleri'nde öngördüğü yatırım ve tasarruf oranlarıyla karşılaştırarak, Çin'in iktisadi kalkınma safhasında hangi merhalede olduğu hakkında tahminde bulunabiliriz.

Rostow'un teorisine göre bütün cemiyetler iktisadi gelişme bakımından, geleneksel cemiyet, hazırlık merhalesindeki cemiyet, harekete geçme merhalesindeki cemiyet, iktisadi olgunlaşma yolundaki cemiyet ve kitle tüketim çağındaki cemiyet olmak üzere beş gelişme merhalesinden oluşur. Rostow, Çin'in birinci ve ikinci merhaleleri tamamlayarak üçüncü merhale olan harekete geçme merhalesinin başlangıcına 1952 yılında geçtiğini ancak başarılı olup olamayacağı hakkında bir karara varmak için çok erken olduğunu düşünmüştür. Rostow'a göre harekete geçme merhalesinde şu üç şartın gerçekleşmesi gerekiyor: (1) yatırım ve tasarrufların GSMH veya milli gelire nispetinin %5 veya daha azından %10'unu veya daha fazlasını kaplayacak şekilde bir yükselme (2) yüksek hızla gelişen bir veya birkaç imalat sektörünün kurulması (3) modern sektörde gelişmeyi tahrik eden eğilimleri ve harekete geçme merhalesinin dış

ticarete yapacağı tasarrufları gayet iyi bir kullanabilecek ve gelişmeye devamlılık verecek siyasi, içtimai ve idari bir bünyenin mevcudiyeti veya hızla ortaya çıkmasıdır. Yine bu teoriye göre, Harekete geçmenin başlamasından 60 yıl sonra, yani harekete geçme merhalesinin bitiminden 40 yıl sonra olgunlaşma merhalesine erişilir. Olgunlaşmaya gidiş merhalesinde; iktisadi faaliyet devamlı bir şekilde gelişmeye başlar, modern teknoloji her sahaya yayıldıkça bazı dalgılanmalarla beraber uzun ve kuvvetli bir ilerleme devresine girer. Milli gelirin %10-%20 kadarı devamlı bir şekilde yatırıma aktarılır. Yoksulluk büyük ölçüde azalır, yaşam standartları yükselir, ekonomi uluslar arası ekonomide yerini bulur (W.W.Rostow, 1959) .

Tablo 9'dan görebileceğimiz gibi, Çin tasarrufun GSMH' sına nispeti, 1978 yılından itibaren sürekli olarak Rostow'un harekete geçme merhalesinde öngördüğü %10'un üzerinde bir performans sergilemiştir. Tablo 9'da Çin yatırımın GSYİH'sına nispeti gösterilmektedir. Ancak Rostow'un öngördüğü %10'undan fazla olan yatırım oranı ise yatırımın GSMH' sına nispetidir. Aşağıdaki Şekil 3'de, Çin'in 1978–2005 yılları arası GSYİH ve GSMH'nın karşılaştırması gösterilmektedir. Grafikten, Çin'in GSYİH ve GSYİH'sı arasında büyük farkın olmadığını görebiliyoruz. Çin GSYİH'sının GSMH' sına eşit olduğunu varsayarsak, yatırımın Çin GSMH' sına nispeti de 1978–2000 yılları arasında ortalama %29,86 olmuştur (Bkz Tablo 9) ve Rostow'un harekete geçme merhalesinde öngördüğü %10'luk orandan üç kat daha büyük olduğunu hatta olgunluğa gidiş merhalesinde öngördüğü %20'luk oranından da büyük olduğunu görebiliyoruz. Böylece, Çin'in genel ekonomik durumuna bakıldığında, Çin Rostow teorisindeki harekete geçme merhalesinin tamamlanması için gerekli olan üç şartı tamamlanmıştır ve olgunluğu gidiş merhalesine geçmiştir.

Şekil 3: Çin'in GSYİH ve GMH Karşılaştırması: 1978–2005

Kaynak: Çin Devlet İstatistik Kurumu, 2006

2.3. Toplam Faktör Verimliliğindeki Artışlar

Çin ekonomisinin kaydettiği hızlı büyümenin nedenlerinden biri olarak da Toplam Faktör Verimlilik artışları gösterilmektedir. Toplam Faktör Verimliliği (TFP) bir üretim faaliyeti sonucu elde edilen çıktının bu üretim faaliyetlerinde kullanılan girdilere bölünmesiyle hesaplanan verimlilik türüdür. Toplam faktör verimliliği üretimde kullanılan tüm kaynakların etkinlik dereceleri ölçülmekte ve genel verimlilik düzeyi hakkında bir fikir vermektedir (Wang ve Cheng, 2005).

TFP bir ekonominin kalkınmasında itici güçlerden biridir. Aşağıda, girdi ve çıktı ilişkisini temsil etmede sıkça kullanılan Cobb-Douglas² üretim fonksiyonu gösterilmektedir. Bu denklemede Y toplam çıktıyı (GSYİH), A toplam faktör verimliliğini işaret eden boyut katsayısı, K sermaye girdisini, L emek girdisini temsil etmektedir. α ise iki girdinin toplam çıktı içindeki katkı payını ifade etmektedir. Bu denkleme göre, emek ve sermaye haricinde bir ekonominin kalkınmasındaki diğer önemli faktör ise verimliliktir (Louis and Tao, 2005:2–3).

$$Y = A \times K^{\alpha} \times L^{1-\alpha}$$

Çin'in ekonomik büyümesinin kaynaklarını araştıran incelemelere göre, TFP yıllardır artan bir performans göstermiştir (1989–1990 yılındaki siyasi olaylardan dolayı

²Bu denklem ilk Knut Wicksell (1851–1926) tarafından ortaya koyulmuştur, Paul Douglas ve Charles Cobb Tarafından 1928 yılında istatistik testlerle ispatlanmıştır.

yaşanan düşüş haricinde). 1979–2002 yıllar arası TFP ortalama %2.71 oranında artmıştır ve yaklaşık % 29.40 oranında ekonomiye katkıda bulunmuştur (Bkz. Tablo 10).

Tablo 10: TFP Ortalama Artış Oranları ve GSYİH'sına Katkı Oranı (%)

Yıl Aralığı	1979–2002	1979–1990	1991–2002
GSYİH Ortalama Artış Oranı	9.36	9.02	9.71
TFP Artış Oranı	2.71	2.43	3.00
TFP'nin GSYİH'sına Katkısı	29.40	27.30	31.34

Kaynak: China Science and Technology Statistics 2004

Çin verimliliğindeki artışta bir takım nedenler bulunmaktadır. Kaynakların yeniden dağıtılması, iktisadi reform ve dışa açılma, teknolojik ilerleme ve beşeri sermayesindeki artışlar Çin'in TFP'nin artmasındaki önemli faktörler olarak gösterilmektedir.

Teknolojik ilerleme aynı sermaye ile daha fazla üretim yapılmasını sağlamıştır. 1978 yılından Çin teknolojinin geliştirmek için teknoloji transferlere ve Ar-Ge çalışmalarına önem vermektedir. 1991–2002 yıllar arası Ar-Ge çalışmalarının ve teknolojik ilerlemenin TFP artışı içindeki payı %54,27 oranında olmuştur (Wang ve Cheng, 2005). OECD'nin 2003 yılında yayınladığı rapora göre, 2001 yılında Çin 60 milyar Dolar Ar-Ge harcamalarıyla ABD (282 milyar Dolar) ve Japonya'dan (104 milyar Dolar) sonra dünyanın en çok Ar-Ge harcamaları yapan ülkesi konumuna gelmiştir. Bu harcamaların %60'ı yerli ve yabancı firmalara, kalan kısmıysa devlete aittir.

Beşeri sermayesindeki artış, Çin'in işgücü kalitesinin artırmıştır. Çin reform sonrası beşeri sermaye içindeki önemli öge olan eğitime çok önem vermiştir. İşgücünün yükselen eğitim seviyesi kişi başına üretimi artırmıştır. Çin istatistik kurumunun rakamlarına göre 1980–2004 yılları arası insan sermayesindeki artış Çin'in ekonomik kalkınmasındaki payı ortalama yaklaşık %8,2 oranında olup, bu da yıllık yaklaşık %0,8 oranında ekonomiye katkıda bulunmuş demektir.

Reformlar ve dışa açılma TFP verimliliğinin artmasındaki diğer önemli faktördür. Tarım sektörüne yönelik reformlar çiftçilerin çalışma isteklerini artırmıştır ve çiftçi verimliliğinin artmasına katkıda bulunmuştur. Çin ekonomisinin yeniden

yapılandırılması, bireysel işletmelerin devlet tarafından merkezli yönetilen kamu işletmelerine göre daha verimli üretim faaliyetlere yönelmesine ve işletmelerin etkinliğinin artmasına neden olmuştur. Kamu sektörünün ekonomi içindeki ağırlığının gittikçe azalması ve Kaynakların, özellikle insan kaynaklarının, sektörler arası hareketliliği, örneğin tarım sektöründen tarım dışı sektörlerle doğru yönelmesi, verimlilikte ve ulusal toplam üretimde daha fazla artışına yol açmıştır. Bunlarla birlikte, dışa açılma yabancı yatırımların Çin'e akın etmesini sağlayarak sermaye birikiminin artmasına neden olmuştur. Çin'de yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları Çin'e yeni teknoloji ve yönetim deneyimlerini (know-how) getirmiştir ve bu da verimliliğin artmasında büyük katkıda bulunmuştur (Wang ve Cheng, 2005).

2.4. Doğal Kaynaklar

Doğal kaynaklar, ulusal zenginliğin önemli kaynağıdır. İktisadi büyüme hakkındaki modern teorilerin gelişmeye başladığı 1950'li ve 1960'lı yıllarda, doğal kaynaklar ve çevrenin iktisadi kalkınma içersindeki rolü ihmal edilmiştir. Bu teorilerde, toplam çıktı emek ve sermaye faktörlerine bağlıydı. Sonraki yıllarda doğal kaynakların ve çevrenin iktisadi büyüme teorisinde çok önemli girdi faktörleri olduğu benimsendi. Doğal kaynaklar, bazı ülkelerin GSYİH'sının oluşumu açısından yüksek paylara sahiptir. Örneğin, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)'ne üye ülkeler, Orta doğu ve bazı Orta Asya ülkeleri doğal kaynaklar açısından zengin olan ülkelerdir ve bu ülkeler ihracatın büyük kısmı petrol gibi doğal kaynaklardan oluşmaktadır. Böylece bu ülkelerin iktisadi büyümesinde doğal kaynaklara bağımlılığı yüksek olmaktadır (Toman, 2003:1-3).

Çin doğal kaynak açısından zengin ülke sayılmaktadır. Ancak Çin, ihracatta doğal kaynaklar değil imalat malları ihracatı yapmakta olan bir ülkedir. Çin, ekonomik büyümede doğal kaynaklara fazla dayanarak büyüyen ekonomi olmamasına rağmen, Çin'in sahip olduğu doğal kaynaklar Çin ekonomisinin gelişmesinde, özellikle sanayileşme yolundaki çabaları içinde çok önemli katkılarda bulunmuştur. Yabancı yatırımların Çin'e yönelmesinde, Çin'in sahip olduğu doğal zenginliklerin de önemli etkisi vardır.

Çin, yaklaşık 9,6 milyon kilometrekarelik yüzölçümüyle Asya'nın en büyük ülkesi; dünyanın ise Rusya ve Kanada'dan sonraki üçüncü büyük ülkesidir. Geniş topraklara sahip olan Çin'in çok çeşitli toprak kaynakları mevcuttur. Çin'de büyük ölçüde tarla, orman, çayır, çorak arazi ve plaj bulunuyor. Çin, zengin maden kaynaklarına sahip bir ülkedir. Şu ana kadar keşfedilen maden kaynakları dünya'nın toplam miktarının yüzde 12'ni oluşturuyor ve dünyada üçüncü sırada yer alıyor. Ancak Çin'deki kişi başına düşen maden miktarı nispeten azdır. Çinlilerin kişi başına düşen maden miktarı, dünya ortalamasının yalnızca yüzde 58'ine eşittir ve dünyada 53. sırada yer almaktadır. Çin'deki alçı, vanadyum, titanyum, tantal, volfram, granit, antimon da dâhil olmak üzere 12 çeşit maden dünyada birinci sırada yer almaktadır. Çin, 1 trilyon tonluk kömür rezervleriyle dünyada 1. sırada yer almaktadır. 1998 yılının sonuna kadar Çin'de 509 petrol ve 163 doğal gaz havzası bulundu. Araştırılmış olan petrol rezervleri 198,5 milyon ton, doğal gaz rezervleri ise 1 trilyon 950 milyar metreküpe ulaştı. Petrol rezervleri dünyada 9., doğal gaz rezervleri 20. sırada yer almaktadır. Bunların dışında Çin su, rüzgâr, güneş enerjisi açısından da dünyadaki zengin ülkelerin biridir (Çin Ansiklopedisi, 200?).

2.5. Döviz Kuru Rejimi

Çin'in hızlı bir şekilde büyümesinde önemli kaynaklardan biri olarak, yıllardır uyguladığı başarılı döviz kuru rejimi de gösterilmektedir (Bkz. Tablo 11). Çin'in dünyanın imalat merkezi haline dönüşmesinde düşük maliyetli iş gücü haricinde uyguladığı düşük döviz kurunun da büyük katkısı vardır. Çin'in ihracata yönelik büyüme modelinde uygulanan düşük döviz kuru; ürünün göreceli olarak ucuz olmasına ve dış ticarete rekabet gücünün artmasına katkıda bulunmuştur. ABD başta olmak üzere birçok devletlerin, Çin'in uyguladığı döviz rejimi sayesinde haksız kazanç elde ettiğini ve bu yüzden Rmb'yi revalüe etmesi gerektiğini öne sürmüştür. Bunlara rağmen, Çin 2005 yılına kadar Rmb'yi revalüe etmedi ve başarılı bir döviz kuru rejimi sergiledi; doğrudan yabancı sermaye girişi sağlandı ve bu yolla 600 milyar doları aşan ve borca dayanmayan bir dış kaynak elde edildi. 1,3 milyar nüfusa sahip olan Çin, işsizlik ve açlık sorunu yaşıyordu, yabancı yatırım sayesinde inanılmayacak boyutlarda istihdam sağlandı. Bu sayede Çin dış ticarete sürekli fazla verdi ve büyümesini yıllık ortalama yüzde 9,6'lara çıkardı.

Tablo 11: Rmb'nın Önemli Yabancı Paralar Karşısındaki Ortalama Döviz kuru

(Rmb veya Yuan)

Yıllar	100 ABD Doları	100 Japon Yeni	100 Hong Kong Doları	100 Avro
1985	293.66	1.2457	37.57	
1986	345.28	2.0694	44.22	
1987	372.21	2.5799	47.74	
1988	372.21	2.9082	47.70	
1989	376.51	2.7360	48.28	
1990	478.32	3.3233	61.39	
1991	532.33	3.9602	68.45	
1992	551.46	4.3608	71.24	
1993	576.20	5.2020	74.41	
1994	861.87	8.4370	111.53	
1995	835.10	8.9225	107.96	
1996	831.42	7.6352	107.51	
1997	828.98	6.8600	107.09	
1998	827.91	6.3488	106.88	
1999	827.83	7.2932	106.66	
2000	827.84	7.6864	106.18	
2001	827.70	6.8075	106.08	
2002	827.70	6.6237	106.07	800.58
2003	827.70	7.1466	106.24	936.13
2004	827.68	7.6552	106.23	1029.00
2005	819.17	7.4484	105.30	1019.53
2006	780.87	6.5630	100.46	1026.65

Kaynak: Çin Devlet İstatistik Kurumu, 2006

Döviz kuru meselesi iki önemli noktadan oluşmaktadır: Döviz kuru seviyesinin belirlenmesi (revalüe veya devalüe edilmesi) ve döviz kuru sisteminin seçilmesidir. Bu iki noktanın birbirleri ile sıkı ilişkisi bulunmaktadır. Çin 1970'li yıllarda, yani yaptığı reformlardan önce, Rmb'yi 10'dan fazla yabancı paradan oluşan sepete bağlayıp denetimli-dalgalı döviz kuru sistemi uygulamıştı. Reformlardan sonra Çin ihracat ürünlerinde rekabet gücünü arttırmayı hedefleyen çoklu (ikili) döviz kuru sistemini uygulamıştır. 1994 yılından sonra, Çin dolara bağlı denetimli dalgalanan döviz kuru rejimi uygulamıştır. ABD dolarına bağlanan döviz kuru sisteminin uygulanması aşlında; 1997 yılındaki Doğu Asya krizine karşı alınan geçici bir tedbir olarak benimsenmişti. Ancak krizinden sonra, Çin Dolara bağlı döviz kuru sistemini

kaldırırsa Rmb'nin değeri olabileceğini ve bunun ihracatını arttırmasına engel olabileceğini göze alarak dolara bağlanan döviz kuru sisteminden vazgeçmeyeceğini ilan etmişti. Bu sistemde Çin dış ticarete sürekli fazla verdi. 2002 yılında; ABD, Japonya ve bazı devletler kendi ülkelerinin dış ticarete açık vermesini; Çin'in döviz kurunu kasten düşük tutmasına bağladılar. Bunun haksız rekabete yol açtığını savunarak Rmb'nin revalüe edilmesi gerektiğini şiddetli bir biçimde talep ettiler. Bu uluslararası sermaye piyasada Rmb'in revalüe edileceğine dair beklentileri arttırmaya başladı (Morris ve Nicholas, 2006).

Doğu Asya krizinden alınan dersler; sabit döviz kuru sisteminin iktisadi ayarlamalar için dezavantaj teşkil ettiği ve uluslararası risk sermayesinin hücumuna, ülke ekonomilerinin dayanamayacağı gerçeğini gösteriyordu. 2005 yılı 21 Temmuzda, Çin Halk Bankası, piyasa arzı ve talebini esas alan Çin parasını sepete bağlayacağını ve gözetimli-dalgalı döviz kuru sistemine geçeceğini ilan etti. Bununla birlikte Rmb Dolar karşısında % 2 değerlendirildi. Döviz kurunun her akşam Çin Halk Bankası'nca belirleneceği açıklandı. 2006 yılında ise Rmb % 3,86 oranında değerlendirildi ve 2007 yılında bu oranın %5 olacağı tahmin edilmektedir (Yu, 2005:1).

Dolara bağlanan döviz kuru sisteminde, döviz piyasasında dolar ve Rmb'nin arz talep ilişkisi ve Doların başka ülke paraları karşısındaki değişimi ne olursa olsun, döviz kuru önceden belirlendiği gibi 1 Dolar eşittir 8,27 Rmb'de(% 0,3 değerlendirilmesine veya değer kaybetmesine izin verilecektir) sabit kalacaktı. Bu döviz kuru sisteminde, eğer dolar arzı, talebinden yüksek ise Çin Halk Bankası piyasada Rmb satarak, Dolar satın alıyordu ve belirlenen kur; 1 dolar eşittir 8,27 Rmb seviyesinde sabit kılınıyordu. Sepete bağlanan döviz kuru sisteminde, döviz kurunun sermaye piyasasındaki doların Rmb'ye olan arzı ve talebiyle ilişki yoktur, ama doların sepet içindeki paralar karşısındaki değişimi Rmb fiyatını etkileyebilir. Bu sepet belirli bir yöntemle veya formülle birbirine bağlanan bir takım paraların oluşumudur. Bu sepette Rmb fiyatı önceden belirlenebilir. Dolara bağlanan döviz kuru sisteminde döviz kuru 1 dolar = 8,27 Rmb olarak önceden belirlendiği gibi, sepete bağlanan döviz kuru sisteminde de bir sepet yabancı para 8,11 Rmb olarak belirlenebilmektedir. Aşağıdaki denklemin sağ tarafında döviz kurunu belirleyen

yabancı para sepeti (kolaylık açısından sadece ABD doları ve Japon Yen'i kullanılmıştır.) sol tarafında ise bu sepetin Rmb değeri gösterilmektedir:

$$8,11 \text{ Rmb} = 0,8 \times 1 \text{ Dolar} + 0,2 \times 100 \text{ Yen}$$

Burada 0,8 ve 0,2 ağırlık paylarıdır. Yukarıdaki denklem aşağıdaki gibi de yazılabilir:

$$8,11 = 0,8 \times 1 \text{ Dolar/Rmb} + 0,2 \times 100 \text{ Yen/Rmb}$$

Eğer 1 Dolar = 100 Yen olarak farz edersek, Rmb'in Dolar ve Yen karşısındaki döviz kurlarını hesaplayabiliriz:

$$8,11 \text{ Rmb} = 1 \text{ Dolar}$$

$$8,11 \text{ Rmb} = 100 \text{ Yen}$$

Eğer Dolar Yen karşısında değer kaybedip, 1 Dolar = 80 Yen olursa, sepetin Rmb değeri aşağıdaki formülde olduğu gibi hesaplanabilir:

$$8,11 \text{ Rmb} = 0,8 \times 1 \text{ Dolar} + 0,2 \times 100 \text{ Yen}$$

$$= 0,8 \times 1 \text{ Dolar} + 0,2 \times (100 \text{ Yen} \div 80 \text{ Yen/Dolar})$$

$$= 0,8 \text{ Dolar} + 0,25 \text{ Dolar} = 1,05 \text{ Dolar}$$

Böylece Rmb'nin Dolar ve Yen karşısındaki döviz kurunu elde edebiliriz:

$$7,72 \text{ Rmb} = 1 \text{ Dolar}$$

$$9,65 \text{ Rmb} = 100 \text{ Yen}$$

Yukarıda gösterildiği gibi, eğer Dolar, Yen karşısında değer kaybederse, Rmb dolar karşısında değer kazanır ve Yen karşısında değer kaybeder. Bu sistemde, ağırlık pay çok önemlidir. Sepetin Rmb değeri ve sepet içindeki yabancı para ağırlık payları önceden belirlendiği için, Rmb'nin yabancı kurlar karşısındaki değişimi, sepet içindeki paralar arasındaki değişim oranı tarafından belirlenecektir. Eğer yabancı paranın ağırlık payı % 100 ise bu sistem yine tek yabancı paraya bağlı sisteme dönmüş olur. Sepete bağlı döviz kuru sisteminde, merkez bankası sepet fiyatını korumak için yine piyasada dolar satma ve satın alma yöntemiyle hedef fiyatı sağlayacaktır (Yu, 2005:3).

Özetlersek, sepete bağılı döviz kuru sisteminin dolara bağılı döviz kuru sistemine göre en az üç avantajı vardır:

1. Reel efektif döviz kuru açısından bakıldığında, sepete bağılı döviz kuru sistemi Dolara bağılı döviz kuru sisteminden daha istikrarlı olacaktır.
2. Döviz kuru değişim trendinin hangi yönde olduğunu tahmin etmek zor olduğu için, sepete bağılı döviz kurunun riskli sermaye girişine direnişini daha da güçlü olacaktır.
3. Birçok durumda, merkez bankasının döviz piyasasına müdahale gereksinimi göreceli olarak daha az olacaktır (Yu, 2005:15).

2.6. Dış Ticaret

Reformların başladığı 27 yıldan bu yana Çin ekonomisinde eşi görülmeyen bir kalkınma yaşanmıştır. 1979–2006 yılları arasında Çin GSYİH'sı ortalama yıllık % 9,6 artış göstermiştir. Çin'in dünya ticaret sistemine entegre olmasıyla beraber dünya ticaretindeki payı 1979 yılındaki % 1'e bile erişmeyen bir orandan 2005 yılında % 6,4 oranına ulaşmıştır. 2005 yılında Çin; ABD ve Almanya'dan sonra en çok ticaret yapan üçüncü ülke konumuna gelmiştir (OECD,2005:5). Bu başarısının en önemli nedenlerinden biri olarak Çin'in dışa açılmasını ve 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üye olmasıyla birlikte dış ticaretteki hızlı artışları gösterebiliriz. Dış ticaret, Çin'in benimsediği ihracata yönelik kalkınma modeliyle, GSYİH'daki payını hızlı bir biçimde artırarak ekonominin motoru haline gelmiştir. Dünya Bankasının yaptığı bir çalışmaya göre, dış ticaretin GSYİH'daki payı 1970'deki % 5,3 oranından 1990 ve 2000 yıllarındaki % 34,8 ve % 42 oranlarına yükselmiştir. Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üye olmasından sonra, 2004 yılında bu oran % 65,4 gibi hızlı bir yükseliş göstermiştir (Bkz. Tablo 12).

Tablo 12: Dış ticaretin Çin'in GSYİH içindeki payı (%): 1970–2004

1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2003	2004
5.3	9.2	21.8	24.1	34.8	43.9	44.2	56.9	65.4

Kaynak: World Bank, World Development Indicators Database 2004

2.6.1. Dış Ticaret Yapısı

Geçtiğimiz 27 yıl içerisinde Çin dış ticarete eşi görülmemiş bir büyüme kaydetmiştir. Dış ticaret performansına bakıldığında, toplam dış ticaret değeri 1978 yılındaki 20 milyar Dolardan 2006'daki 1,7 trilyon Dolara yükselmiştir. Çin'in 2006 yılındaki dış ticaret hacminin, DTÖ' ne üyelik öncesindeki 2000 yılına nazaran üç kat büyük olduğu gözlenmektedir (Bkz Tablo 13).

Tablo 13: Çin Dış Ticaret Verileri: 1978–2006

Yıl	İhracat/GSYİH (%)	Milyar Dolar			
		Toplam İthalat & İhracat	Toplam İhracat	Toplam İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1978	-	20.64	9.75	10.89	-1.14
1980	6	38.14	18.12	20.02	-1.9
1985	9	69.6	27.35	42.25	-14.9
1989	-	111.68	52.54	59.14	-6.6
1990	16,1	115.44	62.09	53.35	8.74
1991	17,7	135.7	71.91	63.79	8.12
1992	17,6	165.53	84.94	80.59	4.35
1993	15,3	195.7	91.74	103.96	-12.22
1994	22,3	236.62	121.01	115.61	5.4
1995	21,3	280.86	148.78	132.08	16.7
1996	18,5	289.88	151.05	138.83	12.22
1997	20,4	325.16	182.79	142.37	40.42
1998	19,4	323.95	183.71	140.24	43.47
1999	19,7	360.63	194.93	165.7	29.23
2000	23,1	474.29	249.2	225.09	24.11
2001	23	509.65	266.1	243.55	22.55

Tablo 13'ün Devamı

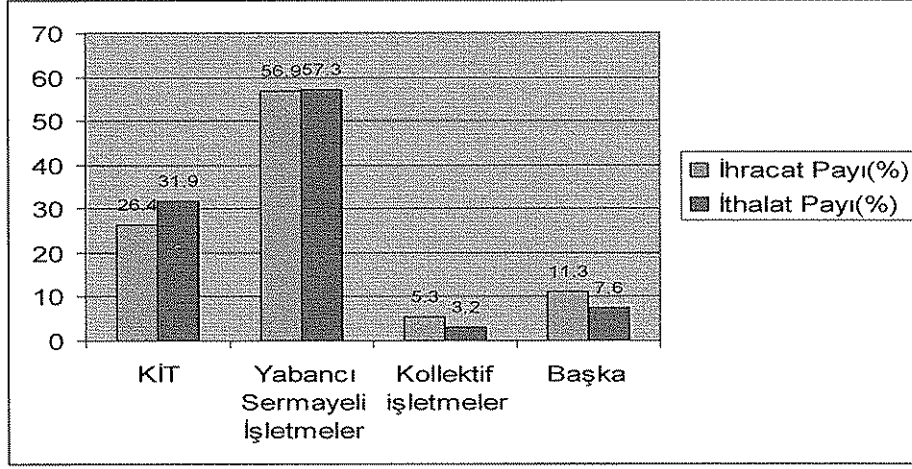
Yıl	İhracat/GSYİH (%)	Milyar Dolar			
		Toplam İthalat & İhracat	Toplam İhracat	Toplam İthalat	Dış Ticaret Dengesi
2002	26,1	620.77	325.6	295.17	30.43
2003	23	850.99	438.23	412.76	25.47
2004	35,9	1,154.55	593.32	561.23	32.09
2005	-	1,422.12	762.0	660.1	101.9
2006	-	1,760.70	969.1	791.6	177.5

Kaynak: Çin Devlet İstatistik Kurumu 2006 Yıllık Verilerine Göre Düzenlenmiştir

1991 yılına kadar Çin'de dış ticaret, KİT'ler tarafından yapıyordu. 1992 yılına gelince yabancı sermayeli işletmelerin dış ticaretteki payı hızla artmış; aynı zamanda kentsel ve kırsal alanlarda kamuya ait işletmelerin payında bir düşüş gözlenmiştir. Bu dönemde, dış ticaret hacminin hızla artmasının ticaret politikasında yapılan yapısal değişikliklerle sıkı bir ilişkisi vardır. Pazar ekonomisi işleyişine yönelik reformlar ve dışa açılma; üretim faktörlerinin yapısı ve sahip olduğu karşılaştırmalı üstünlüğe uygun şekilde; Çin'in sanayi ve ticaret yapısının değişmesini sağlamıştır (Lai, 2004:40). Bu süreç içinde kamu sektörünün dış ticaretteki üstünlüğü kademeli olarak azalmış ve bunların yerine yerli ve yabancı sermayeli özel işletmelerin dış ticaretteki payı artmıştır. Yabancı sermayeli işletmelerin toplam ticaretteki payı 1985 yılında yaklaşık % 1 oranında olup, bu oran 2004 yılında % 50'ye yükselmiştir (Thomas ve Nicolas, 2004: 4).

2004 yılındaki gümrük istatistiklerine göre Çin'in toplam ihracatının % 26,4'ü KİT'ler tarafından yapılırken, % 56,9'u yabancı sermayeli işletmeler tarafından yapılmaktadır. İthalatta da yabancı sermayeli işletmelerin toplam ithalattaki payı % 57,3'iken, KİT'lerin toplam ithalattaki payı ise % 31,9 olarak gerçekleşmiştir. Açıkça görüldüğü gibi, toplam dış ticaretin % 50'sinden fazlası yabancı sermayeli işletmeler tarafından gerçekleşmektedir (Bkz. şekil 4).

Şekil 4: Dış Ticaretin İşletmelere Göre Dağılımı: 2004

Kaynak: Çin Gümrük İstatistikleri, 2004

2.6.1.1. İhracat Yapısı ve Döviz Rezervi

Reformların yeni başlatıldığı dönemde Çin ihracatının büyük kısmını birincil sektör ürünleri oluşturuyordu ve 1980 yılların ortasında Çin ihracatı artmaya başlamış, ancak ihracat yapısında bir değişiklik olmamıştır. 1985 yılında birincil ürünler toplam ihracatın % 51'ni oluşturuyordu ve bu yılın sonuna doğru imalat ürünlerinin ihracatı artmaya başlamıştır. Çin'in ihracat yapısındaki çarpıcı değişikliğe; emek yoğun imalat ürünlerinin ihracat payındaki artışı neden olmuştur. 1985 ve 1990 yılları arasında sermaye yoğun imalatın ihracat payı % 29'dan % 19'lara düşerken; emek yoğun imalatın payı % 44'den % 74'e yükselmiştir (Lai, 2004: 41).

Dış ticaret yapısındaki değişiklik Çin'in temel ihracat ürünleri olan tekstil ve hafif sanayi ürünlerine aşırı bağımlılığı ortadan kaldırmıştır. 1990'lı yıllarda Çin ihracatının yaklaşık % 40'ından fazlasını hafif sanayi ürünleri teşkil ediyordu. Bu ürünler çoğunlukla; ayakkabı, kıyafet, oyuncak ve başka çeşitli imalat ürünleridir. İhracatın kalan kısımlarını imalat ürünleri, tekstil, makine, otomotiv ve küçük elektronik aletler oluşturuyordu. Yakın zamanlarda Çin ihracat ürün gamında; daha gelişmiş elektronik ürünler (Büro makineleri, otomatik veri işleme aletleri, telekomünikasyon, ses ekipmanı, beyaz eşya ve elektrikli makineler), mobilya, çanta v.b. seyahat eşyaları ve sanayi ara malları gibi önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Mesela, makine ve otomotiv parçaları (elektronik aletleri de içermektedir) Çin toplam ihracatındaki payı 1993 yılındaki % 17'den, 2003'deki % 41'e yükselirken

çeşitli imalat ürünlerinin payı bu tarih içersinde % 42'den, % 28'lere düşmüştür (OECD, 2006: 28). Aşağıdaki tablo 14'de Çin'in başlıca ihraç ürünleri gösterilmektedir.

Çin hizmet ihraç eden ülke olmaktan ziyade, mal ihraç eden ülke konumundadır. Örneğin, Çin'in 2006 yılında gerçekleştirmiş olduğu mal ihracatı toplam ihracatın % 90'nı oluşturmuştur ve bu oran dünya ortalaması olan %80'ni geçmektedir. Aynı yıl, ortalama dünya hizmet ihracatı %20'lerdeyken, Çin'in hizmet ihracatı Çin toplam ihracatın %10'u oluşturmuştur. Bu Çin hizmet sektörünün gelişmemiş olduğu ve Çin'in dünya ticaretine entegre olması mal ihraç etmek yoluyla gerçekleştiğini ifade etmektedir (OECD, 2006:22).

Tablo 14:Çin'in Başlıca İhraç Ürünleri: 2003–2004 (Milyar Dolar)

Ürünler	2003	2004
Elektrikli makineler &Ekipmanlar	88.97	129.66
Güç üreten makineler ve araçlar	83.47	118.15
Tekstil ve Giyim	45.76	54.78
Demir ve Çelik	12.86	25.22
Mobilya ve Yatak	12.90	17.32
Optik ve tıbbi makineler	10.56	16.22
Ayakkabı	12.96	15.20
Oyuncak	13.28	15.10
Mineral yakıt ve yağlar	11.11	14.48
İnorganik ve organik kimya ürünleri	10.73	13.94

Kaynak: Çin Gümrük İstatistikleri,2004

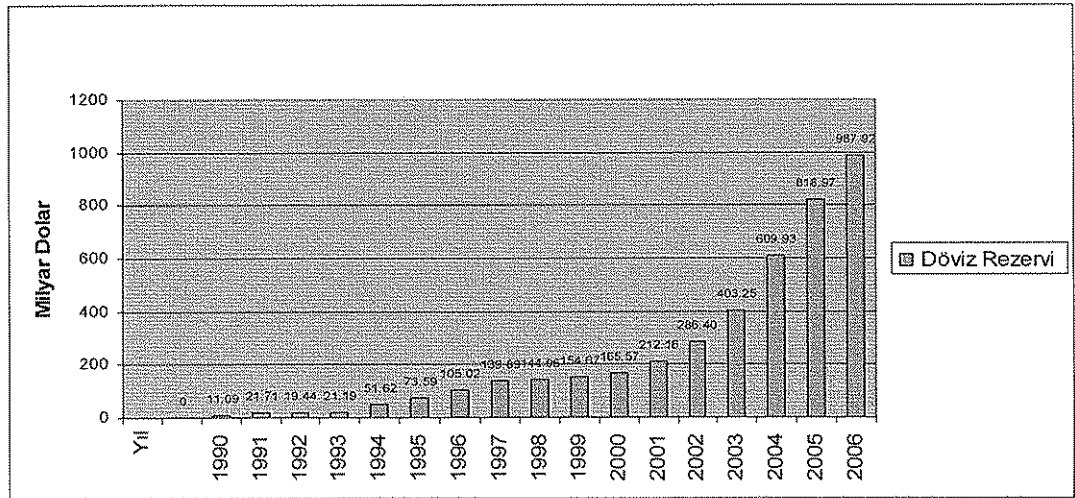
Çin ihracatının hızla artmasında, önemli faktörler bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; Çin hükümeti tarafından 1978 yılında başlatılan reformlar ve dışa açılma politikası ile bu reformun dış ticarete olumlu kurumsal ve siyasal koşullar yaratmasıdır. Diğer yandan pazar ekonomisinin geliştirilmesi ve DTÖ üyeliği ekonominin büyümesi için kaynak ve güç sağlamıştır. İhracatı artırma politikası, ihracatta vergi iadesi ve düşük kur rejimi; ihracatın artmasında teşvik edici olmuştur.

İkincisi; ihracata yönelik emek yoğun imalat sanayinin, Hong Kong ve Tayvan'dan, Çin'e transfer edilmesi; 1980'li yılların ortasında Çin'in emek yoğun imalat ürünleri ihracatını geliştirmesine neden olmuştur.

Son olarak, Çin'in 1990'lı yılların başlarında uyguladığı aktif yabancı yatırım politikası yabancı sermayenin Çin'e hızlı bir şekilde girmesine neden olmuştur ve yabancı işletmeler Çin ihracatında önemli bir güç konumuna gelmiştir (Pei, 2005).

Çin ihracatının GSYİH içindeki payı da 1980 yılında % 6 iken, 2004 yılında % 35,9'a yükselmiştir (Bkz. Tablo:14). Bu rakam oldukça yüksektir ve Çin'in ihracata yönelik büyüme modeli tam anlamıyla gerçekleşmiştir. Ancak bu büyüme iç talep ile değil; dış talebin artmasıyla gerçekleşmektedir ve dış talebe bağlı bir duruma gelmiştir. Dış ticarete 1994 yılından beri sürekli fazla veren Çin'in yabancı döviz rezervi 1990 yılında 11.09 milyar Dolar iken, 2006 yılında yaklaşık 1 trilyon dolara ulaşmıştır ve dünyada en fazla döviz rezervi bulunduran ülke konumuna gelmiştir (Bkz. Şekil 5). Çin devlet istatistik kurumunun verilerine göre, döviz kuru rezervinin % 70'ini Dolar, %20'sini Avro, %10'unu ise Japon Yeni ve Güney Kore Yeni olarak tutmaktadır. Çin hükümeti döviz rezervleriyle ABD hazine bonosu satın alarak bu bonoların en büyük alıcısı konumuna gelmiştir. ABD ise bu fonları cari açıklarını finanse etmekte kullanmaktadır. Ayrıca Çin döviz rezervinin bir kısmını geliştirmekte olan ülkelere kredi olarak vermektedir (Zhang, 2007).

Şekil 5: Çin'in Yıllara Göre Döviz Rezervleri: 1990–2006

Kaynak: Çin Devlet İstatistik Kurumu 2006

2.6.1.2. İthalat Yapısı

Çin'in ithalat rakamlarına bakıldığında; ithalatın, ihracatla aynı yönde hareket ettiği görülmektedir. 1978–1990 yılları arası Çin'in ithalatı ihracatını aşmıştır ve bu dönem içinde dış ticaret hep açık vermiştir. Ancak 1994 yılına gelindiğinde ihracatın artmasıyla beraber ithalatta aynı yönde artmaya başlamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri sanayideki üretimi desteklemek amacıyla ithal edilen ham maddeler ve ara malları ile Çin'in enerjiye olan talebinin artmasıdır. Yatırım yapan yabancı şirketler ve KİT'lere, ihracata dönük üretimde kullanılmak üzere ithalat izni verilmektedir. Yabancı işletmelerin toplam ithalattaki payı %50'nin üzerindeyken, ithalatın kalan kısımlarını KİT ve özel işletmeler oluşturmaktadır.

Başlıca ithalat ürünlerine bakıldığında, elektrikli ve güç üreten makinelerin ithalatı 2003–2004 en yüksek payı oluşturmaktadır. Aynı yıl, 48 milyar Dolar olarak gerçekleşen petrol gibi enerji ürünlerinin ithalatı ise yıllık olarak ortalama % 64,5'lik artış göstermiştir (Bkz.tablo 15). Dünya piyasasında deri gibi bazı malların fiyatlarının artışı, arz artmadığı için talebin karşılanamamasından kaynaklandığı halde; petrol gibi ürünlerde taleple birlikte arz da artmış olmasına rağmen arz artış oranıyla talep artış oranı arasındaki fark nedeniyle fiyatlar yükselmiştir. Genel olarak Çin'in ithalat rakamlarının yükselmesinde söz konusu hammaddelerin fiyat artışları da etkili olmuştur.

Çin ekonomisi demir ve çelik gibi sanayisini besleyen hammaddeler bakımından tamamıyla dışa bağımlı olmakla birlikte bu malların dış ticaretteki payı son zamanlarda azalmıştır. İhraç edilmek üzere ithal edilen ara malları ise toplam ithalatın % 40'ını, toplam ihracatın % 55'ini oluşturmaktadır. İthalattaki asıl büyük artış tarıma dayalı gıda maddelerinde görülmektedir. Bu ürünlerin toplam ithalatındaki pay % 50 artış gösterirken, bunun içinde hububat ithalatı üç kat artmıştır. Canlı hayvan ithalatı % 88 artış göstermiştir (Sandıklı, 2005:300).

Tablo 15: Çin'in Başlıca İthalat Ürünleri: 2003–2004 (Milyar Dolar)

Ürünler	2003	2004
Elektrikli makineler & Ekipmanlar	103.93	142.10
Güç üreten makineler ve araçlar	71.50	91.63
Mineral yakıt ve yağlar	29.27	48.03
Optik ve tıbbi makineler	25.14	40.15
Demir ve Çelik	25.60	28.39
Plastik vb.	21.03	28.06
İnorganik ve organik kimyasal ürünler	18.74	27.81
Maden cevheri, cüruf	7.17	17.29
Raylı Taşıma Araçları	11.81	13.10
Bakır	7.17	10.48

Kaynak: Çin Gümrük İstatistikleri, 2004

2.6.2. Çin'in Dış Ticaret Pazar Yapısı

Çin'in dış ticaret pazarı sürekli genişlemektedir. Özellikle Çin'in 1991 yılında Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC)'ne üye olması ve 2001 yılında DTÖ' ne katılmasıyla beraber Çin'in küresel ekonomiyle uyum sağlamasının önemli bir adımı atılmıştır. 2001 yılında Şangay'da yapılan yıllık toplantıda Çin APEC başkanlığını ve ev sahipliğini yapmıştır.

Çin'in dış ticaret verileri ile ticaret ortaklarının hesapladığı istatistik verileri arasında farklılık bulunmaktadır. Bunun nedeni; Çin'in ithalat ve ihracatının büyük kısmının Hong Kong (1997 yılında Çin, Hong Kong'u İngiltere'den geri almıştır) limanından geçmesidir. Ancak ABD ve Çin dâhil olmak üzere birçok devlet Hongkong'u ayrı bir gümrük bölgesi olarak görmektedir. Çin istatistik maksatlarla ihracat ve ithalatının büyük kısmını Hong Kong'da gerçekleştirmektedir. Çin'in istatistik verilerine göre, 2005 yılında en çok ticaret yaptığı ortakları; Avrupa Birliği (AB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Japonya, Hong Kong, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)³ ne üye olan 10 ülke olarak gösterilmektedir (Wayne, 2006:8).

³ ASEAN'na üye ülkeler; Brunei, Endonezya, Filipinler, Kamboçya, Laos, Malezya, Myanmar, Singapur, Tayland ve Vietnam'dan oluşmaktadır. ASEAN ile Çin arasında serbest ticaret anlaşması bulunmaktadır.

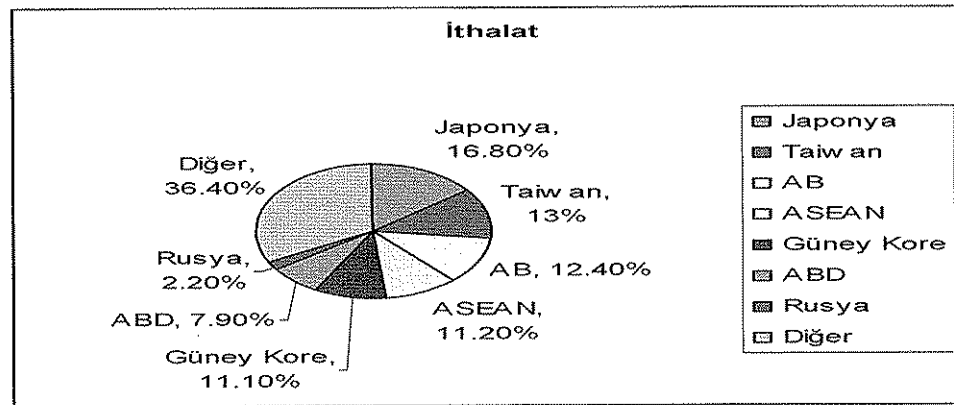
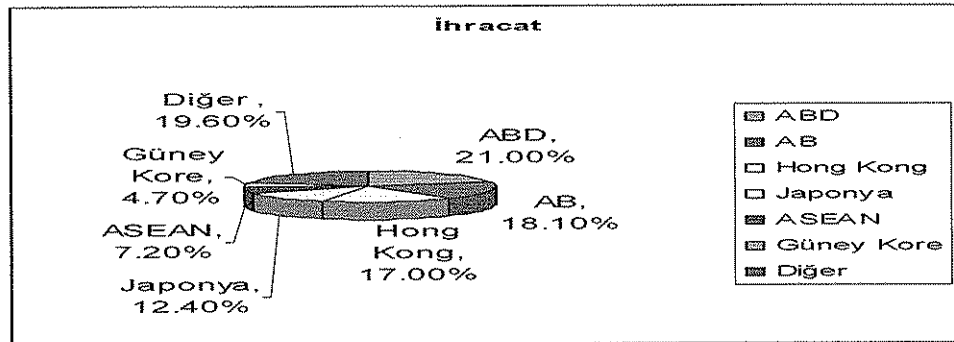
Tablo 16: Çin'in Başlıca Ticaret Ortakları: 2005 (Milyar Dolar)

Ülkeler	Toplam Dış Ticaret	Çin'in İhracatı	Çin'in İthalatı	Çin'in Dış Ticaret Dengesi	Ticaret Ortağının Dış Ticaret Dengesi
Hong Kong	246.8	124.5	122.3	2.2	-4.7
AB	219.3	143.7	75.6	68.1	-132
ABD	211.6	162.9	48.7	114.2	-201.6
Japonya	184.6	84	100.5	-16.5	-28.5
ASEAN	130.4	55.4	75	-19.5	-

Kaynak: Çin istatistik kurumu ve Global Trade Atlas, 2005

Çin'in en büyük ihracat pazarları ise ABD, AB, Hong Kong, Japonya, Güney Kore ve Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'ne üye 10 ülkedir. En büyük ithalat pazarları ise Japonya, AB, Tayvan, ABD, ASEAN, Güney Kore ve Rusya'dır. Aşağıdaki şekilde bu ülkeler oransal olarak gösterilmektedir.

Şekil 6: Çin'in Dış Ticaretindeki Başlıca Ülkeler: 2004

Kaynak: Çin Devlet İstatistik Kurumu Yıllık Raporu, 2004

2005 yılında Çin'in en fazla ihracat yaptığı ülkesi olan ABD'ye yaptığı toplam ihracat 162,9 milyar Dolar olup, 114 milyar Dolar ticaret fazlası elde etmiştir. Ancak ABD dış ticaret verilerine göre Çin'in ticaret fazlası 201 milyar Dolar'dır ve Çin ihracat pazarında ABD'nin yerinin daha yüksek olduğunu tahmin edilmektedir. ABD'nin tahminlerine göre 1986 yılında Çin'in ABD'ye yaptığı ihracatın Çin'in toplam ihracatının % 15,3'üdür ve 2005 yılında bu oran % 32'ye yükselmiştir. Çin'in ABD'ye ihraç ettiği ürünler ise büro makineleri, otomatik veri işleme makineleri, telekomünikasyon ve ses ekipmanları, çeşitli imalat parçaları hazır giyim ve aksesuarlar, elektrikli makineler, mobilya ve yataklardan oluşmaktadır. ABD'nin Çin'e ihraç ettiği ürünlerin başında ise güç üreten makineler, uçak ve uçak parçaları, bilgisayar ve sanayi makineleri, hammadde, kimyasallar ve tarım ürünleri gelmektedir (Thomas ve Nanto, 2007:9-11).

Çin'in en büyük ithalatçı ülkesi olan Japonya Çin'in diğer önemli teknoloji ve yabancı sermaye kaynağıdır. 1985 yılında Japonya, Çin ile dış ticarete 6 milyar Dolar ticaret fazlası verirken, bu durum tersine işleyerek 1990 yılında cari açığa dönüşmüştür ve 2001 yılında o zamana dek en yüksek rakam olan 26,5 milyar dolar açığa kadar ulaşmıştır. 2005 yılında ise Japonya 16,5 milyar dolar ticaret fazlası elde etmiştir. Japonya'nın başlıca ihracat ürünleri ise elektronik ürünler, makineler, demir-çelik, optik ürünler, fotografik ürünler, tıbbi cihazlar ve organik kimyasal ürünlerdir.

Asya ve Pasifik bölgesine bakıldığında, Çin dış ticaretinde önemli yere sahip olduğu görülür. Çin, ABD ile gerçekleştirdiği dış ticarete cari fazla verirken, komşularından büyük miktarda mal satın almakta ve cari açık vermektedir. Ek olarak, Çin ihracat ürünlerinin yarısından fazlasını yabancı sermayeli firmalar üretmekte ve ürünlerin çoğunluğu yabancı markalar taşımaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti resmi kurumlarının istatistiklerine göre, Çin'in ABD'ye ihraç ettiği ürünlerin % 70'inin içinde yabancı parçalar bulunmaktadır ve bunların büyük kısmı Çin'in komşuları olan Tayvan, Güney Kore ve Singapur kökenli parçalardır.

Çin (Hong Kong haricinde⁴) Tayvan'ın en büyük ticaret ortağı ve Japonya'nın ikinci büyük ticaret ortağıdır. Yine Çin, Güney Kore'nin en çok yabancı yatırım yaptığı ve en çok ihracat yaptığı ülkedir. 2005 yılında Tayvan ve Güney Kore istatistik verilerine göre; Tayvan'ın Çin ile ticaretinde gerçekleştirdiği ticaret fazlası 31,9 milyar Dolar, Güney Kore'nin ise 31,2 milyar Dolar olmuştur.

Çin ise Güneydoğu Asya'nın en büyük hammadde, tarım ürünleri, sanayi makineleri ve elektronik parça alıcısı; önemli yabancı yatırımcısı ve turist kaynağıdır. Çin'in Güneydoğu Asya'ya ihraç ettiği başlıca ürünler; makineler, elektronik ürünler, demir ve çelik, mineral akaryakıt, tekstil ve hazır giyim, optik ürünler, fotografik ve tıbbi cihazlardır. 2004 yılı Çin verilerine göre; ASEAN ülkeleri Çin ile ticaretinde 20 milyar Dolar dış ticaret fazlası elde etmiştir ve Çin'in ticari rekabetinden korkmaksızın beş sene içinde kademeli olarak gerçekleşmek koşuluyla Çin ile serbest ticaret bölgesi oluşturmayı kabul etmiştir. Asya'daki birçok ticari ortaklarına göre; Çin'in ekonomik kalkınması ve dışa açılması kendileri için bir takım fırsatlar beraberinde, zararlar da meydana getirmiştir. Ancak, bazı analizcilere göre Çin'in ihracat hızının yavaşlaması; ithalatını da yavaşlatacaktır. Gerçi 2005 yılında ASEAN ülkeleri, Çin ile gerçekleştirdiği ticarete 19,5 milyar Dolar fazla verse de, Çin'in ASEAN ülkelerine ihracatı % 50 oranında artmıştır ve ihracatın artış oranı ithalat artış oranından fazla olmuştur (Thomas ve Nanto, 2007: 11–13).

Çin'in teknolojiyi transfer ettiği en büyük kaynak AB'dir ve Çin'in dördüncü büyük yabancı yatırımcısıdır. Çin, AB'nin Asya'daki en büyük yolcu uçağı, cep telefonu ve araba müşterisidir. 2005 yılında AB ile Çin'in ticaret hacmi; 217,31 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam ABD ile yapılan ticaret hacmini geride bırakmıştır. Çin, Japonya'yı da geçerek AB'nin en istikrarlı ve en önemli ticaret ortağı olmuştur. AB ve Çin'in dış ticaret yapısına bakıldığında, ithalat ve ihracatın % 55,6'sını mekanik ve elektrikli ürünler, % 26,4'ünü ise ileri teknolojik ürünler gerçekleştirmektedir. Çin AB'den başlıca sermaye ürünleri ithal etmektedir. İkincil

⁴ Hong Kong dâhil edildiği zaman Çin, Tayvan ve Japonya'nın en büyük ticaret ortağı sayılır. (Directorate General of Customs, Ministry of Finance, Republic of China; Korean International Trade Association.)

olarak sanayi hammaddesi, taşıma ekipmanları, çelik malzemeleri, bilgisayar ve yedek parçaları, elektronik ev aletleri, telekomünikasyon ekipmanları ve parçaları ithal etmektedir. Çin pazarı, AB'nin mekanik ve elektrikli ürünler ihracatında ABD'yi geçerek en büyük Pazar haline gelmiştir. Çin'in AB'ye başlıca ihracat ürünleri ise, mekanik ve elektrikli ürünler, tekstil ve hazır giyim, oyuncak, ilaç ve plastik ürünlerdir (Yao, 2005).

Rusya da Çin'in önemli bir ticaret ortağı konumuna gelmiştir. Çin'in Rusya'ya yaptığı makine ve elektronik ürünler ihracatı 2005 yılındaki % 24 seviyesinden 2006 yılında % 70'e yükselmiştir. Çin bunların dışında; hazır giyim ve ayakkabı gibi ürünlerini Rusya'ya ihraç etmektedir. Çin petrol gibi artan enerji ihtiyaçlarını Ortadoğu ve Rusya'dan ithal etmektedir (Yao, 2005).

2.7. Doğrudan Yabancı Yatırım

Doğrudan yabancı yatırım (DYY) Çin ekonomisinin kalkınmasında çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle Çin dış ticaretinin artmasında ve ekonomik kalkınmada gerekli olan sermayenin finansman kaynağı olmuştur. 1980 öncesi uygulanan yalnızlık politikası ve dışa kapalı komünist sistem sebebiyle dünya genelindeki eğilimlere kayıtsız kalınmıştır. Söz konusu dönemde DYY'ların girişi adına kayda değer çabalardan söz etmek mümkün değildir. Deng Xiaoping döneminde başlatılan dışa açılma politikaları ve reformlar çok önemli rol oynamıştır. Reform niteliğinde kararların alındığı bu dönem; ekonomik liberalizasyonun yanı sıra altyapı eksiklerinin giderilmesi, çıkarılan yasalarla mevzuatta ki boşlukların doldurulması, yatırımcılara önemli teşviklerin sunulması gibi olaylara sahne olmuş ve ilgili süreç sonunda ülkedeki DYY varlığı inanılmaz bir artış kaydetmiştir (Ekinci, 2005: 77).

Çin'in DYY çekme performansı sürekli artış sergilemektedir. 1979-1984 yılları arasında toplam DYY 4,14 milyar Dolar iken, 2005 yılında Çin'de fiili olarak kullanılan yabancı sermaye 60 milyar dolara yükselmiştir ve bu rakam Çin'i dünyanın en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken ülkesi konumuna getirmiştir. 1979-2005 yılları arası Çin'e yapılan toplam doğrudan yabancı yatırım miktarı 622,426 milyar Dolar (Bkz.Tablo17) olup; bu rakam başka gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça yüksektir. 2007 yılı Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Kongresi verilerine göre, Çin gelişmekte olan ülkeler arasında DYY' mı

en çok çeken ülkedir ve dünya sıralamasında yatırım yapılmak istenen dördüncü büyük cazibe ülkesidir. 2006 yılında Çin'e yapılan DYY'nın 70 milyar Dolara ulaştığı bildirilmektedir.

Tablo 17: Çin'de Gerçekleşen Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Yıl	Milyar Dolar
1979-1984	4,14
1985	1,95
1986	2,24
1987	2,31
1988	3,19
1989	3,39
1990	3,48
1991	4,36
1992	11,08
1993	27,51
1994	33,76
1995	37,52
1996	41,72
1997	45,25
1998	45,46
1999	40,31
2000	40,71
2001	46,87
2002	52,74
2003	53,50
2004	60,63
2005	60,33
1979-2005	622,45

Kaynak: Çin Devlet İstatistik Kurumu, 2005

Tablodan görebileceğimiz gibi, Çin'e giren doğrudan yabancı yatırım miktarı sürekli artış göstermektedir. 1989 yılında Tian Anmen meydanında ki öğrenci olaylarından sonra DYY'larda 1992 yılına kadar durgunluk yaşanmıştır. Çin devlet başkanı Deng Xiaoping'in 1992 yılındaki Çin'in güney bölgelerini ziyareti, Çin'in gelecekteki ekonomik reformları konusunda uluslararası arenadaki soru işaretlerinin kaldırılmasına yardım etmiştir ve yatırımlar hızla artmaya başlamıştır. 1994 yılında ABD başkanı Bill Clinton'ın "En Çok Kayrılan Ülke" ticaret haklarını şartsız yenileneceğini ilan etmesi; piyasa aktörlerine Çin'e yatırım yapma konusunda pozitif sinyal vermiştir. 1996 ve 1997 yılındaki Güneydoğu Asya krizi DYY'nın Çin'e

girmesini etkilemiştir ve bu dönemde de bir düşüş yaşanmıştır. Ancak 2001 yılında Çin'in DTÖ'ne üye olması yatırımcıların Çin'e olan güvencesini daha da arttırmıştır ve DYY'lar tekrar artmaya başlamıştır (Yılmaz ve Koyuncu, 2005: 55). 2003 yılında SARS hastalığı Çin'e DYY girişini belli oranda etkilese de, sonraki yıllarda artış devam edip 2006 yılındaki 70 milyar Dolara ulaşmıştır.

2.7.1. Çin'in Doğrudan Yabancı Yatırım Politikası

Çin'in DYY'ı özendirme politikası senelerdir değişiklik göstermektedir. 1970'li yılların sonu ve 1980'li yılların başlarında hükümetin uyguladığı DYY politikalarını; ortak girişimli işletmelere yabancı sermaye kullanım izni verilmesi hakkındaki düzenleme ve özel ekonomik bölge kurma hakkındaki düzenleme olarak tanımlayabiliriz. 1979 yılı Temmuz'unda yapılan Çin Halk Cumhuriyeti 5. ulusal kongresi ikinci toplantısında ortak girişimli işletmelerin yabancı sermaye kullanımı yasası yürürlüğe girmiştir ve yabancı yatırıma yasal statü verilmiştir. 1980 yılında Devlet Konseyi, Guandong ve Fujian eyaletlerine dış ticarete otonomluk tanımıştır ve Shenzhen, Zhuhai, Shantou ve Xiamen şehirlerini özel ekonomik bölge olarak ilan etmiştir. 1982 yılındaki ÇHC 6.ulusal kongresinde Çin'in dünya ekonomisine açılacağı ve iç pazarın daha da liberal hale getirileceği kararlaştırıldı. Bu, yabancı yatırımcılara ticaret ortamının yaratılması anlamına gelmekteydi. 1984 yılında Çin kapısını DYY'lara daha da açarak, 14 kıyı şehrini ve Hainen adasını (1988'de eyalete dönüştürülerek Çin'in beşinci büyük özel ekonomik bölgesi olmuştur) özel ekonomik bölge ilan etmiştir. 1985'de bunların içindeki 12 şehri ise teknoloji transferini kolaylaştırmak amacıyla "Teknolojik Kalkınma Bölgesi" olarak belirlemiştir. Yine aynı yıl "Kalkınma Üçgeni" olarak bilinen, Yangtze nehri deltası, Guangdong eyaletinin Sedef nehri deltası ve Fujian eyaletinin Mingnan bölgesi, Liaodong ve Shandong yarımadası ve Bohai denizi kıyısındaki bölgeleri yabancı yatırımcılara açmıştır. 1990 yılında, Şangay'ın Pudong bölgesi de yeni Özel Kalkınma Bölgesi olarak belirlenmiştir (Metmet, 2002; Ekinci, 2005).

1986 yılında, DYY'ları özendirmek amacıyla; özellikle ihracata yönelik olarak ortak girişimle kurulan işletmeler ve teknoloji kullanan işletmeler için daha olumlu olan düzenleme ve maddeler uygulanmaya başlamıştır. 1986 yılı 11 Ekimde, Devlet Konseyi; DYY'ın Çin'de faaliyet göstermesini teşvik eden 22 maddeden oluşan

uygulamayı ilan etmiştir. Bu uygulamada, ortak girişimli yabancı yatırımcılara vergi imtiyazı tanınmıştır. Girdi olarak üretimde kullanılan hammadde ve ekipmanların ithalatına izin verilmiştir. Dövizle sahip olma ve değiştirme hakları verilmiş ve ruhsat prosedürü basitleştirilmiştir. İhracatı amaçlayan ve ileri teknoloji kullanan ortak girişimli işletmeler için ilave vergi imtiyazları tanınmıştır. Hükümet yine, ortak girişimli işletmelerin otonomluğunu garantilemek için, dışsal bürokratik müdahaleleri ve birçok yerli maliyetleri kaldırmaya çalışmıştır. Su, elektrik ve taşımacılıkta devletin KİT'lere uyguladığı fiyat imtiyazları bu ortak girişimlere de tanınmıştır ve faizsiz Rmb kredisi sağlanmıştır.

1986 yılındaki düzenleme yabancıların Çin'e yatırım yapmasını teşvik ederken, bu teşvikler ÇHC 6. Ulusal Kongresi 4. toplantısında ilan edilen “ %100 Yabancı Sermayeli İşletme Yasası”yla daha da güçlendirildi. İhracatı amaçlayan ve ileri teknoloji kullanan tamamen yabancı sermayeli işletmelerin Çin'de faaliyet göstermesine izin verildi. Daha liberal bir yaklaşım ise 1979 yılında yasalaştırılmış olan “Ortak Girişimli İşletme Yasası”nda, 1990 yılında yapılan yasa değişikliği ile gerçekleşti. Bu yasa değişikliğiyle beraber, Çinli olmayan yabancı ortak yönetim kurulu başkanı olabilecek, yabancı ortağın kayıtlı sermaye payı üst limiti(yasaya göre alt limit minimum %25'ten düşük olmaması gerekir) kaldırılacaktır ve yabancı ortak payının genişlemesine izin verilecektir.

1994 yılı Nisan'da Devlet Konseyi, DYY'mı tarım, su enerjisi, iletişim, enerji ve hammadde sektörlerine çekmek için vergi indirim politikaları ve seçimli finansal destekleme hakkında taslak öneri hazırlamıştır. Bu öneri 27 Haziran 1995 yılında yürürlüğe konulmuştur. Tarım, enerji, taşımacılık, telekonümikasyon, temel hammadde ve ileri teknoloji sanayi sektörüne yönelik DYY'lara devlet öncelik tanımıştır. Çin'in görece az gelişmiş olan Orta ve Kuzeybatı kesimlerine DYY'ların girmesi güçlü bir biçimde desteklenmiştir.

Çin kimi sektörlerde DYY'mın girmesini teşvik ederken veya izin verirken, kimi sektörlerde DYY'mın girmesini yasaklamış ve kısıtlamalar getirmiştir. Teşvik edilen sektörler veya projeler; altyapısı zayıf ve gelişmemiş olan tarım sektörü, yeni veya ileri teknoloji kullanan projeler, enerji ve hammadde tasarruflu projeler, iktisadi verimliliği arttıran projeler, yeni makine ve ekipmanlarla üretim yapılan imalat

projeleri, ihracatı amaçlayan üretim sektörleri ve hava kirliliği yaratmayan projelerdir. Kısıtlanmış olan projeler ise; teknoloji açısından Çin'de var olan veya daha önce transfer edilen ve üretimi yurt içi talebi aşan projeler, devlet tarafından geliştirilmekte olan veya devlet tekelinde olan projeler, nadir ve değerli olan mineral kaynakların araştırılması ve açılmasına yönelik projeleri içermektedir. Yasaklanmış projeler ise; ulusal güvenliği tehlikeye atan ve kamuya zararlı olan projeler, çevreye, insan sağlığına ve doğal kaynaklara zararlı olan projeler, devlet toprakları ve askeri tesislerin güvenliğine zararı olan projeleri kapsamaktadır (Fung ve diğer., 2002: 3-5).

2.7.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Çin'e Yönelmesindeki Nedenler ve Şirketlerin Çin Stratejisi

Gelişmekte olan ülkelere yönelen DYY'ların önemli bir kısmını tek başına alma becerisini gösteren Çin'in bu önemli başarısı bulunduğu coğrafi konum ile bağlantılıdır. Hong Kong, Macao, Tayvan ve "Asya Kaplanları"nın ilk tercihi durumda olan Çin; ucuz işçilik, kültürel yakınlık ve sağlanan diğer teşviklerden yararlanmak isteyen; özellikle deniz aşırı yerlerde yaşayan Çinlilerin emek yoğun üretimlerinin neredeyse tamamını kaydırıldığı bir ucuz emek cenneti haline gelmiştir (Ekinci, 2005: 76). Doğrudan yabancı yatırımların Çin'e yönelmesinin başlıca nedenlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz⁵:

- 1.3 milyarlık nüfusuyla Çin'in temsil ettiği potansiyel pazar büyüklüğü ve tüketici sayısının çokluğu,
- Sahip olduğu ucuz ve bol işgücü, dolayısıyla düşük üretim maliyeti,
- Yabancı yatırımları özendirici vergi teşvikleri,
- Gelişmekte olan sanayi alt yapısı ve çeşitli sektörlerle ait yan sanayinin hızla gelişmekte olması,
- Kültürel ve etnik yakınlık,
- Güçlü ve yıllık ortalama % 9,6 büyüyen ekonominin olması,

⁵ Çin'in DYY'ları kendine çekme avantajlarıyla birlikte, yerli otoritelerin ekonomiye müdahalesi, yolsuzluk, istikrarsızlık, fikri mülkiyet hakların korunmaması, finansal piyasaların gelişmemiş olması gibi bazı riskler de bulunmaktadır.

- Ucuz arazi ve enerji temininin mümkün olması,
- Politik ve sosyal açıdan ülkede istikrar ortamının sağlanmış olması,
- Perakende sektöründeki hızlı gelişmeler,
- 2001 yılında DTÖ'ne üye olan Çin'in yabancılara hukuki açıdan güven vermiş olması ve yatırımın önündeki duvarların kaldırılmış olması

Bunların dışında Çin hükümeti; Çin'de üretim yapan yabancı sermayeli şirketlerin ihracattan elde ettikleri karları döviz olarak ülke dışına veya sermayenin geldiği ana ülkelere göndermesine izin vermektedir. Bu durum yabancı yatırımları daha da arttırmaktadır.

Şirketlerin Çin stratejisi: Çin'e yatırım yapan ülkeleri genel olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Birinci grupta, Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ) kaynaklı ve nispeten az gelişmiş, emek yoğun teknoloji ile üretim yapan işletmelerdir. İkinci grup Gelişmiş Ülkeler (GÜ) kaynaklı ileri teknolojiyle üretim yapan işletmelerdir. GOÜ'lere ait ve hemen hemen tamamı Çin ile aynı coğrafyayı paylaşan firmalar ellerindeki geri teknolojilerin taklit edilebilir olması ve düşük rekabet güçleri nedeniyle iç pazara girmek yerine; görece avantajlı olduğu dış pazarlara, maliyet etkinliği iyi organize edilmiş Çin işgücü ve diğer teşviklerden de istifade ederek açılmayı tercih etmektedirler. Bu tür firmalar genellikle tekstil, giyim, oyuncak, saat ve elektrikli aletler üretmektedir. Bu firmalardan isim yapma başarısı gösterenlerin, zamanla iç pazara girme yönünde bir eğilim gösterdikleri görülür. Diğer yandan GÜ'lerden Çin'e yönelen büyük ulus ötesi şirketler, sahip oldukları rekabetçi üstünlükler ve Çin'in kendilerine sağladığı diğer avantajları da kullanarak geniş iç pazara girişi daha fazla amaçlamaktadır. Bu firmalardan ihracata odaklı olanlar da mevcuttur. Üretimleri daha ziyade kimya, eczacılık ürünleri, iletişim ekipmanları, elektrik-elektronik ve otomobil üzerine olan bu firmaların ağırlıkları her geçen gün artmaktadır (Ekinci, 2005: 78).

2.7.3. Doğrudan Yabancı Yatırımların Geldiği Ülkeler ve Yatırımın Yapıldığı Bölgeler

DYY'ların çoğu yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı Çin'i tercih etmektedir. Bu yatırımların büyük bir kısmını deniz aşırı ülkeler ve bölgelerde yaşayan Çinliler gerçekleştirmektedir. Özellikle Hong Kong'da yaşayan Çinliler 1979–2005 arası toplam 259,5 milyar Dolar yatırım yapmış olup, aynı dönemde yapılan tüm DYY'mın %41'ini oluşturmuşlardır(Bkz. Tablo 18). Tayvan şirketlerinin Çin'de yatırım yapmasına izin verilmesi sonucu; Tayvan'ın Çin'de yaptığı yatırımlar da hızla artmıştır ve 1979–2005 yılları arası toplam yatırımın % 6,7'sini oluşturmuştur. Kültürel benzerlik, etnik faktörler ve mesafe yakınlığı; Hong Kong, Tayvan, Makao ve Singapur gibi Asya ülkelerinden gelen Doğrudan Yabancı Yatırım üzerinde önemli bir pozitif faktör olmuştur. Çin ile kültürel ve etnik bağdaşlığı olan bu Asya ülkeleri için daha da önemli olan faktör ise; ücret farklılıkları ve düşük maliyetlerdir. Ortak bağları olan Çinlilerle kurmakta güçlük çekmedikleri iletişim kendilerine önemli avantajlar sağlamış ve iletişim maliyetleri üzerinde azaltıcı bir etki göstermiştir (Yılmaz ve Koyuncu, 2005).

Tablo 18: Çin'e Doğrudan Yatırım Yapan Ülkeler: 1979–2005

(Milyar dolar ve Toplam yatırım içindeki payı)

Ülke ve Bölge	1979–2005 toplam DYY		2005 Toplam DYY	
	Tutarı (Milyar dolar)	Payı (%)	Tutarı (Milyar dolar)	Payı (%)
Toplam	620.7	100	60.3	100
Hong Kong	259.5	41.8	17.9	29.7
Japonya	53.3	8.6	6.5	10.8
ABD	51.1	8.2	3.1	5.1
Virjin Adaları	45.9	7.4	9	14.9
Tayvan	41.8	6.7	2.2	3.3
Güney Kore	31.1	5	5.2	8.6

Kaynak: Çin Devlet İstatistik Kurumu, 2005

2005 yılında Japonya'nın Çin'e yaptığı yatırım miktarı 6,5 milyar Dolar olup; bu miktar toplam DYY'mın % 10,8'ini oluşturmakta, aynı zamanda 1979- 2005 arası dönem ortalamasında Japonya'yı ABD'nin önüne geçirerek, Çin'in ikinci büyük

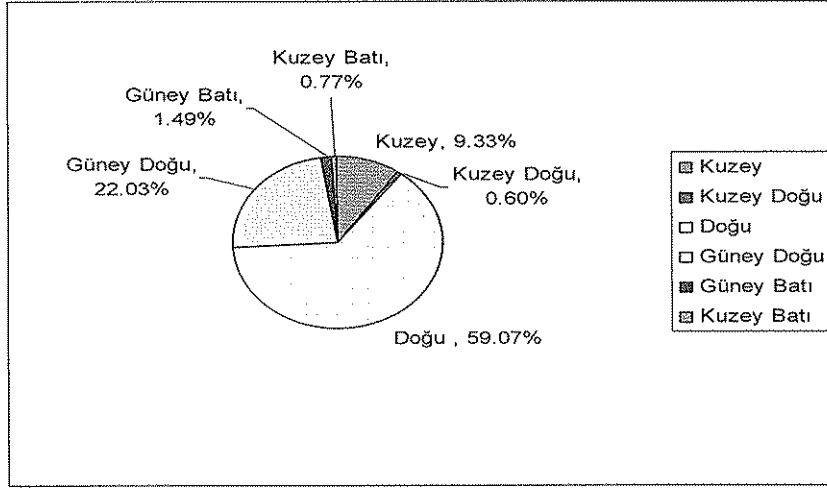
yatırımcısı konumuna getirmektedir. ABD ise 5,1 milyar Dolarla Çin'in üçüncü büyük yatırımcısıdır. ABD ve Japonya için ucuz işgücü ve fiyat farklılıklarına nazaran Çin pazarının büyüklüğü daha önemlidir. Diğer önemli yatırımcı ise serbest liman olan Virjin adaları olup 2005 yılındaki toplam yatırımın % 14,9'unu oluşturmuştur. Altı büyük yatırımcı ülke sıralamasında son sırayı Güney Kore izlemektedir. DYY'ların geldiği diğer ülkeler ise; Makao, Singapur, Malezya, Endonezya, Filipinler ve Tayland gibi Asya ülkeleri ile İngiltere, Almanya, Fransa ve Hollanda gibi AB ülkeleri ve bazı serbest limanlardır. Şu anda dünyanın en büyük 500 çok uluslu şirketinin 300'ünden fazlasının; 2000'den fazla yatırımı Çin'de bulunmaktadır. Çin'in en büyük yatırımcısı olan Motorola'nın bu ülkede 3,4 milyar dolar tutarında yatırımı olup, en büyük ihracat dinamiklerinden biridir. Çin Ticaret Bakanlığı verilerine göre 2003 yılında Motorola'nın toplam satış hacmi 5,8 milyar dolara ulaşmıştır. Bunların dışında Çin'de yatırımları bulunan, ABD'nin dev firmalarından General Motors 2,2 milyar Dolar, Dell Bilgisayar 2,1 milyar Dolar, Hewlett Packard 1,3 milyar Dolar ve Kodak'ın ise 0,6 milyar Dolarlık yıllık satış hacimleri vardır. Otomotiv devleri olan Toyota, Ford, Volkswagen, Audi, Fiat ve Chrysler AG firmalarının Çin'de ortaklığı bulunmaktadır. Ayrıca General Electric; Uçak motoru, elektrikli ev aletleri, endüstriyel sistemler, tıbbi araçlar ve güç üretim araçlarının üretimi için 1,5 milyar dolarlık yatırım yapmıştır (Wayne, 2006:5).

Sektörel dağılıma bakıldığında, 2004 yılındaki Çin istatistik kurumu verilerine göre yabancı yatırımcılar; yatırımlarının % 72,96'sını sanayi sektörüne, % 23,4'ünü hizmet sektörüne, % 2,85'ini tarım ve hayvancılık sektörüne, % 0,48'ini ise madencilik sektörüne yapmaktadır.

Yabancı yatırımın yapıldığı bölgelere baktığımızda, yatırımların çoğunluğu Çin'in Doğu sahil kesimlerine odaklanmıştır. 2003 yılında Çin'e yapılan DYY'nın toplam tutarı 53,5 milyar Dolar olup bunun % 81,7'si Çin'in doğu kıyı kesimlerinde yapılmıştır. Çin resmi kurumlarının açıkladığı verilere göre 1988–2000 yılları arası DYY'ların % 88'i Çin'in kıyı kesimlerine yapılmıştır. Çin nüfusunun yaklaşık 2/3'sini teşkil eden Çin'in iç kesimindeki 20 eyalet ise toplam DYY'nın %12'si kadarını çekebilmektedir. Eyaletler arasında, Guangdong eyaleti DYY'ların en çok yapıldığı eyalettir. Bunun birinci nedeni, bildiğimiz gibi Hong Kong Çin'in en büyük

yatırımcısıdır. Guangdong eyaleti mesafe açısından Hong Kong ve Makao'a çok yakındır ve Guangdong'lular ile Hong Kong'lular aynı lehçede (Cantonese Lehçesi) konuşmaktadır. İkinci nedeni ise, Guangdong eyaleti Çin'in yabancı yatırımcılara ilk açtığı bölgedir ve Özel Ekonomik Bölgelerin üçü (Shenzhen, Zhuhai ve Shantou şehirleri) Guangdong'da bulunmaktadır. Fujian ve Xiamen şehirleri de DYY için önemli bölgelerdir. 1983–2000 yılları arası Fujian tek başına DYY'ların % 10'unu çekebilmiştir. Bu iki bölge göreceli sanayileşmiş bölgelerdir. Bununla beraber aynı Güney Fujianese Lehçesini kullanan, Çin'in diğer önemli yatırımcısı olan Tayvan ile gerek mesafe gerek kültürel açıdan yakınlığı vardır (Fung ve diğer., 2002:6–7).

Şekil 7: DYY'ların Bölgesel Dağılımı: 2003

Kaynak: Çin İstatistik Kurumunun 2003 yılındaki verilerine göre hesaplanmıştır.

Japon ve Güney Kore'li yatırımcıların kuzey kıyı bölgelerini ve şehirlerini tercih ettikleri görülmektedir. Shandong ve Liaoning eyaletleri ve Kuzeydoğu bölgeleri Japonya ve Güney Kore'ye coğrafi olarak yakındır. Amerikalı ve AB'li yatırımcılar ise Hong Kong'daki şubelerine coğrafi olarak yakın olan Guangdong eyaleti ve Şangay, Pekin ve Tianjin gibi politik ve serbest şehirleri tercih ettikleri görülmektedir (Yılmaz, 2005: 72–73).

2.7.4. Doğrudan Yabancı Yatırımların Çin Ekonomisine Katkıları

Doğrudan yabancı yatırımlar Çin'in ekonomik kalkınmasında en önemli faktörlerden biridir. DYY'lar Çin ekonomisinin planlı ekonomiden, sosyalist pazar ekonomisine

geçişini hızlandırmış ve ekonominin kalkınmasında gerekli olan sermaye kaynağını oluşturmuştur. Yabancı yatırımcıların Çin’de yatırım yapması aynı zamanda istihdam yaratma, teknolojik gelişme ve dış ticaretin artmasında büyük katkılarda bulunmuştur. Yukarıda bahsedilen konulara odaklanarak, DYY’nın Çin ekonomisine katkılarını genel olarak aşağıda incelemeye çalışacağız.

Sanayi Üretimine Katkısı: Çin İstatistik Kurumu verilerine göre, Çin’e yönelen DYY yıllık olarak ortalama % 19 artış göstermektedir. Bu artış Çin’in GSYİH’sının artmasına önemli katkılarda bulunmaktadır. Yabancı yatırımların sektörel dağılımına baktığımızda, DYY’ların % 72,96’sının sanayi sektörüne yönelik olduğunu daha önce görmüştük. DYY’ların Çin toplam sanayi üretimi içindeki payı 1993 yılındaki % 9,2 oranından 2004 yılında % 27,81’e yükselmiştir (Bkz. Tablo 20). Çin Ticaret Bakanlığı verilerine göre, 2005 yılında Çin sanayi üretiminin yaklaşık 1/3’ü yabancı sermayeli işletmeler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Dış Ticarete Katkısı: Dış ticaret Çin ekonomisinin kalkınmasındaki ana kaynaklardan biridir. Daha önce belirttiğimiz gibi dış ticaretin yarısından fazlası yabancı sermayeli işletmeler tarafından yapılmaktadır. Yaptığı ekonomik reformlar ve dışa açılmasından sonra yabancı sermayeli işletmelerin Çin’in toplam dış ticareti içindeki payı hızla artarak 1995’deki % 18’den 2004 yılındaki % 57 gibi yüksek bir rakama ulaşmıştır. Yabancı sermayeli işletmelerin toplam dış ticareti yıllık ortalama % 30,37 oranında artış göstermiş, aynı dönemde Çin’in toplam dış ticareti ise yıllık % 18,37 artış göstermiş olup arada % 12’lik bir fark bulunmaktadır. 1985 yılında yabancı sermayeli işletmelerin toplam ithalatı 2,1 milyar Dolar ve Çin’in toplam ithalatındaki payı % 4,97 civarlarındaydı. 2005 yılına gelindiğinde bu işletmelerin toplam ithalatı 387,5 milyar Dolar gibi yüksek bir rakama ulaşmıştır ve bu Çin’in toplam ithalatının % 58,71’ini oluşturmaktadır. Yabancı sermayeli işletmelerin ihracatı ise aynı yıl 444,2 milyar Dolar olmuştur. Bu da Çin’in toplam ihracatının % 58,3 demektir.

Tablo 19: DYY'ların Çin Ekonomisine Katkıları:1993–2004

Yıllar	Yabancı Yatırımın Toplam Sabit Sermaye Yatırımı İçindeki Payı (%)	Yabancı Yatırımın Toplam Sanayi Üretimine Katkısı (%)	Yabancı Sermayeli İşletme İhracatının Toplam İhracat İçindeki Payı (%)	Yabancı Sermayeli İşletmelerin Çin'in Toplam Vergi Geliri İçindeki Payı (%)
1993	12.1	9.2	27.5	5.7
1994	17.1	11.3	28.7	8.5
1995	15.7	14.3	31.5	11
1996	15.1	15.1	40.1	11.9
1997	14.8	18.6	41	13.2
1998	13.2	24	41.1	14.4
1999	11.2	27.8	45.5	16
2000	10.5	22.5	47.9	17.5
2001	10.5	28.1	50.1	19
2002	10.1	33.4	52.2	20.5
2003	8.03	40.77	55.48	20.86
2004	7.16	27.81	57.43	20.81

Kaynak: Çin Halk Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı 2004

Sabit Sermaye Yatırımlarını Artırma Etkisi: Yabancı sermaye Çin ekonomisini çeşitli yollarla desteklemektedir. Bunlardan biri ise yabancı sermayenin sabit sermaye yatırımlarını artırmasıdır. Yabancı sermaye; yerli işletmelerin sermaye kıtlığı gibi yaşadığı problemleri bankadan kredi almaksızın aşabilmesine yardımcı olmaktadır. Yabancı yatırımın Çin'in toplam sabit sermaye içindeki oranı 1993–1996 arasında artış gösterirken, 1997 yılındaki Asya krizinden sonra düşüş göstermiştir ve 1996'daki en yüksek seviye olan % 15,7'den 2004 yılındaki % 7'ye inmiştir (Bkz. Tablo 20). Ancak ortalama olarak baktığımızda, 1993–2004 yılları arasındaki yabancı yatırımın Çin'in toplam sabit sermaye yatırımı içindeki payı ortalama % 12,12 olmuştur.

İstihdam Yaratma Etkisi: DYY'lara ev sahibi olan ülke açısından; bu yatırımlar, açılan yeni iş sahaları anlamına gelmektedir. 1986–1990, 1991–1996, 1997–1999 aralarında olmak üzere bu üç dönemde, DYY'mın Çin'e sağladığı istihdam rakamları sırasıyla; 60 Bin, 3 milyon 750 bin ve 720 bin kişidir ve artan istihdamın % 0.43, % 9.62 ve % 6'sını oluşturmuştur. 2002 yılındaki tahminlere göre Çin'de gerçekleşen DYY, 7 milyon 580 bin insana istihdam sağlamıştır (Zhangbin, 2004).

Çin Toplam Vergi Gelirine Katkısı: Yabancı yatırımcılar Çin'in önemli vergi gelir kaynağıdır. Özellikle yabancı sermayeli işletmelerin, Çin'in toplam sanayi ve ticari vergi gelirindeki (Gümrük ve arazi vergisi haricinde) payı sürekli artış göstererek, 1993 yılındaki % 5,7 oranından 2004 yılındaki % 20,81 oranına yükselmiştir (Bkz. Tablo 20). 2004 yılında Çin'in elde ettiği toplam vergi geliri 2,57 milyar Rmb iken, yabancı sermayeli işletmelerin Çin'e ödediği toplam vergi 535.529 milyon Rmb olmuştur.

Bunlar dışında DYY'mın Çin ekonomisine çeşitli katkıları bulunmaktadır. Yabancı yatırımcılar sahip olduğu üretim tekniklerini Çin'e götürmek suretiyle Çin'in teknoloji seviyesinin artmasına direk bir katkıda bulunmuştur. Çin, bu teknolojiyi içselleştirme ve geliştirme yoluyla, kaynaklarının bir bölümünü AR-GE faaliyetlerine yönlendirmiştir ve teknoloji ithal eden ülke olmaktan çıkıp, teknoloji ihraç eden ülke konumuna gelmektedir. Yabancı yatırımlar bir ülkeye giderken sermaye ve teknolojinin yanında; üretim bilgisi (know-how) ve etkin üretim için gerekli çağdaş yönetim becerisi birikimini de beraberinde götürmüştür. Bunun neticesinde, Çin'in yeni üretim ve yönetim bilgi ve becerisine ulaşmasının maliyeti azalmıştır. Vasıflı işçi ve eğitilmiş personellerde üretim verimliliğinin artmasında katkılarda bulunmuştur (Ekinci, 2005; Fung ve diğer., 2002).

2.8. Dünya Ticaret Örgütü Bağlamında Çin Ekonomisi

2.8.1. Dünya Ticaret Örgütü'ne Üyeliği ve Yaptığı Taahhütler

Çin reformlarını hızlı bir biçimde değil kademeli olarak uygulamıştır. Reformlar Çin'in merkezi planlı ekonomiden, sosyalist pazar ekonomisine geçiş sürecinde önemli rol oynamıştır. Hükümet bu geçişin başarılı bir şekilde tamamlanması için gerekli olan yabancı sermaye, ileri teknolojinin ve ihracata yönelik kalkınmanın dünya ticaret sistemine entegre olmak yoluyla çözebileceğinin farkına varmıştır. 1986'da Çin GATT'a üye olmak için resmi başvuruda bulunmuştur. Ancak müzakere süreci 15 yıl sürmüştür ve 2001 yılı 11 Aralık'ta GATT'nın devamı olan DTÖ'nün 143'üncü üyesi olarak örgüte kabul edilmiştir. Çin'in DTÖ'ne üyeliğinin kabul edilmesi, Çin'in dünya ekonomisine entegre olması, kendisi ve ticaret ortakları için güvenli ve önceden tahmin edilebilir piyasa erişiminin sağlanması anlamına gelmekteydi. DTÖ'nün yükümlülüklerini yerine getirmesi için; Çin, piyasa

liberalizmi ve küresel entegrasyona iktisadi politikalarının uyum sağlamasını destekleyecek reformlara yönelik bazı taahhütlerde bulunmuştur. Bu çerçevede, Çin pazarına yabancı şirketlerin erişimi kolaylaşacak ve bu erişimin sürdürülebilirliği güvence altında olacak. İthalatta gümrük vergileri ciddi boyutta ve kalıcı bir düşüş yaşayacak. Doğrudan yabancı yatırımlara daha öngörülebilir ve çekici bir iş ortamı sunulacak, ticaret rejimi ülke çapında liberal, adil ve şeffaf hale gelecek ve henüz gelişmemiş olan sigorta ve telekomünikasyon gibi önemli sektörlerde yabancı şirketler faaliyet gösterebilecektir (Thomas ve Nicolas, 2004; Şimşek, 2005).

Çin Halk Cumhuriyeti, DTÖ' ne üyeliği dolayısıyla yaptığı taahhütler beş temel prensiplerden oluşmaktadır. Bunlar; üye ülkeler arasında ayırım yapmamak, açık pazar, şeffaflık ve önceden tahmin edilebilirlik, adil rekabet ve gelişmekte olan ülkelere öncelik tanımadır.

Çin, DTÖ üyesi bütün ülkelere eşit muamele edecektir. İhracat ve iç pazar için üretilen ürünler arasında ayrımcı uygulamalara son verilecektir. Üç yıl içinde tüm işletmeler çok kısıtlı sınırlamalar dışında, tüm ürünlerin ithalat, ihracat ve iç ticaretini yapabileceklerdir. Bazı madenler, tütün, tahıl ve akaryakıt gibi ürünlerde devlet tekeli devam ederken, hâlihazırda yabancılara kapalı olan diğer alanlar açılacaktır. Fikri mülkiyet hakları açısından, üyeliğe geçiş ile birlikte TRIPS (ticaretle ilgili fikri mülkiyet hakkı) anlaşması uygulanmaya başlayacaktır. Üyeliği takip eden 12 yıl içerisinde Çin menşeli ürünlerin, DTÖ üyesi ülkelere herhangi birinin iç pazarına zarar vermesi halinde, geçiş dönemine özel koruma tedbirleri, ilgili ülkelere uygulanabilecektir. Gümrük tarifelerindeki indirimlerin büyük bölümü 2004'e kadar, diğerleri 2010 yılına kadar yapılacaktır. İthalat ürünlerine yönelik tüm tarifeler 2004 yılının sonuna kadar indirilecektir veya kaldırılacaktır. Sanayi ürünleri ithalatına yönelik tarifeler ortalama %9 oranında azaltılacaktır ve 2005 yılında ithalat kotaları kaldırılacaktır. Tarım ürünlerinde ise ortalama %15 oranına düşecektir. Tarım ürünlerine ihracat sübvansiyonu vermeyecektir. Diğer sübvansiyonlar da ürün değerinin % 8,5'ini geçmeyecektir. Tekstil sektöründe 31.12.2004 tarihinden itibaren tüm DTÖ üyesi ülkelerin kotaları kaldırılmaları ile beraber, Çin'e uygulanan kotalar da kaldırılacak; ancak, 2008'e kadar DTÖ üyesi ülkelere, Çin menşeli ürünlerin

zarara neden olması durumunda, özel önlemler uygulanacaktır (Thomas ve Nicolas, 2004:8–9).

Hizmet ticaretinde verilen en önemli tavizler, telekom, bankacılık ve sigortacılık sektörlerindedir 2003 yılının sonunda yabancı firmaların perakende satış yapmasına izin verilecek, 2004 yılının sonunda bütün yabancı firmalara devlet tekeli altındaki ticaretler haricinde (Petrol, gübre gibi ürünler haricinde) ithalat ve ihracat yapmasına izin verilecektir. 2006 yılının sonunda yabancı firmalara iç pazarda mal dağıtım hakkı verilecekti. Üyeliği takiben telekom alanında hizmet sağlayan yabancı firmalar Çin firmaları ile ortak yatırım yapabilecek, ancak hisseleri yüzde 25'i geçemeyecekti. Üyeliği takip eden ilk yıl içerisinde bu oran yüzde 35'e çıkartılacak ve hizmet verilebilecek kent sayısı artırılacaktır. 4 yıl içerisinde yabancı sermaye payı yüzde 49'a çıkabilecek ve 5.yıl içerisinde hizmet alanlarını belirleyen tüm coğrafi sınırlamalar kaldırılacaktır. Bankacılık hizmetlerinde; üyeliğin ilk yıllarında yabancı finans kuruluşları müşteri kısıtlaması olmaksızın dövizle işlem yapabilecektir. Yabancı bankalar 5 yıl içerisinde Çin vatandaşlarına, gerek döviz gerekse Yuan (Rmb) üzerinden hizmet verebilecekti. Sigortacılık hizmetlerinde; hayat sigortası alanında yüzde 51'e varan oranlarda yabancı ortaklık kurulabilecekti. Yabancı hayat sigortası şirketleri üyeliğe geçişle birlikte yüzde 50 hisseli ortaklıklar kurabilecekti. Büyük finansal riskler, ikili sigorta (reasürans) ve navlun sigortalarında üyelikle birlikte yüzde 50 ortaklık kurulabilecek, 3 yıl içerisinde %51; 5.yıl içerisinde yüzde 100 yabancı sermaye olabilecektir. Turizm, eğlence ve taşımacılık hizmetlerinde üyeliği takip eden 3 ile 5 yıllar içerisinde yüzde 100 yabancı sermayeli firmaların kurulmasına izin verilecektir (Şimşek, 2005: 79–80) .

Bazı sorunlara rağmen, Çin'in istenen reformlara bağlılığı ve uyumu beklenenin üzerinde olmuştur. Bu çerçevede, DTÖ üyeliği öncesi yüzde 15,3 olan ithalat gümrük vergileri, önce yüzde 11'e, 2004 yılından itibaren de yüzde 10,4'e düşürülmüştür. İthalattan alınan gümrük vergilerinin indirilmesi konusunda nispi başarı sağlayan Çin, tarımda ve Perakende_sektöründe tarife dışı engelleri azaltmada aynı başarıyı sağlayamamıştır (Thomas ve Nicolas, 2004:9–10).

2.8.2. Dünya Ticaret Örgütü'nün Çin Ekonomisinde Yarattığı Etkiler

Çin'in DTÖ'ne üyeliği Çin iktisat tarihinde önemli bir gelişmedir. Bazı iktisatçılar, serbest piyasaların; ekonomik etkinliği, büyümeyi ve refahı maksimize edeceğini iddia etmişlerdir (Şimşek, 2005). Dolayısıyla, Çin'in DTÖ'ne üye olmasıyla, ekonomik büyümesinin artacağı beklenmiştir ve üyelikten sonra ekonomik kalkınmasını hızlandırmıştır. Bunun örneği olarak Çin'in DTÖ'ne üye olmadan önce, 2000 yılındaki GSYİH'sı 1,04 trilyon Dolar iken bu rakam 2006 yılında 2,2 trilyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 20: Çin'in DTÖ'ye Üye Olduktan Sonraki Ekonomik Durumu

Yıl	1999	2002	2003
GSYİH	964.09 Milyar	1.2 Trilyon	1.4 Trilyon
Kişi başına GSYİH (Rmb/Kişi başı)	6551	8214	9111
Büyüme Oranı (%)	7,1	9,1	10,01
Tarım sektörünün GSYİH'daki yüzdesi (%)	17.6	15.3	14.4
Sanayi sektörünün GSYİH'daki yüzdesi	49.4	50.4	52.2
Hizmet sektörünün GSYİH'daki yüzdesi	33.0	34.3	33.4
Mal ve Hizmet ihracatının GSYİH'daki yüzdesi	22.3	28.9	33.0
Mal ve Hizmet ithalatının GSYİH'daki yüzdesi	19.2	25.9	32.0

Kaynak: Çin Devlet İstatistik Kurumun 2004 Yılındaki Verilerine Göre Düzenlenmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi DTÖ'ne üyelik öncesi; Çin'in 1999'daki büyüme oranı % 7,1 olup; bu oran üyelikten sonraki 2003 yılında % 10,01 olarak gerçekleşmiştir. Sektörel olarak bakıldığında; DTÖ'ye üyelikten sonra sanayi sektörü, GSYİH içindeki payında artış sağlamış, bununla beraber tarım sektörünün GSYİH'daki payı düşüş göstermiştir. Hizmet sektöründe pek değişiklik olmamıştır. Ancak 2007 yılında Çin'in kapılarını yabancı banka ve sigorta şirketlerine açılmasıyla beraber hizmet sektörünün GSYİH içindeki payının artacağı beklenmektedir. Mal ve hizmet ihracatı artmıştır ve ihracatla aynı yönde ithalatta da artmıştır. Bunun nedeni; Çin hizmet sektörünün gelişmemiş olması ve üretimde kullanılan ara mallarına olan talebin artmasıdır.

DTÖ'nün Çin ekonomisine olumlu katkılarının yanı sıra olumsuz etkileri de olmuştur. Artan deniz aşırı piyasalara erişim, Çin'in DTÖ'ye üyeliğinden sonra elde ettiği en büyük faydalardan biridir. Üyelik sayesinde Çin'in diğer ticaret ortaklarıyla olan ilişkisi normalleşmeye başlamıştır ve DTÖ'ye üye ülkeler tarafından en çok kayrılan ülke (MFN) konumuna gelmiştir. Ticari ortakları, Çin'e karşı eskiden uyguladığı ithalat engellerinin birçoğunu kaldırmıştı. Üyelikle beraber, elektronik sektörünün de içinde bulunduğu birçok sektörlerde Çin'in emek yoğun ihracat malları, dünya ticaret pastasındaki payını hızla artmıştır. Özellikle, tekstil ve giyim ihracatında Çin'e uygulanan kotaların kaldırılmasıyla Çin ihracatının büyük oranlarda artacağı beklenmektedir.

DTÖ'ne üyelik istihdama katkıda bulunmuştur. Özellikle, tarım sektöründe istihdam edilen işgücünün oranı, başka sektörlerde istihdam edilenlerin sayısından fazladır. Tarım sektöründe bulunan bu fazla işgücü yabancı sermayenin yoğun olarak girdiği imalat ve hizmet sektörlerine transfer olmuştur. Bu yolla gizli işsizliğin azaltılmasıyla beraber istihdam ve gelir düzeyinde artışlar görülmüştür. 2001 ve 2005 yılları arasında 2 milyondan fazla işgücü tarım sektöründen başka sektörlerde transfer olmuştur.

DTÖ'nün Çin ekonomisinde yarattığı olumlu etkileri özetleyecek olursak:

- (1) Dış ticarete ihracatın hızlı artması sağlanmıştır.
- (2) Doğrudan yabancı yatırım girişlerini arttırmıştır.
- (3) İleri ve yeni teknolojinin girişini sağlayarak verimliliği arttırmıştır.
- (4) Hane halkının yaşam düzeyinin artmasına katkıda bulunmuştur.
- (5) DTÖ'ne üyelik Çin'in bazı sektörleri için çeşitli faydalar sağlamıştır:

- Mekanik ve elektrik ürünleri sektörü: mekanik ve elektrik ürünleri Çin'in toplam ihracatının % 40'nı oluşturmaktadır. Eskiden ihracatın 2/3'sinden fazlası gelişmiş ülkelere yapılıyordu. DTÖ'ne üyelikten sonra, tarifelerin azaltılması ve kotaların kaldırılması sonucunda ihracat yapılan ülkelerin sayısı artmıştır.
- Tekstil ve giyim sektöründe: kumaş kalitesi, üretim tekniği ve işgücü açısından dünyanın önde gelen ülkelerinden biridir. DTÖ'ne üyeliğinden

sonra tekstil kotalarının kaldırılması Çin açısından büyük bir avantaj olmuştur.

- Emek yoğun sektörler, hafif sanayi, gıda, madencilik, porselen, oyuncak ve deri sanayileri Çin'in önde gelen sektörleridir. DTÖ üyeliği Çin'in bu sektörlerdeki ihracat payını hızla bir biçimde artırmıştır (Zhang, 2004).

DTÖ'ne üyeliğin Çin'e negatif etkileri :

DTÖ'ne üyelik gelir dağılımı açısından değerlendirildiğinde; beraberinde olumsuz etkiler meydana getirdiği söylenebilir. Üyelik öncesi tarım ürünleri ithalatını kısıtlamak yoluyla çiftçi gelirinin bir müddet artırılması sağlanmış olsa da, bu uzun süre sürdürülebilir bir yöntem değildi. İthal tarım mallarına karşı kısıtlamaların üyelikle beraber kaldırılmak zorunda olması ve sanayileşme sürecine ağırlık verilip, tarımın arka plana atılması kırsal kesimin gelirden aldığı payı azaltmıştır. DTÖ tarım sektörüne darbe vurmuştur ve kentte istihdam edilenler ile kırsal kesimde yaşayanların gelir seviyesi arasında ciddi farklar ortaya çıkmıştır (Will ve diğ., 2003).

DTÖ üyeliği Çin'de eskiden mevcut olan bölgesel farklılıkları daha da artırmıştır. Örneğin, sadece Guandong eyaletinin dış ticaret gelirleri ve doğrudan yabancı yatırımlardan aldığı pay % 40 civarındadır. Doğrudan yabancı yatırımların yaklaşık olarak tamamı ve üretimin büyük bir kısmı yine kıyı bölgelerde yapılmaktadır. Bunun sonucunda Çin'in doğu kısmı gelişmiştir, fakat orta ve batı kısımlarının gelişimi doğu kısımlara nazaran geride kalmış bulunmaktadır.

Yapılan taahhütler üzerine tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılması sonucu, yabancı malların Çin'e akını hızlanmış, devletin bu konuda etkisiz kalması beraberinde birtakım sorunlar getirmiştir. Milli sanayi önemli darbeler yemiş olup, gelecekte devlet mülkiyetindeki finansal sektörün bu liberalleşme dalgalarından olumsuz etkilenmesi beklenmektedir. Özellikle; Çin'in bankacılık ve sigorta sektörlerinde; öteden beri gelen rekabet yokluğundan kaynaklanan zayıflık DTÖ'ne üyelikten sonra gün ışığına çıkmıştır. 2007 sonrası başlayacak olan yabancı finans kuruluşlarının Çin pazarına giriş serbestisi, yerli hizmet sektöründe problemlere yol açacak gibi görülmektedir.

Çin'in DTÖ'ne üyeliği sonrası etkilenen sektörler aşağıdaki gibidir:

(1) Otomobil Sektörü: Eskiden yüksek gümrük tarifeleri ile korunan rekabetten uzak bir ortamda yeşeren Çin Otomobil sektörünün üretmiş olduğu arabaların; küçük, kalitesiz ve teknolojisinin geride olması, bu sektörde yapılan düşük yatırımlarla uluslar arası standartları bir türlü yakalayamamıştır. Bunların yanında gittikçe artan talebi karşılamada ki yetersizliği karşısında; gümrük tarifeleri indirildikten sonra ithal arabaların kalite ve teknolojilerinin görece yüksek olması bununla beraber düşen gümrük oranlarıyla, fiyatlarının halkın alabileceği makul seviyelere gerilemesi Çin otomobil sektörünü derinden yaralamıştır.

(2) Demir Çelik Sanayisi: Demir çelik üretiminde Japonya'yı geride bırakarak dünyanın ilk sıralarında yer alan Çin, topraklarındaki çelik hammaddelerinin yetersizliği ve bu sektörde emek verimliliğinin düşüklüğü nedeniyle yaşadığı darboğazları atlatmak ve DTÖ'ne üyelik sonrasında büyüyen ihracata yönelik imalat sanayinin doğurduğu artan ara malları ihtiyacını karşılamak için, çelik ithalatçısı konumuna gelmiş; artan rekabet yerli çelik üreticilerini olumsuz yönde etkilemiştir (Zhang, 2004).

(3) Tarım Sektörü: DTÖ'ne üyelikten sonra tarım ürünlerine uygulanan tarifeler indirilmiş, bu Amerika ve Avrupa'nın tarım ürünlerinin Çin pazarına girmesine neden olmuştur. Çin tarım ürünlerinin görece olarak pahalılığı üretim maliyetlerindeki yükseklikten kaynaklanmaktadır. Çinli üreticilerin tarım ürünlerinin fiyatlarını indirmek zorunda kalması ve rekabet ortamında oluşan yeni fiyatın yerli üretim maliyetlerini karşılamadaki yetersizliği karşısında üretim yapamaz hale gelen sektör, halen yurt dışından gelen malların milyarlık Çin nüfusunu besleyemez durumda olması sayesinde ayakta kalabilmektedir. Bu durum sektörün gelişmesini engellemekte ayrıca tarımdan geçinen kırsal kesimin gelirlerinde düşüşe yol açmaktadır.

(4) Telekomünikasyon sektörü: DTÖ üyeliği sonrası; yakın gelecekte Pekin, Şangay ve Tianjin gibi büyük kentlerde, rekabet gücü yüksek, yabancı firmaların sektöre girişine izin verilmesiyle beraber yerli firmaların pazar paylarında önemli azalmalar görülecektir (Will ve diğ., 2003).

BÖLÜM 3: ÇİN'İN KARŞILAŞTIĞI EKONOMİK SORUNLAR

Çin Halk Cumhuriyeti'nin son yıllarda yaşadığı hızlı ekonomik büyüme süreci, gelecekle ilgili iyimser beklentilere ve ülkenin bir süper güç olabileceğine işaret etse de, ekonomik yapının özellikleri ve problemler bu iyimserliğe gölge düşürmektedir. Ekonomisinin hızlı büyüme sürecine girmesi bir takım problemleri beraberinde getirmekte ve Çin'i bazı risklerle karşı karşıya bırakmaktadır. Enerji sıkıntıları, gelir dağılımındaki dengesizlik, aşırı yatırım, bankacılık sektöründeki problemler, kamu sektörünün hantallığı, yurtiçi tüketimin ve talebin yetersizliği gibi sorunlar Çin ekonomisinin sürdürülebilirliği konusundaki şüpheleri arttırmaktadır.

Bu bölümde, Çin'in son zamanlarda karşılaştığı ve çok konuşulan önemli sorunları incelenmeye çalışılmaktadır.

3.1. Artan Enerji Sıkıntısı, Yurtiçi Talebin ve Tüketimin Yetersizliği

Enerji sıkıntısı konusuna değinirsek, Çin'in büyümesiyle beraber enerji tüketimi ve enerjiye olan ihtiyacı hızla artmaktadır. Global ve bölgesel bir güç olarak Çin'in büyümesi için enerji sorununu çözmesi merkezi bir öneme sahiptir. Hızla artan enerji tüketimi ve diğer yandan petrol ve doğal gaz yataklarının sınırlılığı arasındaki fark, Çin yönetimine göre geleceğin enerji güvenliğini "yaşam ve ölüm" arasındaki farka dönüştürmüştür. Gelecek 20 yıl içerisinde ülkede hızlı bir enerji tüketim artışı beklenmektedir. Özellikle petrol ve doğalgaz gibi temel kaynakların yetersizliği söz konusudur. Bu durum gelecekte ülkenin sürdürmesi beklenen hızlı büyümesini sınırlayıcı bir unsur olabilecektir. Çin şu anda dünyanın ABD'den sonraki ikinci büyük petrol ithalatçısıdır. Ülke 2001 yılında 164,9 milyon ton ham petrol üretirken, aynı yıl tüketim 231,9 milyon ton olmuştur. Aynı değerler 1991 yılı için üretimde 141 milyon ton, tüketimde ise 117,9 milyon ton idi. Tahminlere göre ülke 2010 yılında ham petrol ihtiyacının % 40'ını ithalatla karşılayacaktır. Buna göre 1997'de 35 milyon ton olan ithalat, 2010 yılında 142 milyon tona çıkacaktır. Bu artışa neden olan faktörler; nüfus artışının yanında, tarımda hızla artan makineleşme ve şehirleşmenin yaygınlaşmasıdır. Enerji ihtiyacının ise 2015 yılına kadar 3 kat artması beklenmektedir. Bu durum 1999 fiyatlarına göre ülkenin yıllık 20 milyar Dolar

tutarında petrol ithal etmesiyle sonuçlanacaktır. Ayrıca varil başına her 1 dolarlık fiyat artışı, ilave olarak 300 milyon Dolar yük getirecektir (Kızıltan, 2004:59).

Yurtiçi talebin ve tüketimin yetersizliği; Çin ekonomisinin şuan karşı karşıya olduğu önemli sorunlardan biridir. Son zamanlarda, tüketimin Çin'in GSYİH'sına katkısı giderek azalmaktadır. 2000 yılında tüketimin Çin'in GSYİH'sına olan katkısı % 73 seviyesinde iken, 2003 yılında % 37'ye inmiştir. Çin'in yatırım oranı gelişmiş ülkeler ortalamasından yaklaşık % 20 oranında büyüktür, ama tüketim oranı gelişmiş ülkelerin ortalama tüketim oranından yaklaşık % 20 oranında düşüktür (Han, 2006:218).

Çin ekonomisi; kalkınmada tüketime dayalı değil, ihracat ve yatırıma dayalı hızlı büyüme modeli izlemektedir. Örneğin, 2004 yılında dış ticaretin ekonomiye katkısı % 65,4 iken, ihracatın % 35,9 civarındadır. Ekonomik kalkınma dış talebe bağlı kalmaktadır. Dış talebin azalması demek; Çin ekonomik büyüme hızının yavaşlaması ve riske girmesi demektir. Eğer dünya ekonomisi büyümeye devam ederse, Çin ekonomisinde büyümeyi sürdürebilir; dünya ekonomisinin büyümesi yavaşlarsa Çin'in ihracatı da yavaşlar ve yatırımlar kesintiye uğrar. Bu yüzden, iç talebin ve tüketimin artırılması Çin ekonomisinin istikrarı için büyük önem taşımaktadır.

Çin'in yurtiçi ekonomik yapısında dengesizlik mevcuttur. Yurtiçi tasarruflar ve devlet vergi geliri hızla artarken, kişisel tüketim yavaş bir hızla artış göstermektedir. Bu durum ulusal gelir dağılımıyla kökten bağlıdır. İşletmelerin karları ve devletin vergi geliri yükselmekte, ancak hane halkının geliri düşüklüğünü devam ettirmektedir. Çin'in sosyal güvenlik sisteminin zayıflığı; hane halkı tüketiminin düşük olmasının ve tasarrufların yüksek olmasının önemli nedenlerinden biridir. Devletin kamu malları ve sosyal güvenlik sistemine yönelik harcamaları düşüktür, bu yüzden hane halkı kişisel tüketimle bunları telafi etmek zorunda kalmaktadır. Bu sosyal güvenlik ihtiyaçlarının doğurduğu endişe ile hane halkı tasarruflara başvurmaktadır. Bu büyük ölçüde hane halkı tüketiminin azalmasına yol açmaktadır. Bu problemler; devletin sosyal alanlara, kamu tesislerine ve sosyal güvenlik sistemine yönelik yatırımlarını arttırmasıyla çözümlenir. Devletin aktif girişimleri sonucunda hane halkının yükü hafifler, böylece tüketim ve yurtiçi talep artar (The State Information Center, 2007).

3.2. Çin Ekonomisinin Aşırı Isınma Tehlikesi

3.2.1. Ekonomide Aşırı Isınmanın Tanımı

Ekonomide aşırı ısınma tabiri talep fazlasının olduğu ve bunun enflasyon riski yarattığı durumlarda kullanılır. Yüksek seviyedeki toplam talep, ekonominin aşırı ısınmasının ana nedenidir. Eğer toplam talep toplam arzı geçerse, talebi karşılamak için üretim kapasitesinin artırılması gereklidir. Üretici daha fazla işgücü ve kaynaklara ihtiyaç duyacaktır. Üretici mevcut kapasite ve kaynaklarla aşırı talebi karşılayamazsa, mal fiyatında artış görülür ve bunun sonucu olarak enflasyon ortaya çıkar. Yüksek fiyatlar neticesinde, toplam talep ve ihracat azalır (mal ve hizmet fiyatı yabancılar için pahalı olur) ve tüketim de azalır. Aynı zamanda Merkez Bankaları enflasyon baskısına karşılık olarak sıkı para politikası uygular ve dolaylı olarak yatırım harcamalarını kısıtlar.

Bazı iktisatçıların tanımı ise biraz daha farklıdır. Onlara göre talep desteği olmaksızın yatırımların aşırı yapılması, aşırı kapasite ve ürünün aşırı stoklanması gibi durumlarda; üretim ve büyüme kaynakları arzı sürdürülemez hale gelir. Bunların hepsinin bir arada olmasına aşırı ısınma denir. Bir ekonominin aşırı ısınıp ısınmadığına karar verilirken, üretim ile talebin dengede olup olmadığı çok önemlidir. Talebin uygunluk derecesi ve arzın sürdürülebilirliğinin de dikkate alınması gerekir. Sadece ekonominin büyüme hızına bakarak ekonominin ısınıp ısınmadığına karar verilemez. Mesela % 10'luk büyüme hızı "aşırı ısınma"; % 9'luk büyüme hızı "ısınmama" gibi adlandırılmaz. Eğer uygun olan taleple destekleniyorsa % 10'luk büyüme normal sayılır, aksine talep rasyonel değilse, büyüme kaynakları arz kapasitesini geçer ekonominin devamlı olmasını veya sürdürülebilir olmasını engeller ve bu koşullar altında % 9'luk büyüme de aşırı ısınma sayılır (Ge, 2006).

Genel olarak tanımlandığında, ekonomide aşırı ısınma bir ekonominin çok hızlı büyüme trendine girerek sürdürülemez hale gelmesidir. Bir ekonominin patlama sürecine girmesi yine ekonominin aşırı ısınmasıyla tanımlanabilir.

3.2.2. Çin Ekonomisi Aşırı Isınıyor Mu?

Çin ekonomisinin aşırı ısınıp ısınmadığı konusu bir kaç yıldır çok tartışılan konulardan biridir. İktisatçıların çoğu; Çin ekonomisinde aşırı ısınma tehlikesi olduğunu savunurken Çinli yetkililer Çin ekonomisinin aşırı ısınma noktasında olmadığını savunmaktadırlar. Ancak şu anki koşullara göre Çin ekonomisinin aşırı ısınmasının muhtemel sonuçları şunlardır:

(1) Bir müddet durgunluk sonrasında, üretimde kullanılan girdi (hammadde) fiyatındaki artış tüketim malları fiyatlarına yansiyacaktır ve bu tüketici fiyat endeksinin artmasına neden olacaktır.

(2) Tüketim talebinin yetersiz olması nedeniyle, hammadde fiyatındaki artış tüketim malları fiyatına yansımaz ve orta ölçekli işletmelerin iflas etmesine neden olabilir.

(3) Aşırı para arzı emlak piyasası ve menkul kıymetler piyasasına girerek bu piyasalarda şişkinlik oluşturabilir. Bu üç durumun herhangi birinde, Çin ekonomisinin hızlı büyümesini engelleyebilir hatta krize götürebilir (Wu, 2004).

Birçok iktisatçıya göre, bir ekonomide aşırı ısınmanın belirtileri; söz konusu ülkede cari açığın ve yüksek enflasyon oranlarının mevcut olmasıdır. Bunların dışında aşırı ısınmanın diğer önemli belirtileri; devlete ait finans kuruluşları tarafından yapılan kredi genişlemesi ve yatırım oranlarındaki artışlardır (Ayılavapar, 2003). Şimdiye kadar varsayılan belirtiler üzerinde durularak aşağıda Çin ekonomisinin ısınıp ısınmadığı incelenmeye çalışılacaktır.

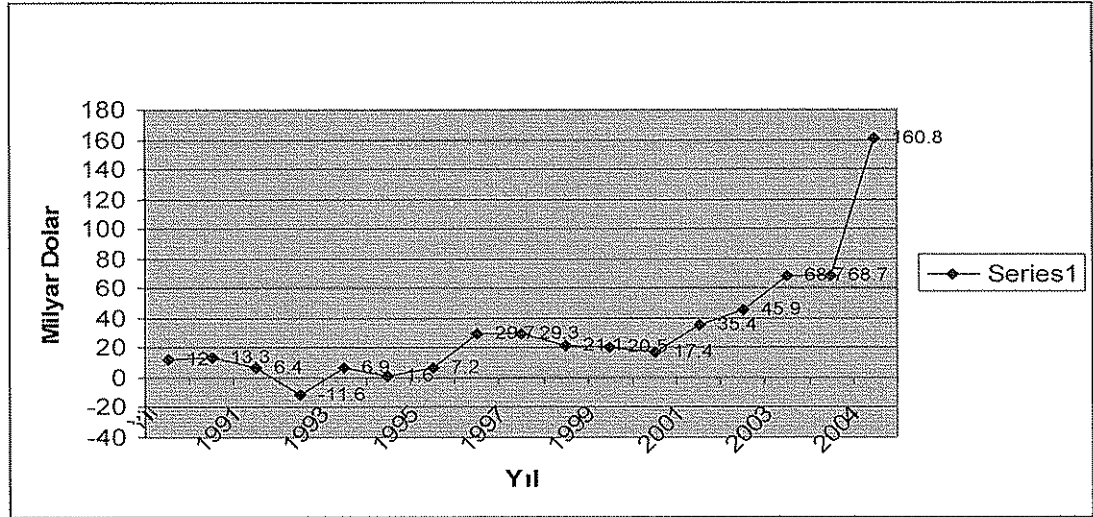
(1) Cari Hesap Dengesi

Aşırı ısınmış ekonominin; toplam yurtiçi talebin toplam arzı geçmesinin sonucu olduğunu daha önce söylemiştik. Bir ekonominin kalkınabilmesi için yatırımlara ihtiyacı vardır. Yatırım tasarruflar tarafından desteklenmektedir. Aynı zamanda yatırım istihdam yaratarak çalışanların gelir kaynağı olmaktadır. Ekonominin kalkınması çalışanların gelirinde artışlara neden olmakta, gelir artışı da mal ve hizmetlere olan talebi arttırmaktadır. Eğer yurtiçi arz bu talepleri karşılayamazsa; artan talebi karşılamak için yurt dışından ithalata gitmek durumunda kalınır. İthalatın

artması cari işlemler dengesinin bozulmasına neden olabilir ve enflasyon baskısı ortaya çıkabilir. Bu yüzden cari işlemler açığı ekonominin aşırı ısınmasının belirtisi olabilir (Ayılavarapar, 2003).

Aşağıdaki şekil 8’de 1990 ve 2005 yılları arası Çin’in cari hesap dengesi gösterilmektedir. 1993 yılı haricinde, cari işlemlerde Çin’in sürekli fazla verdiği görülmektedir. 1993 yılındaki cari açığın nedeni ise, tüketimdeki hızlı artış ve 1992 yılında Çin’e girmeye başlayan doğrudan yabancı sermayedir. Yabancı yatırımın girmesi sonucunda, Çin büyük miktarda yabancı ekipman ve makineler ithal etmiş ve cari hesap dengesi açık vermiştir.

Şekil 8: Çin’in Cari Hesap Dengesi: 1990–2005

Kaynak: State Administration of Foreign Exchange of the People's Republic of China.

1997–1998 yılları arasında yurtiçi talebin azalması ve ihracatın artması sonucunda cari hesap 30 milyar Dolar fazla vermiştir. 2001 yılında Çin’in DTÖ’ne üye olmasıyla birlikte ithalatta hızlı bir artış görülmesine rağmen; 2004 yılında cari fazla 68,7 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında, 2004 yılına göre % 134 artış göstererek 160,8 milyar Dolar cari fazla vermiştir. Bu rakam aynı dönemde Çin’in GSYİH’nın % 7’sine eşittir. 2006 yılında dış ticaret fazlası 177, 5 milyar Dolar, cari hesap fazlası 249,9 milyar Dolar olmuştur (Çin Devlet İstatistik Kurumu Raporu, 2007).

Çin, ihracatının artmasıyla beraber son zamanlarda ithalatta da hızlı artışlar göstermektedir. Ancak ithalat, ihracatı aşmış durumda değildir. Çin'in toplam talebi ithalatı arttıracak kadar büyük değildir ve bu yüzden cari açık görülmemektedir. Bunlardan çıkarabileceğimiz sonuç; ekonominin aşırı ısınmasının belirtisi olan cari açık, Çin ekonomisinde görülmemektedir.

(2) Banka Kredilerinin Genişlemesi

Yatırımlar arttığı zaman, yatırımların gerçekleşmesi için halkın daha önceden yapmış olduğu tasarruflara ihtiyaç artacaktır. Bu tasarruflar, finans kurumları ve bankalarda bulunmaktadır. Bankalar ve finansal kuruluşlar, yatırım yapmak isteyen firmalara, işletmecilere ve devlet kurumlarına bu tasarrufları kredi olarak verir ve yatırımların artmasına neden olur ve bazı sektörlerin aşırı ısınmasına katkı da bulunur (Ayılavraparu, 2003).

Banka kredilerinin genişlemesini incelemeden önce; Çin'in kamu işletmeleri ve bankacılık sistemi hakkında kısaca bilgi vermekte fayda vardır. Çin'in toplam sanayi üretiminin 1/3'ü kamu işletmeleri tarafından üretilmektedir. Ülkenin dışa açılım sürecinin üzerinden yaklaşık 25 yıl geçmesine rağmen planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçişte yeterince başarı sağlanamamıştır. Bunun en temel nedeni olarak 120.000 den fazla kamu işletmesinin hala sübvansiyonlar ve politik ayrıcalıklarla ayakta kalması gösterilmektedir (Kızıltan, 2004). Özellikle sübvansiyonlar hantal kamu işletmelerinin piyasaya uyumunu engellemekte ve artan ölçüde makro ekonomik dengesizliklere yol açmaktadır. Kamu sektöründeki hantal yapı işletmelerin sürekli kredi kullanmasına yol açmaktadır. Çin'in dört büyük bankası; Çin Bankası, Çin Sanayi ve Ticaret Bankası, Çin İmar Bankası, Çin Ziraat Bankası devlete aittir. Bu bankaların denetim ve kontrolü, faiz oranlarının belirlenmesi ve kredi tahsisi merkezi hükümet tarafından yapılmaktadır. Merkezi hükümet, KİT'lerin ayakta kalabilmesi için; devlet güdümündeki bu bankaları KİT'lere düşük faizli kredi vermeye zorlamaktadır. Hâlihazırda, devlete ait bankalar kredilerinin % 50'sinden fazlasını KİT'lere vermektedir. KİT'lerin kapasite kullanımı % 60 civarında olup, teknolojileri geri ve verimliliği düşüktür. Sanayi sektöründe faaliyet gösteren kuruluşların yarısı zarar etmektedir. Kullanılan kredilerin yeterince geri dönmemesi, kamu bankalarını krizle karşı karşıya bırakmaktadır. 2004 yılında

devlete ait ticari bankaların batık kredi tutarı 1, 58 trilyon Rmb'ye ulaşmıştır. Bu rakam verilen toplam kredinin % 15, 6'sına denk gelmektedir (IMF, 2004:44-46).

Tablo 21: Çin'in Önemli Bankalarının Kredi Artışları: 2002-2004

Kredi Artışı (%)	2002	2003	2004
Devlete Ait ticari Bankalar	12,8	18,2	21 ⁶
Çin Bankası	10,8	9,5	11,3
Çin İmar Bankası	16	27,8	11,5
Çin Ticari ve Sanayi Bankası	11,5	12,8	9
Çin Ziraat Bankası	16,1	18,6	13,8
Başka Ticari Bankalar ⁷	48,8	40	20,6

Kaynak: IMF Raporu, 2004

Ekonominin ısınmasının diğer belirtisi olarak, banka kredilerinin genişlemesine bakıldığında, devlete ait ticari bankaların kredi artış oranı 2002 yılında % 12,8 iken; 2004 yılında % 21 oranına yükselerek artış hızını devam ettirmiştir. Bu tarihler arasındaki kredi artış oranı 1991-1995 yılları arası meydana gelen kredi patlamasından (Şuanda mevcut olan batık kredilerin çoğunluğu bu dönemde meydana gelmiştir) daha yavaştır ve devlete ait ticari bankaların kredi artış oranı başka ticari bankaların kredi artış oranından da yavaştır. (Bkz, Tablo 21). Diğer taraftan bankalar ısınmayı arttıran bir şekilde; demir, çimento, alüminyum ve inşaat sektörü gibi aşırı yatırım olasılığı olan sektörlerle kredilerini yönlendirmişlerdir (IMF, 2004:46).

Sonuç olarak; Çin'in banka kredilerinde yüksek artışlar görülmektedir ve bu açıdan aşırı ısınmanın sinyallerini vermektedir.

(3) Sabit Sermaye Yatırımları

Sabit sermaye yatırımları Çin ekonomisinin kalkınmasında çok önemli bir yere sahiptir. Resmi kaynaklara göre, 2004 yılında yatırımların Çin ekonomisinin % 45'ini oluşturduğu söylenmektedir. Ancak aşırı yatırım da ekonomiyi olumsuz yönde etkileyebilir. Aşırı yatırımlar; bazı sektörlerin büyüme hızını kontrolsüz hale getirebilir, taşımacılık zorlukları, enerji kıtlığı, hammadde ve emlak fiyatlarının hızla

⁷ Devlete ait ticari bankalar dışında, Çin'de Zhao Shang Bankası, Shanghai Pudong Gelişme Bankası gibi yerli ve ortak girişimli ticari bankalar da bulunmaktadır.

artması gibi sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir. Yine aşırı yatırımlar kapasite fazlası yaratabilir. Firmaların aşırı kapasitesi bazı sektörlerde deflasyonist baskılar yaratabilir. Mesela Çin'in otomotiv sektörü; yabancı otomobil firmalarının yatırımları sonucunda hızla genişleme kaydetmiştir. 2004 yılında yıllık 2,8 milyon araç üreten otomotiv sektöründe ancak 1,8 milyon araç satılabilmektedir. Banka kredisiyle ayakta kalabilen bu özel işletmeler ve KİT'ler, çektikleri krediyi geri ödeyemeyerek iflas etme noktasına gelebilmektedir. Bu durum Çin'in finansal sektörünün çökmesine ve var olan işsizliğin daha da artmasına neden olabilir (Beams, 2004).

Ekonomide aşırı ısınmanın önemli belirtisi olan; Sabit sermaye yatırımlarının büyüme hızı, bir kaç sene sürekli GSYİH'nin büyüme hızını geçmiş bulunmaktadır. 2003 yılından 2006 yılına kadar Çin'in GSYİH büyüme hızı sırasıyla; % 9,5; % 10,1; % 10,2 ve % 10,7 olmuştur. Aynı dönemde Çin'in sabit sermaye yatırımlarının büyüme hızı ise sırasıyla; % 27,7; % 26,6; % 27,8 ve % 29,8 olmuştur (Bkz. Tablo 22). Sabit sermaye yatırımlarının büyüme hızı GSYİH'nin büyüme hızına göre yaklaşık üç kat büyüktür. Çin'in sabit sermaye yatırımları Çin'in alt yapı kuruluşları ve sanayi sektörüne yöneliktir.

Tablo 22: Çin'in GSYİH, TÜFE ve Sabit Sermaye Artış Oranları: 1990–2006

Yıllar	GSYİH (%)	TÜFE (%)	Sabit sermaye Yatırımları (%)
1990	3.8	3.1	7.7
1991	9.2	3.4	23.9
1992	14.2	6.4	44.4
1993	14	13.5	61.8
1994	13.1	24.1	30.4
1995	10.9	17.1	25.5
1996	10	8.3	18.9
1997	9.3	2.8	8.8
1998	7.8	-0.8	13.9
1999	7.6	-1.4	5.1
2000	8.4	0.4	10.3
2001	8.3	0.7	13
2002	9.1	-0.8	16.9
2003	9.5	1.2	27.7
2004	10.1	3.9	26.6
2005	10.2	1.8	27.8
2006	10.7	1.5	29.8

Kaynak: Çin İstatistik Yıllığı ve Çin İstatistik Kurumu, 2006

Birinci bölümde, 1990'ların başındaki ekonomik dalgalanmanın yatırımlardaki ve tüketimdeki önemli artışlar sayesinde yaşandığını ve 1992, 1993 yıllarında her yıl için sabit sermaye yatırımlarının (özellikle emlak sektörü ve imalat sanayideki) yaklaşık % 25 oranında genişlediğini söylemiştik. Dalgalanmanın yaşandığı bu dönemde Çin'in büyüme hızı şimdiki gibi yine çift haneliydi. Bu rakamlara bakıldığında, şimdiki durumla benzerliklerin bulunduğunu söyleyebiliriz.

Buradan çıkarabileceğimiz sonuç; Çin'in sabit sermaye yatırımları ekonomiyi aşırı ısıtırmış durumdadır.

(4) Enflasyon

Aşırı ısınan ekonominin en önemli belirtisi ve sonucu enflasyon oranlarındaki artıştır. Çin enflasyon konusunda; özellikle 1994 yılındaki dalgalanma sonrası enflasyonu kontrol altında tutarak, başarılı bir performans sergilemiştir. 1994 yılındaki dalgalanmada Çin ekonomisi cari açık vermişti. Aynı zamanda tüketimdeki artış enflasyona yansiyarak tüketici fiyat endeksi % 24,1 (Bkz. Tablo 22) gibi yüksek bir rakama ulaşmıştır. 2003–2006 yılları arasında enflasyon artışı yüksek olmasa da 2007 yılının ilk üç ayında TÜFE % 3,3 artarak son iki yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır (Bkz.Tablo22). Bazı iktisatçılar; devletin birçok fiyatı kontrol ettiği göz önünde bulundurulursa, gerçek enflasyonun % 5 civarında olabileceğini ve enflasyon baskısının yeniden oluşmaya başlayarak; aşırı ısınma tehlikesine yol açabileceğini ileri sürmektedir.

Çin yetkilileri; tüketici fiyatlarında görülen artışların daha çok yiyecek fiyatlarındaki artışlardan kaynaklandığını, bunun yeterli miktarda tahıl stokuna sahip Çin için büyük bir sorun teşkil etmeyeceğini kaydederken, aynı zamanda ülke genelinde tüketim mallarının arz-talep dengesinin korunduğunu, dolayısıyla ekonomide aşırı ısınmanın şimdilik söz konusu olmadığını vurgulamaktadır. Çin İstatistik Kurumu tarafından açıklanan veriler, Çinlilerin gelir düzeyinin bu yılın ilk çeyreğinde yüksek oranda arttığını, özellikle köylülerin gelir artışının son 10 yılın rekor düzeyine çıktığını gösterdi. Bundan kaynaklanan tüketim arzusunadaki artış nedeniyle, ülkedeki tüketim mallarının toplam perakende satış hacmi, 2 trilyon Rmb geçerek geçen yılın aynı dönemine göre % 15 arttı. Bununla birlikte tüketici fiyatlarında Mart ayında yüzde 3,3 olmak üzere bu yılın ilk üç ayında yüzde 2,7'lik bir artış görüldüğü, bu

artışın başlıca nedeninin tahıl fiyatlarının yükselmesi olduğunu savunulmaktadır. Bunun yanı sıra doğal kaynak nitelikli ürünlerin fiyat oluşum mekanizmasında bu yıl gerçekleştirilecek reformun; su, doğal gaz ve ısıtma harcamalarını etkileyeceğini; uluslararası piyasalarda bakır, alüminyum, gübre ve çelik gibi malzemelerin fiyatlarındaki artışların da Çin'in tüketici fiyatları üzerinde belirli baskılar oluşturacağı vurgulanmaktadır.

Yatırımların artması; enerji ve hammadde talebinin yükselmesine, bu da enerji ve hammadde fiyatlarında hızlı artışlara neden olmaktadır. 2003 yılından 2005 yılına kadar Çin'in toplam enerji tüketim miktarı sırasıyla % 10,1; % 15,2 ve % 9,5 oranında artış sergilemiştir. Bu ortalama olarak GSYİH büyüme oranından % 2,7 büyüktür. Resmi raporlara göre; 2005 yılında Çin'in, dünya sanayi hammadde tüketimi içindeki payı şaşırtıcı oranda artmıştır. Tüketim payında alüminyum % 50, demir cevheri % 84, çelik % 108, çimento % 115, çinko % 120 ve bakır % 307 oranında artış göstermiştir. Enerji ve hammadde tüketimindeki artış, girdi piyasasındaki arz ve talebi etkileyerek fiyat artışlarına neden olmaktadır. 2003–2005 yılları arasında; hammadde ve yakıt satın alma fiyatları sırasıyla % 4,8 ve % 11,4 oranında artmıştır. Bazı ithalata bağımlılığı yüksek olan enerji ve hammaddelerin fiyatlarındaki artış daha da hızlı olmuştur. Mesela, yurtiçi tüketiminin % 50'sinden fazlası ithalata dayalı demir cevherinin fiyatı 2005 yılında yaklaşık % 71 oranında artmıştır. Yurtiçi tüketimin % 40'ını oluşturan ham petrol fiyatı; 2003 yılındaki varil başına fiyatı 20 Dolardan, 2005 yılındaki 70 Dolara yükselmiştir (Ge, 2006).

Emlak sektörüne yönelik gerçekleşen yüksek yatırımlar emlak fiyatlarının artmasına neden olmaktadır ve şişkinlik yaratmaktadır. 1990'lı yıllarda Çin'in emlak piyasasında şişkinlik yaşanmıştı. Yakın tarihte, özellikle 2002 yılından 2005 yılına kadar gerek emlak satışı gerek emlak fiyatları % 20'lik bir artış göstermiştir (Han, 2006:123).

Özetlersek; Çin'in sabit sermaye yatırımları sürekli artış göstermektedir. Bu yatırımları banka kredileri desteklemektedir. TÜFE' deki artış pek belirgin olmasa da; enerji, hammadde ve emlak fiyatlarında hızlı bir artış görülmektedir. Böylelikle Çin ekonomisi aşırı ısınma sinyalleri vermektedir.

3.2.3 Aşırı Isınmanın Nedeni ve Isınmaya Yönelik Tedbirler

Çin ekonomisinin aşırı ısınması; merkezi ve yerli hükümetlerin aşırı yatırımı desteklemesinin bir sonucudur. 2003 yılının ikinci yarısında yatırımın aşırı ısınması net bir şekilde ortaya çıkmıştı. Yatırımların hızlı artmasını; bankaların para arzındaki artışı desteklemektedir. Nominal para arzının artış oranı 1998 yılından beri sürekli artış göstererek 2003 yılında % 20 artmıştır. Doğal kaynaklar açısından zengin sayılmayan Çin'in düşük verimli, hızlı ekonomik büyümesi; mevcut yerel kaynakların arz sınırını aşmıştır ve aşırı ısınmayı meydana getirmiştir. Bunun önemli göstergesi olarak; enerji ve hammadde arzındaki kıtlığı, taşımacılıktaki zorlukları ve üretim malzemeleri fiyatının hızlı artmasını sayabiliriz.

Çin ekonomisindeki aşırı ısınmanın en büyük nedeni ise büyüme kalitesi ve verimliliğinin düşük olmasıdır. 2003 yılında Çin ekonomisi % 9,5 oranında büyüme kaydetmiştir ancak bu büyüme aşırı ısınmayı meydana getirmiştir. Bunun en büyük sebebi ise yatırım verimliliğinin çok düşük olmasıdır. Dünyanın birçok yerinde, 1 Dolarlık çıktı alabilmek için 1–2 Dolarlık yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak Çin'de aynı değerde çıktı için 5–7 Dolarlık yatırım yapılmaktadır. 2002 yılında toplam yatırımların Çin'in GSYİH'sı içindeki payı % 42, 2003 yılında ise % 46 olmuştur. Bu rakam ABD'de % 10 civarındadır. Çin'in iktisadi büyüme kalitesi göreceli düşüktür. Çin'in GSYİH büyümesi hızlandığı zaman Çin'de aşırı ısınma olmaktadır (Wu, 2004). Bu meseleyi çözebilmek için yatırım verimliliğinin artırılması şarttır, bu da bazı reformları gerektirmektedir. Şu anda yapılacak bir reform bankacılık sisteminden başlamalı ve hükümet sistemdeki işlevi değişmelidir.

Aşırı ısınma tehdidi Çin'i endişeye salmaktadır. Çünkü ısınma ekonomiyi krize götürebilir ve işsizliğin artmasıyla, sosyal hoşnutsuzluklar ortaya çıkabilir. Çin hükümeti bunların farkındadır ve bazı tedbirleri alarak ısınmayı önlemeye çalışmaktadır.

Çin'in şuan ki koşulları altında; aşırı ısınan ekonomisini soğutmak için, faiz artırımı yoluna gitmesi gerekir. Çünkü yüksek faiz sıcak paranın girmesini sağlar ve daha da önemlisi bu politika, kredilerin kısıtlanmasına ve yatırımların azalmasına yardımcı olur. 2007 yılında, Çin Merkez Bankası, büyümenin yavaşlatılması amacıyla, faizleri ve zorunlu karşılıkları yükseltti. Bir yıllık gösterge mevduat faizi 0,27 puan

arttırılarak % 3,06'ya çıkarıldı. Bir yıllık gösterge kredi faizi ise 0,18 puanlık artışla % 6,57 oldu. Böylece Çin Merkez Bankası, faizleri 2006 Nisan ayından bu yana dördüncü kez yükseltmiştir. Çin Merkez Bankası, bankaların zorunlu mevduat karşılık oranlarında Haziran 2006'dan bu yana sekizinci kez arttırmıştır. Zorunlu karşılık oranı; 0,5 puan arttırılarak büyük bankalar için yüzde 11,5'a çıkarılmıştır. Bunun dışında emlak kredilerine daha sıkı kısıtlamalar getirilmiş ve Merkez Bankası; bankalara, aşırı ısınan sektörlerle verdikleri kredileri kısımları yolunda telkinde bulunmuştur. Yatırım projelerine de daha sıkı kontroller getirilmiş ve bazı yeni fiyat kontrolleri konmuştur. Devlet Konseyi (Çin'in en yüksek yürütme organı) firmalara; çelik, alüminyum, çimento ve emlak gibi çokça ısınma işaretleri veren sektörlerle ilgili projelerin finansmanında daha az borç ve daha fazla öz sermaye kullanma zorunluluğu getirdi (Han, 2006).

Ekonomiyi soğutmanın diğer önemli tedbiri ise yatırıma yönelik kamu harcamalarının kısıtlanmasıdır. Çin hükümeti de ekonomiyi soğutmak için mali disiplini arttırmayı düşünmektedir. Bütçe açığını GSYİH'nin % 2,9'undan % 2,5'ine çekeceğini açıklamıştır. Ancak bunun uygulanması ülkenin sosyo-politik şartları sebebiyle pek kolay olmayacaktır (Economist, 2004b).

Bazı iktisatçılara göre Çin parasının değerlenmesi Çin ekonomisinin ısınmasını önleyebilir. Bunun nedeni ise değeri düşük tutulan Rmb; kredi patlamasının ve enflasyonun artmasının diğer önemli nedeni olarak bilinmektedir. Düşük kur rejimi yabancılar için yatırımların ucuz hale gelmesine ve ihracatın artmasına katkıda bulunmaktadır. Diğer yandan, Çin'in eninde sonunda parasını revalüe edeceği beklentileri sermaye girişini arttırmaktadır. Mesela; Asyalı yatırımcılar bu beklenti içerisinde Pekin ve Şangay'da emlak satın almakta veya faizin arttırılacağı beklentisi içerisinde paralarını Rmb mevduatı olarak bankalarda tutarak faiz farkı elde etmek istemektedir. Rmb1995 yılından itibaren aşağı yukarı Dolara karşı sabitlenmiş ve değer kaybetmiş durumdaydı. Sermaye girişi karşısında kurun sabit kalabilmesi için Merkez Bankası döviz alıp Rmb satmak zorunda kalmakta, bu durum bankacılık sisteminde likidite bolluğuna yol açmakta ve kredi artışını beslemektedir. Merkez Bankası her ne kadar bu parayı bonolar çıkararak sterilize etmeye çalışsa da, miktar büyüdükçe bu daha da zor olmaktadır (Economist, 2004a).

3.3. Gelir Dağılımındaki Eşitsizlik

27 yıllık reform ve dışa açılmanın ardından, Çin'in genel gelir düzeyinde önemli artışlar yaşanmıştır. Ancak gelir dağılımındaki farkın giderek büyümesi gibi sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Reformların başlatıldığı ilk dönemlerde Çin; kaynakları, özel iktisadi kalkınma bölgelerine ve kentlere tahsis eden bir büyüme modeli izledi. Böylece hane halkı gelirinin bölgesel olarak dengesiz hale gelmesini, kırsal ve kentsel kesim gelir düzeyindeki farkın genişlemesini hızlandırdı.

Gelir dağılımını ölçmek için çok sayıda gelir dağılımı ölçütü bulunmaktadır. Bu ölçütlerden Gini katsayısı⁸, gelir dağılımındaki eşitsizliğin ölçülmesinde en çok kullanılan ölçüdür. Katsayı 0 ile 1 arasında değerler alır ve bu oran büyüdükçe dağılımdaki eşitsizlik artıyor demektir. Bir toplumda, gelir adaletli olarak paylaşılmışsa Gini katsayısı "0" a eşit, toplumdaki gelirleri yalnız bir kişi almışsa Gini katsayısı "1" e eşit olmaktadır. Dünya Bankası istatistik verilerine göre, reformlardan önce Çin'in Gini katsayısı 0,16 iken; 2003 yılında 0,458'e yükselerek uluslararası iktisatçılar tarafından "Risk Çizgisi" olarak bilinen 0,4'ü geçmiştir. Gini katsayısı 2004 ve 2005 yıllarında yine artarak 0,465 ve 0,47 gibi yüksek rakamlara ulaşmıştır. Gelir farkının sürekli genişlemesi iktisadi büyümeyi etkiler, siyasal-toplumsal istikrarsızlık yaratabilir; hatta iktisadi krize neden olabilir. Bu yüzden, gelir dağılımındaki eşitsizliğin önüne geçerek uyumlu bir toplum inşa edebilmek; Çin'in şuan karşı karşıya olduğu en ciddi sorunlardan biridir (Peng ve Liu, 2006:1).

3.3.1. Kentsel ve Kırsal Kesiminin Gelir Dengesizliği

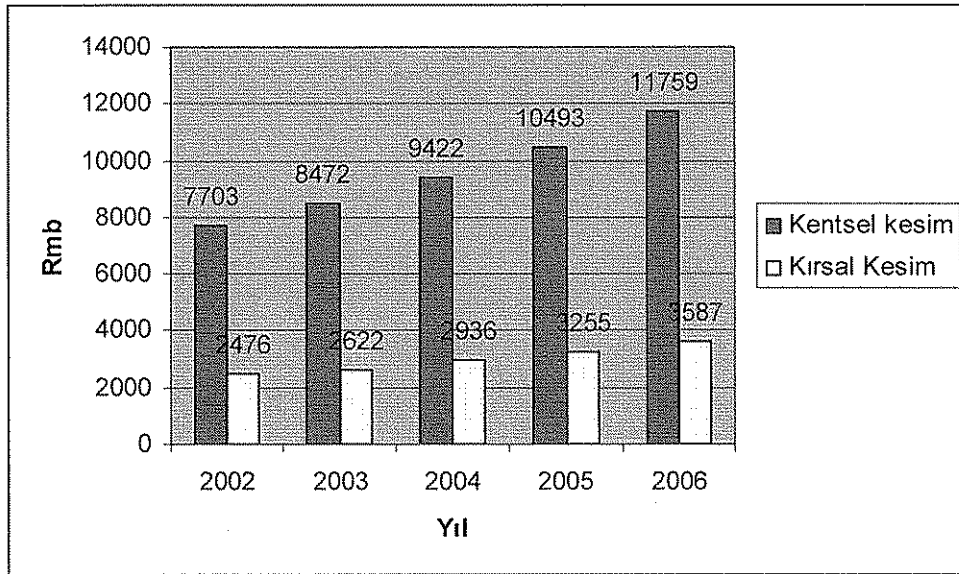
Reform öncesinden, 1980'li yılların sonlarına kadar olan dönem içerisinde tarım kesimine yönelik reformlar hızlandırılmıştı. Kırsal kesimde yaşayan çiftçiler; tarım, hayvancılık ve meyvecilik yaparak gelirlerini elde etmeye çalışıyordu. Bu dönem içerisinde tarım sektörü desteklendi, çiftçi sorumluluk sistemi uygulandı ve bir takım reformların sonucunda tarım ürünlerinde fiyat artışı görüldü. Bundan dolayı, bu dönemde kırsal kesimde yaşayanların gelirlerinde yıllık ortalama % 15'lik bir artış meydana geldi. 1990'lı yılların ortasında, Çin'in sanayileşme yolundaki çabaları ve şehirlere daha da önem vermesi neticesinde çiftçi gelir artışında yavaşlama yaşandı

⁸ Gini katsayısı 1912 yılında İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından geliştirilmiştir.

hatta bazı kırsal kesimlerde azalma görüldü. Merkezi hükümet gelir araştırma personellerinin tespit ettiği rakamlara göre, 1997 yılından 2003 yılına kadarki 7 yıllık süreç içerisinde, çiftçi gelirindeki artış oranı yıllık en yüksek % 4,8; en düşük % 2,1 artmıştır. Bu 7 yıl içerisinde ortalama % 4 oranında artmıştır; ancak bu, aynı dönemde kentlerde gerçekleşen gelir artış ortalamasının yarısına eşittir (Han, 2006:45–47).

Şehirlerde ve kırsal kesimde yaşayanlar arasındaki gelir farkı giderek genişlemektedir. 1997 yılında kırsal kesimin kişi başına yıllık geliri 2.090 Rmb (Yuan) iken; kentlerde yaşayanların ise kişi başı 5.160 Rmb'dir ve kırsal kesime nazaran 2,47 kat büyüktür (Gao, 2006). 2003 yılında kırsal kesimin kişi başına yıllık geliri 2.622 Rmb iken, kentsel kesimin 8.500 Rmb ve bu iki kesimin gelir farkı genişleyerek 3,24 katlara ulaşmıştır. 2006 yılında kentlerde yaşayan insanların kişi başına yıllık geliri 11.759 Rmb (1507,56 Dolar), kırsal kesimin ise 3.587 Rmb (459, 87 Dolar), olarak gerçekleşmiş; kentsel kesimin geliri kırsal kesim gelirinden 3,28 kat yüksektir (Bkz. Şekil 9). Çin istatistik kurumunun açıkladığı verilere göre, kırsal kesimde yoksulluk sınırı, kişi başına yıllık 693 Rmb (88.84 Dolar) olarak belirlenmiştir ve 2006 yılında kırsal kesimde 2 milyon 170 bin kişi yoksulluk sınırında yaşamaktadır.

Şekil 9: Kırsal ve Kentsel Kesimin Kişi Başına Yıllık Geliri: 2002–2006

Kaynak: Çin İstatistik Kurumu, 2006

Tarımsal ürünler üreterek gelir elde eden kırsal kesimin durumu daha da kötüleşmektedir. Geçtiğimiz yıllarda tarım ürünlerinin arzı talebini geçerek, tarımsal ürünlerin fiyatında düşürlere ve çiftçilerin gelirinin azalmasına neden olmuştur. 1997 yılında çiftçilerin kişi başına tarımsal ürünlerden elde ettiği yıllık net gelir 1.286 Rmb iken, 1998 yılından 2003 yılına kadarki 6 yıl içerisinde, sürekli bu rakamın altında performans göstermiştir. 2003 yılından beri, tarım ürünlerinin fiyatı % 10 - % 20 oranında artmıştır, ancak reel fiyat düzeyi 1996'daki fiyat düzeyinin altındadır. Kırsal kesim ve kentsel kesimdeki gelir farkının açılması; çiftçi satın alma gücünün artmasını engellemekte, tüketim düzeyindeki eşitsizliğe neden olmakta ve tüketimi artırma politikasını zayıflatmaktadır. 1998-2003 yılları arası kentlerde yaşayan insanların kişi başına yıllık reel geliri % 6,7 oranında artmıştır, kırsal kesimin ise ancak % 4,2 oranında artmıştır. 2003 yılında kentsel kesimin yıllık tüketim düzeyi ortalama 8.265 Rmb, kırsal kesimin ise 2.399 Rmb olmuştur ve kentsel kesim tüketim düzeyi kırsal kesim düzeyinden 3,45 kat fazla gerçekleşmiştir.

Kentlerdeki yüksek ücret kırsal kesimde yaşayanların kentlere akın etmesine, Çin'in kırsal kesiminde ekili arazilerin azalmasına neden olmaktadır.

Kent içerisinde de gelir farkları gittikçe büyümektedir. Fakirler fakirleşmekte, zenginler daha da zengin olmaktadır. Çin istatistik kurumunun tahminlerine göre, 1995 yılında kent içi Gini katsayısı 0,28 iken 2002 yılında katsayı 0,33'e yükselmiştir, bu rakam 1986 yılı öncesi 0,2'nin altında performans göstermiştir (Gao, 2006:180).

Meslekler arasındaki gelir farkı da gittikçe yükselmektedir. İşletmelerde yapılan yapısal değişiklikler sonucunda, bazı tekelleşmiş (finans, elektrik sektörü, demiryolu gibi) ve yeni ortaya çıkan mesleklerin (Sinema, aracılık) gelir düzeyi başka mesleklere göre açıkça daha yüksektir. 1978 yılında en yüksek gelirli meslekle, en düşük gelirli mesleğin gelirlerinin birbirine oranı 1,38:1 iken 2005 yılında bu gelir farkı 5 kata kadar büyümüştür (Peng ve Liu, 2006:2).

3.3.2. Gelir Dağılımının Bölgesel Dengesizliği

2006 yılında Çin 2 trilyon 700 milyar Dolar GSYİH elde etmiştir ve son yirmi senede dünyada eşi görülmeyen bir büyüme sergilemiştir. Ancak bu başarı bölgesel

olarak yansımamıştır. Bazı bölgelerin büyümesi hızla devam ederken bazılarının ise çok yavaş hızla ilerlemektedir. Çin'in doğu bölgesinin kalkınması net bir şekilde orta ve batı bölgelerinden büyüktür. Çin dışı açılmaya doğu bölgesinde yer alan kıyı bölgelerden başlamıştır. Özel ekonomik kalkınma bölgeleri ve Çin'in önemli limanları bu bölgeye yoğunlaşmıştır. Çin'e gelen yabancı yatırımların çoğunun bu sahil kesimlerine odaklandığını, 2003 yılında Çin'e yapılan DYY'nin toplam tutarı 53,5 milyar Dolar olup bunun % 81,7'sinin yine bu bölgeye yönelik olduğunu daha önceki bölümde bahsetmiştik. İstatistik kurumununun 2004 yılında açıkladığı nüfus sayımı verilerine göre, nüfusun 541 milyonu Çin'in doğu kısmında, 454 milyonu orta kısmında, 299 milyonu ise batı kısmında yaşamaktadır ve çiftçilerin çoğunluğu Çin'in orta ve batı kısımlarında bulunmaktadır. 2005 yılında Çin'in bölgelere göre kişi başı GSYİH'sına bakıldığında, en yüksek kişi başına GSYİH doğu kesimde, en düşüğü batı kesiminde bulunmaktadır. Orta kesimin geliri ise batı kesimine göre göreceli yüksektir. 51.474 Rmb (6.599,23 Dolar) ile en yüksek kişi başı GSYİH'ya sahip olan Şangay ile 5.052 Rmb (648 Dolar) ile en düşük kişi başına GSYİH'ya sahip olan Guizhou arasında yaklaşık 10 kat fark vardır (Bkz. Tablo 23).

Tablo23: Bölgelere Göre 2005 Yılında Kişi Başı GSYİH

BÖLGELER	Kişi Başına Harcanabilir Gelir(Rmb)	Kişi Başına GSYİH(Rmb)	BÖLGELER	Kişi Başına Harcanabilir Gelir(Rmb)	Kişi Başına GSYİH(Rmb)
Doğu Bölgesi			Orta Bölgesi		
Pekin	17,652.95	45,444	Henan	8,667.97	11,346
Tianjin	12,638.55	35,783	Anhui	8,470.68	8,675
Hebei	9,107.09	14,782	Hubei	8,785.94	11,431
Liaoning	9,107.55	18,983	Hunan	9,523.97	10,426
Şangay	18,645.03	51,474	Jiangxi	8,619.66	9,440
Jiangsu	12,318.57	24,560	Batı Bölgesi		
Zhejiang	16,293.77	27,703			
Fujian	12,321.31	18,646			
Shandong	10,744.79	20,096	Chongqing	10,243.46	10,982
Guangdong	14,769.94	24,435	Sichuan	8,385.96	9,060
Guangxi	9,286.70	8,788	Guizhou	8,151.13	5,052
Orta Bölgesi			Yunnan	9,265.90	7,835
			Tibet	9,431.18	9,114
			Shaanxi	8,272.02	9,899
Heilongjiang	8,272.51	14,434	Gansu	8,086.82	7,477
Jilin	8,690.62	13,348	Qinghai	8,057.85	10,045

Tablo 23'ün Devamı

BÖLGELER	Kişi Başına Harcanabilir Gelir(Rmb)	Kişi Başına GSYİH(Rmb)	BÖLGELER	Kişi Başına Harcanabilir Gelir(Rmb)	Kişi Başına GSYİH(Rmb)
Inner Mongolia	9,136.79	16,331	Ningxia	8,093.64	10,239
Shanxi	8,913.91	12,495	Xinjiang	7,990.15	13,108

Kaynak: Çin İstatistik Kurumu Verilerine Göre Düzenlenmiştir 2005

Reformlar sonrası, bölgesel olarak gelir düzeyinde iyileşmeler olsa da, bölgeler arasındaki gelir farkı hızla açılmıştır. 1985–2004 yılları arası doğu, orta ve batı bölgelerin kişi başına harcanabilir gelirinde sırasıyla %17,4; %13,5 ve %12,4 artış olmuştur. 2005 yılında Şangay'ın kişi başına yıllık harcanabilir geliri 18.645 Rmb olup Çin'in en yüksek gelir düzeyine sahip bölgesidir. En düşük kişi başı yıllık gelire sahip olan bölge ise 7.990 Rmb ile Xinjiang Uygur Özerk bölgesidir ve en yüksek olan Şangay ile bölgeden 2,3 katlık bir fark vardır (Bkz. Tablo 23).

Tsinghua (Çinghua) Üniversitesi Çin araştırma merkezinin müdürü Prof. Hu Angang, Çin kalkınmasının ve gelir düzeyinin bölgesel dengesizliklerini “Tek Çin, Dört Dünya” olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre, Çin tek bir ülke olmasına rağmen gelir düzeyi açısından dört dünyaya bölünebilir. Birinci dünya; Pekin, Şangay ve Shenzhen gibi toplam nüfusun ancak % 2,2'sini oluşturan, gelir düzeyi (satın alma gücü paritesi açısından) gelişmiş ülkelerin gelir düzeyine yaklaşan bölgedir. İkinci dünya ise; Guandong, Jiangsu ve Zhejiang eyaletleri gibi toplam nüfusun % 22'sini oluşturan gelir düzeyi dünya ortalama gelir düzeyini geçen bölgedir. Üçüncü dünya ise; toplam nüfusun % 26'sını oluşturan gelir düzeyi gelişmekte olan ülkelerin gelir düzeyine denk olan Çin'in orta kesimindeki eyaletlerdir. Dördüncü dünyayı ise; toplam nüfusun yaklaşık yarısını oluşturan kırsal ve denize uzak olan eyaletler temsil etmektedir. Mesela Guizhou, Tibet ve Xinjiang gibi fakir eyaletlerdir (Kwan, 2005).

BÖLÜM 4: TÜRKİYE-ÇİN EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Çin ekonomisinin hızla kalkınmasıyla beraber dünya ticaretindeki rolü de artmıştır. Çin'in büyümesi, Çin'e ihracat yapmakta olan ülkeler için büyük pazar ve fırsat haline gelmiş olup, Çin bu ülkelerin ekonomisine önemli katkılarda bulunmaktadır. Diğer yandan, Çin'in giderek büyüyen ihracat potansiyeli sayesinde başta tekstil olmak üzere belirli sektörlerde dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de iç pazarları tehdit etmektedir.

4.1. Türkiye-Çin Ekonomik İlişkilerin Gelişimi

Türklerle Çinliler arasındaki ekonomik ve ticaret ilişkiler 1971 sonrası başlanmış gibi görünse de aslında ikili ticaret çok eski zamanlara dayanmakta ve Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır. Tarihi ipek yolu Çin'de başlıyor ve bu yol üzerinde Türk devletleri bulunuyordu. Ticaretteki ilişki belli başlı mallar üzerinde yoğunlaşmıştı. Türklerin yetiştirdiği atları Çinliler orduda kullanma ihtiyacından dolayı satın alıyorlardı. Tarihi kaynaklar göre, M.Ö.206-M.S.220 yılları arasında Çin'de Han Sülalesi'nin hüküm sürdüğü dönemlerde, Çin hükümdarları Kao-tsu ile Mete Han arasında ticari nitelikli bir anlaşma yapılmıştı. Bu anlaşma, bir kısım arazinin, çeşitli gıda maddeleri ve ipekli kumaşların Çinliler tarafından Türklere verilmesini içeriyordu. Ayrıca, Bilge Kağan'ın da Çin ile bir serbest ticaret pazarı anlaşması yaptığı bilinmektedir. Göktürkler dönemine gelince, Türkler Çin'in seramik, iplik ve kumaş gibi mallarının Batı'ya nakledilmesinde önemli roller üstlenmiştir. Çin'de 618-906 yılları arasında hüküm süren Tang Sülalesi döneminde ticaret kervanları Batı ve Orta Asya'dan Çin'e adeta akın etmişlerdi. Bu dönemde el değiştirmiş olan çok miktarda lüks eşya, Göktürkler tarafından paranın yanında değişim aracı olarak kullanılmıştır (Sandıklı, 2005:309).

Diplomatik ilişkiler ikili ekonomik ilişkilerin gelişiminde önemli yere sahiptir. Türkiye, Çin'in 1949 yılındaki sosyalist devrimine kadar; Goumindang (Milliyetçi Partisi) yönetimi altındaki Çin hükümeti ile diplomatik ilişkiler kurmuştu. İç savaşta Çin komünist partisi Goumindang'ı mağlup edince ve Goumindang Tayvan'a kaçmıştı. Böylece Türkiye Şanghay'daki büyük elçiliğini 1949 yılında kapatmak zorunda kaldı. Bu dönemde Türkiye, ABD ve diğer birçok Batılı ülkenin yaptığı gibi

Tayvan rejimini Çin'in gerçek temsilcisi kabul ediyordu. Türkiye NATO üyeliğine kabul edilmek için Kore savaşına asker göndermiş ve bu savaşta Çin ile karşı karşıya gelmiştir. Türkiye 5 Ağustos 1971'de Pekin'e büyük elçi atayarak Çin Halk Cumhuriyetini tanımıştır. Türkiye bu tarihten itibaren Tayvan ile olan diplomatik ilişkilerini kesmiş ve o günden beri "Tek Çin" politikasını izlemektedir. Türkiye'nin Tayvan ile ticari, kültürel ve ekonomik ilişkileri ise resmi çerçeveye girmeksizin Tayvan'ın Ankara ve İstanbul'da bulunan iki bürosu aracılığıyla sürdürülmektedir (Etüd, 2006).

Dönem itibariyle Türkiye-Çin ekonomik ilişkilerinin gelişimine bakılırsa, 1970 yılından 1978 yılına kadar Çin daha reformları başlatmamıştır ve sosyalist planlı ekonomik modeli uygulanmak tadıydı. Aynı dönemde Türkiye'de özel ve kamu sektörlerin beraber yer aldığı karma ekonomi benimseniyordu. Bu dönemde her iki ülkenin uyguladığı ekonomik model dışa kapalı, ithal ikameci ve ekonomi kamu işletmelerince yürütülen bir ekonomik sistemdi olduğu için iki ülke arasında kayda değer bir ekonomik ilişki olmamıştır. 1978 yılında Çin reform ve dışa açılma kararı almıştır. Türkiye de 1980 yılında dışa açılmayı prensip olarak kabul etse de, bu iki ülkede 1980'li yıllarda korumacılık nispeten devam etmiş ve dışa açılma sınırlı kalmıştır. Dışa açılma sayesinde, iki ülke ticari ilişkilerini geliştirmek için demir çelik, gübre, petrol gibi ürünleri içeren ticari mukaveler imzalaya başlamışlardır ve bu 1980 yılından 1990 yılına kadar olan bu dönem iki ülke arasındaki ticaret temelini atıldığı dönemdir. 1990'lı yıllarda Çin'de başlatılmış reformlar ve açık kapı politikası önceki dönemlere göre önemli gelişmeler kaydetmiştir. Türkiye'nin 1995 yılındaki dünya ticaret örgütüne üyeliği ve 1996 yılındaki Avrupa gümrük birliğine girmesinden dolayı, Türkiye'nin dışa açılması ve ticarete serbestleşmesi Çin'e göre daha hızlı olmuştur. Böylece Türkiye pazarına giriş kolaylaşmıştır ve ticaret dengesi 1993-1994 yıllarındaki haricinde Türkiye'nin aleyhine bozulmuştur (TÜSİAD, 2006).

2000'li yıllar, Türkiye-Çin ekonomik ilişkilerinin yeni boyuta götüren bir dönem olmuştur. Bu dönemde, ikili ticaretin 1990'lı yıllarda ortaya çıkan ticaret dengesizliği daha da artış gösteren dönem olmuştur. Bu dönem içerisinde Çin menşeli ucuz tüketim mallarının diğer ülkelerin iç piyasalarına akın ettiği gibi Türkiye'ye de akın

etmiştir. Çin'in 2001 yılında DTÖ' ne üye olmasıyla, 2005 yılındaki tekstil ve hazır giyim ürünlerine yönelik kotaların kaldırılması; Türkiye ihracatın %30'nu oluşturan ve 2 milyon çalışan istihdam eden Türk tekstil sektörüne zarar vermiştir. Türkiye 9 Ocak 2005 tarihinden başlamak üzere Çin Halk Cumhuriyeti menşeli 42 kategoride yer alan tekstil ve hazır giyim ürünlerinin ithalatında kota koymuştur. Çin, bu uygulamanın DTÖ esasları ile çeliştiğini öne sürerek itirazda bulunmuştur (DTM, 2006).

4.2. Türkiye İle Çin Arasındaki Ticari Anlaşmalar

İkili ticari ilişkiler bazı yasal anlaşmalara dayanmaktadır. Türkiye ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ticari ilişkiler, 16 Temmuz 1974 tarihinde imzalanan "Ticaret Anlaşması" ile başlamıştır. Anlaşmanın 6. Maddesi uyarınca, her yıl toplanması öngörülen Türkiye Çin Halk Cumhuriyeti Karma Ticaret Komitesi, 1978 ve 1981 yıllarında olmak üzere iki kez toplanmıştır. Adı geçen Komite, 19 Aralık 1981 tarihinde Pekin'de imzalanan Ekonomik, Sınai ve Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde kurulan Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) ile birleştirilmiş ve Türkiye Çin Halk Cumhuriyeti Karma Ekonomik ve Ticari Komitesi adını almıştır. Bu çerçevede 14. Dönem KEK Toplantısı 5 Nisan 2002 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır (DEİK, 2006). 18 Haziran 2007'de Türkiye-Çin 15. Dönem Karma Ekonomik Komisyon toplantısı Ankara'da yapıldı ve protokol imzalanmıştır. Bu toplantıda ulaştırmadan, alt ve üst yapıya, müteahhitlikten, turizme, tarımdan sanayiye kadar her alanda çalışmaların yapılması amaçlanmıştır (Radikal, 2007:13). İki ülke arasında ekonomi, ticaret, teknoloji transferi, sivil havacılık ve telekomünikasyon alanlarında imzalanmış birçok işbirliği anlaşmalar bulunmaktadır. Türkiye'nin Çin ile ticari ilişkilerinin alt yapısı, aşağıdaki tabloda belirtilen anlaşmalara dayanmaktadır.

Tablo 24: Türkiye –Çin Ticari İlişkilerinin Yasal Altyapısı

Anlaşmanın Adı	İmza Tarihi	İmza Yeri	RG Tarih ve No.
Ticaret Anlaşması	16.07.1974	Pekin	08.01.1975–15112
Ekonomik, Sınai ve Teknik İşbirliği Anlaşması	19.12.1981	Pekin	16.02.1982–17607
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	13.11.1990	Pekin	01.05.1994–21921
Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması	23.05.1995	Pekin	30.12.1995–22863
DTM ile MOFTEC Arasında Ticari İstisare Mekanizması Kurulması Hakkında Mutabakat Zaptı	12.03.1999	Ankara	12.09.2001–24521
Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti 14. Dönem KEK Toplantısı Mutabakat Zaptı	05.04.2002	Pekin	19.06.2002–24790

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı 2003

Bunlara ilaveten, karşılıklı hareket eden ikili bir iş konseyi faaliyet göstermektedir. Türk-Çin İş Konseyi 1992 yılında Türkiye ile Çin arasında ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, iki ülke iş dünyası arasındaki mesafenin azaltılması ve ikili ilişkilerin yeni boyutlara taşınmasının desteklenmesi amacıyla kurulmuştur. Konseyin çalışmalarında DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu)'in muhatabı CCPIT (China Council for Promotion of International Trade)'dir.

4.3. Türkiye ile Çin Arasındaki Dış Ticaret

Türkiye-Çin arasındaki ticaret 1990'lı yıllarda önemli gelişmeler kaydetmiştir. Özellikle 1992 yılından itibaren İki ülke ticaret hacminde önemli ölçüde artış görülmüştür. Çin Halk Cumhuriyeti, 2000 yılı itibarı ile G.Kore'yi geçerek Asya – Pasifik Ülkeleri arasında Japonya'dan sonra Türkiye'nin en büyük ikinci ticari partneri haline gelmiştir (DTM, 2006). İkili dış ticaret verilerine bakıldığında, İkili dış ticaret hacminde sürekli arttığı görülmektedir. 2000 yılında dış ticaret hacmi yaklaşık 1,4 milyar Dolar iken 2006 yılında yaklaşık 10,2 milyar Dolara yükselmiştir. 2007 yılının sonunda ikili ticaret hacminin 14 milyar Dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Ancak, Türkiye için ticaret hacminde görülen bu olumlu gelişme, ticaret dengesinde 1993 ve 1994 yılları demir çelik ihracatın artmasıyla ticaret fazlası vermesi haricinde, Türkiye aleyhine ve sürekli büyüyen bir dış ticaret açığını ifade etmektedir. 1994 yılında toplam ticaret hacmi 612,4 milyon Dolar olup Türkiye 97,2 milyon Dolar dış ticaret fazlası vermişken, 2000 ve 2006 yıllarında sırasıyla yaklaşık 1,2 milyar Dolar ve 8,9 milyar Dolar ticaret açığı vermiştir (Bkz, Tablo 25). Söz

konusu açık, Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ekonomik ilişkinin tek taraflı olduğunu göstermektedir.

İkili ticari ilişkilere ihracat yönüyle bakarsak; 1994 yılında 354,841 milyon Dolar olan Çin'e ihracat, gelecek yıllar itibariyle hızla düşmeye başlamıştır. 2000 yılında Türkiye'nin gerçekleştirdiği ihracatı 96 milyon Dolar olup genel ihracat içindeki payı % 0,35 oranındadır. 2004 yılında 504,626 milyon dolar ve toplam ihracat içindeki payı % 1,07 ile son dönemin en yüksek ihracat payına ulaşmıştır. Son dönemin en yüksek ihracatı 2006 yılında 693 milyon Dolara ulaşsa da; Türkiye, Çin'in toplam ithalatı içinde payı aynı dönemde ancak % 0,09'na denk gelmektedir (Bkz. Tablo 25). % 0,1 bile olmayan bu rakamın anlamı; Türkiye'nin Çin'e olan ihracatında başarısız olması, Çin pazarının henüz yeterince tanınmaması, Türkiye'nin Çin'e olan ihracatında henüz bir istikrar sağlayamadığı ve ihraç ürünleri için Çin'de kalıcı bir pazar oluşturamadığıdır.

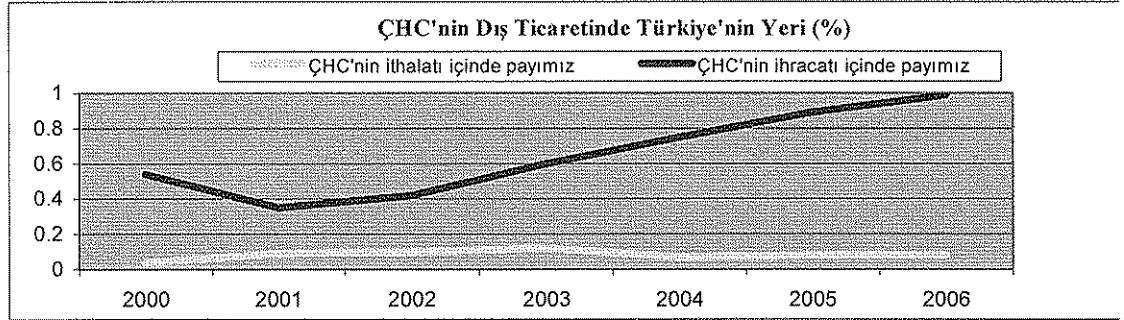
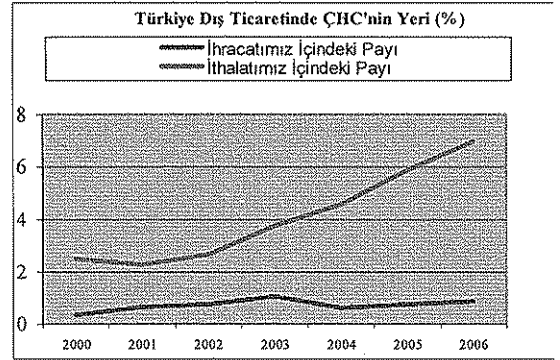
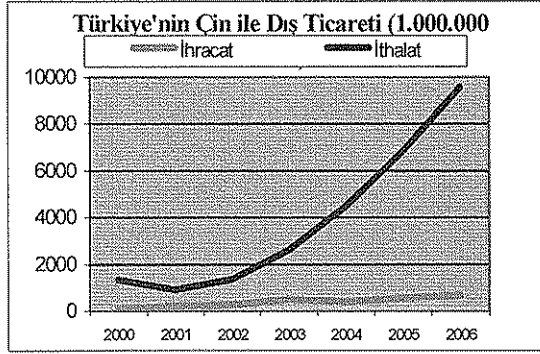
İthalata bakarsak, Türkiye'nin son on yıllık döneminde Çin'den yaptığı ithalat 1994 yılında 257,8 milyon Dolar iken; sürekli artarak 2006 yılında yaklaşık 9,588 milyar Dolar ile en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Türkiye'nin toplam ithalatı içindeki payı da sürekli artarak 2000 yılındaki % 2,48 oranından 2006 yılındaki % 6,98 oranına yükselmiştir. Çin toplam ihracatı içindeki payı ise aynı yıllar itibariyle, % 0,54 ve % 0,99 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılan araştırmaya göre Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı elli ülke sıralamasında ilk sırada Almanya olmak üzere bunu sırasıyla; İngiltere, İtalya, ABD, Fransa takip etmektedir. Çin ise 2003 yılındaki 19. sıradan 2004 yılındaki 35. sıraya düşmüştür. 2004 yılında Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı elli ülke sıralamasında ise, ilk beş sırada Almanya, Rusya, İtalya, Fransa, Amerika üzere yer almaktadır. Çin ise 2003 yılındaki 8.sıradan 6.sıraya yükselmiştir.

Tablo 25: Türkiye- Çin Dış Ticaret Verileri: 2000–2006 (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	Türkiye İhracatı İçindeki Pay (%)	ÇHC'nin İthalatı İçindeki Pay (%)	İthalat	Türkiye İthalatı İçindeki Pay (%)	ÇHC'nin İhracatı İçindeki Pay (%)	Hacim	Denge
2000	96.010	0,35	0,04	1.344.731	2,48	0,54	1.440.741	-1.248.721
2001	199.373	0,64	0,09	925.620	2,24	0,35	1.124.993	-726.247
2002	268.229	0,74	0,10	1.368.317	2,65	0,42	1.636.546	-1.100.088
2003	504.626	1,07	0,12	2.610.298	3,77	0,60	3.114.924	-2.105.672
2004	391.585	0,62	0,07	4.476.077	4,58	0,75	4.867.662	-4.084.492
2005	549.764	0,75	0,08	6.885.400	5,89	0,89	7.435.164	-6.335.636
2006	693.038	0,81	0,09	9.588.249	6,98	0,99	10.281.28	-8.895.211

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı 2006

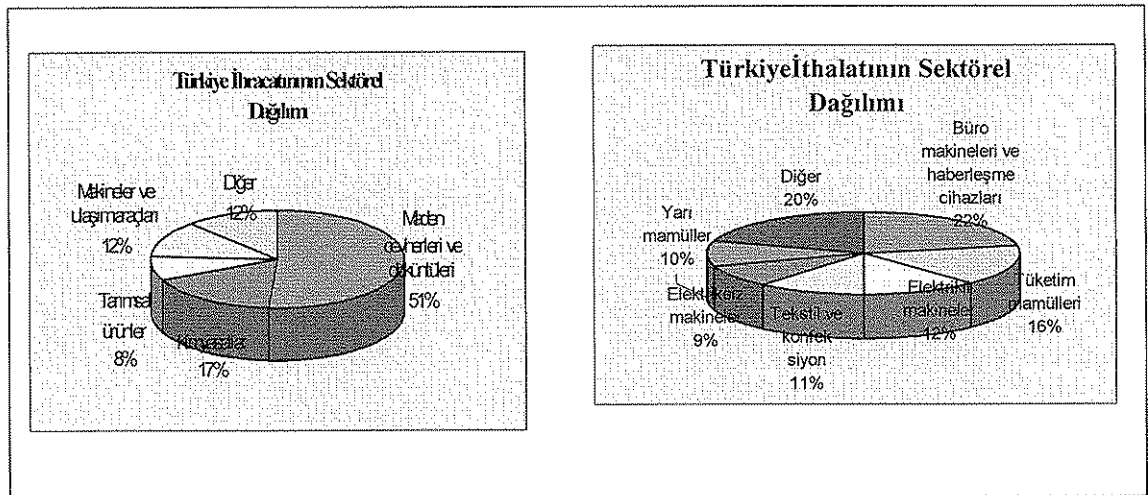
Şekil 10: İkili Ticaretin İki Ülke Dış Ticaretindeki Yeri: 2000- 2006

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı 2006

İkili ticaretin sektörel dağılımına bakıldığında; Çin, ucuz işgücü ve düşük üretim maliyetleri dolayısıyla Türkiye'deki sektörlerin neredeyse hepsinde ciddi bir pay sahibi iken; Türkiye'nin Çin'e olan ihracatı daha ziyade demir-çelik, Mermer ve traverten otomotiv ve yedek parça ile bazı mineraller üzerine yoğunlaşmaktadır. Türkiye'den Çin'e yapılan ihracatın hacmi kadar yapısı da henüz arzu edilen görüntüyü sergilememektedir. Çin'e 2003 yılında % 48, 2004 yılında % 27, 2005 yılında % 20 oranında yapılan demir-çelik ürünlerine dayanan ihracat, belirli kalemlere odaklanmıştır. 2006 yılında Tuz, kükürt ve çimento; inorganik kimyasallar; metal cevherleri ve sentetik suni devamsız lifler gibi maden cevherleri ve kimyasallar ihracatı toplam ihracatın % 68'ini oluşturmaktadır. 2006 yılında, İthalatta en fazla öne çıkan ürünler % 22 ile büro makineleri ve haberleşme cihazları, % 16 ile tüketim mamulleri , % 12 ile elektrikli makinelerdir (Bkz. şekil 11).

Şekil 11: İkili Ticaretin Sektörel Dağılımı: 2006

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı 2006

İhracattaki başlıca maddeler bakıldığında, 2005 yılında 86 milyon Dolarla demir-çelik, 2006 yılında 102 milyon Dolarla (Bkz. tablo 26) mermer ve traverten ihracatı gerçekleşerek Çin'e en fazla ihracat yapılan ürünler olmuştur. Dünya bor rezervinin % 75'i Türkiye'de bulunmaktadır ve bu rezervin Türkiye ihracatına ciddi katkılarda bulunacağı beklenmektedir. 2006 yılında Çin Türkiye'den 13 milyon Dolarlık bor ithal ederek Türkiye'nin en büyük bor müşterisi olmuştur. 2006 yılında Türkiye'nin ithalatındaki ilk üç maddeler; Otomatik bilgi işlem makineleri (474 milyon Dolar),

Motosiklet (278 milyon Dolar) ve bilgisayarlarda kullanılan Giriş/çıkış birimleri (269 milyar Dolar) olarak sırlanmaktadır (DTM, 2006).

Tablo 26: İkili Ticarete Türkiye'nin İhracatındaki Başlıca Maddeler: 2005–2006

Madde Adı	2005	2006
Mermer ve traverten (ham/kabaca yontulmuş)	67.384.926	102.790.901
Demir/çelik soğuk, yassı mamul (rulo; 600mm.<genişlik (0, 5.1mm.)]	86.212.201	0
Diğer disodyum tetraborat	36.611.250	64.257.687
Tabii diğer boratlar vb. Konsantreleri	31.985.472	39.624.410
Bakır hurda ve döküntüler	29.414.666	38.323.025
Mermer ve traverten (blok, kalın dilimler şeklinde kesilmiş)	8.664.456	34.446.081
Motorlu taşıt; kıvılcım ateşlemeli (1500cm ³ <silindir=<3000 cm ³)	20.226.639	34.418.323
Sentetik filament demetleri; akrilik/modakrilikten	22.667.230	18.788.887
Çinko cevherleri ve konsantreleri	1.143.554	15.912.918
Bakır cevherleri ve konsantreleri	0	15.901.109
Bor oksitleri; borik asitler	10.977.872	13.644.932
Debagatte kullanılan anorganik maddeler müstahzarlar	7.835.011	12.475.775

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı 2006

4.3.1 Ticaretin Dengesiz Olmasındaki Başlıca Nedenler

Çin birçok ülkeyle olduğu gibi Türkiye ile olan dış ticaretinde açık vermesini sadece Çin'in sahip olduğu düşük işçilik avantajıyla izah etmek mümkün değildir. Çin bir yandan tekstil hazır giyim başta olmak üzere, birçok dalda DTÖ üyeliğinin getirdiği imkânlar sayesinde dünya pazarına girişte yeni avantajlar elde etmiştir, diğer yandan Çin'in uyguladığı ihracatta yönelik Çin devletinin destek ve teşvikleri sağlamıştır. Bunlarla beraber Türkiye'nin Çin ile olan dış ticaretinde açık vermesinin başlıca nedenleri aşağıda sıralanmaktadır:

- Çin izlediği dış ticaret politikasında ticaretin yapma hakkı belirli firmalara verilmekte ve bu firmaların yaptığı ithalat ve ihracat da ayrı izne tabi olmaktadır. Çin pazarı küçük ve orta ölçekli firmalardan ziyade büyük firmaların hâkim olduğu bir pazara dönüşümüdür.
- Gümrük vergisinin oranlarının yüksek olması ve gümrük uygulamalarının eş güdümlü olmaması bu ülkeye ihracat için dezavantaj oluşturmaktadır.

- Çin dış ticaretinin yarısından fazlasını yürüten yabancı şirketlerin sadece üretim yapabilmek için ihracat izini alabilmeleri ithalatı sınırlamaktadır (Sandıklı, 2005:315).
- Çin'de döviz kontrolü ve düşük kur politikasının uygulanması Çin'in ithalatının kısıtlamaktadır. Türkiye'deyse döviz serbestliği mevcuttur ve Türk Lirasının Rmb karşısında sürekli değerli kalması ithalatı kolaylaştırmaktadır.
- İş gücü olmak üzere üretim faktörlerinde Çin'in sahip olduğu avantajlar ve üretim maliyetlerinin düşüklüğü Çin mallarının rekabet gücünü artırmaktadır.
- Türkiye'de Çin'den ithalat yaparak tekrar yurtiçi ve yurtdışı piyasalara pazarlamak amacıyla kurulmuş olan yerli ve Çin sermayeli ticari firmalar bulunmaktadır. Bu tür firmalar Çin mallarının Türkiye'deki dağıtım kanallarını oluşturmakta ve ithalatın artmasına katkıda bulunmaktadırlar. Tam tersine Türk mallarının dağıtımını ve pazarlanmasını yapan bu tür ticari firmalar Çin'de az bulunmaktadır.
- Türk firmalarının Çin pazarı hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları ve ürün çeşitliğinin sınırlı olması, Çin'e yönelik ihracatı belirli ölçüde sınırlamaktadır.

Dış ticaretteki dengesiz durum iki tarafın ekonomik yapılarındaki farklılıktan da kaynaklanmaktadır. Türkiye DTÖ yükümlüklerinin yerine getirmek ve AB'ne üye olmak çabaları içersinde, dışa açılma ve ticaretin serbestliği açısından Çin'e göre daha başarılı olmuştur. Bu da Çin'in Türkiye'ye yönelik ihracatını kolaylaştırmıştır (TÜSİAD, 2006).

4.4. Türkiye-Çin Yatırım İlişkileri

İki ülke arasında karşılıklı doğrudan yatırımlar kısıtlı seviyededir. Hazine Müsteşarlığı'nın 2006 Yılı Faaliyet Raporu'na göre; Türkiye şirketlerinin yurt dışında yapmış doğrudan yatırımların stok değeri 2006 yılı sonu itibarıyla 9,1 milyar Dolar olmuştur. Toplam Türk iştirakli firma sayısı ise 1964'e ulaşmıştır. En çok yatırım yapılan ülkeler arasında Hollanda, Azerbaycan, İngiltere, Almanya ve Kazakistan yer almaktadır. Yurtdışında pek çok büyük yatırım gerçekleştiren Türkiye, henüz Çin

pazarının sunduğu imkânlardan yararlanmış değildir. Bundan dolayı da ikili ilişkilerde yatırım ayağı eksik kalmıştır.

Türk firmalarının Çin’de plastik, inşaat, gıda ve tekstil alanında az sayıda girişimi bulunmaktadır ve bu yatırımların toplam değeri 25 milyon Dolar civarındadır. Bununla birlikte elektronik, gıda ve tekstil sektörlerinde de pek çok Türk firması üretimlerinin bir bölümünü Çin’de gerçekleştirmektedir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Pekin Büyükelçiliği kayıtlarına göre ülkede 26 Türk firmasının ofisi veya temsilciliği bulunmaktadır. Türkiye Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK)’nun yaptığı araştırmaya göre Çin’de faal olan başlıca Türk firmaları şunlardır:

Akman Holding: Akman Holding bünyesindeki Golden Meyve Suyu ve Gıda Sanayi, Çin’in önde gelen üreticilerinden Yantai Legend Beverage and Food Co. Ltd. ile 28 Şubat 2004 tarihinde bir ortaklık anlaşması imzalamıştır. Golden-Yantai ortaklığına ait olan fabrika, meyve suyu, meyve suyu konsantresi ve püresi ile içme suyu üretmektedir.

Atasay Kuyumculuk: Atasay Kuyumculuk, Çin’in Guangzhou kentinde Ocak 2005’ten itibaren takı üretimi yapmaktadır.

Çimtaş: ENKA holding bünyesinde bulunan mühendislik, teknolojik çelik imalatı ve elektromekanik montaj alanlarında faaliyet gösteren Çimtaş firması Temmuz 2002’de Şangay’ın Güneyinde yer alan liman kenti Ningbo’da % 100 Türk sermayeli olarak "Çimtaş Ningbo" firmasını kurmuştur . Aynı yıl sonunda üretime geçerek ihracat yapmaya başlamıştır.

Demirdöküm: Çin’li Chung Mei Industries firmasıyla yapılan ortaklıkla Çin’in Dongguan Eyaleti’ne Demirdökümün radyatör üretim tesislerini taşıyarak “Demirdöküm - Chung Mei Industries Limited” adlı bir yağlı radyatör üretim firmasını kurulmuştur.

Fabeks Dış Ticaret: 1993 yılından itibaren Çin’in İç Moğolistan bölgesinde “Silk & Cashmere” markasıyla ipek ve kaşmir üretimi yapmaktadır ve ABD ve Avrupa dahil birçok farklı ülkelere ihracat yapmaktadır.

Goldaş: Firma, Şangay'da temsilcilik açmış ve Şangay ,Guangzhou'da üç ayrı mağazaları bulunmaktadır.

Hipokrat Tıbbi Malzemeler: İzmir'de kurulu Hipokrat Tıbbi Malzemeler İmalat ve Pazarlama A.Ş.'nin, Çinli Yongsheng şirketi ile kurduğu ortak şirket Pekin'de faaliyetlere başlamıştır.

Mozaik Tekstil: Firmanın halen Çin'de Warner teknolojisiyle Laura Baresse markasıyla iç çamaşırı üretimi yapan ortaklıkları mevcuttur.

Sabancı Holding: Grubun Kordsa Firması Kasım 2006 itibarı ile Çin'de faaliyet gösteren ABD kökenli Invista Group'a bağlı IQNE Qingdao Nylon Enterprise'ın % 99,5'ünü satın almak için anlaşmaya varmıştır. 20 milyon Dolar ciroya sahip olan şirketin satın alınmasıyla Sabancı Holding Çin'deki ilk yatırımını gerçekleştirmiştir.

Şişecam: Firma, 1988 yılında Hong Kong'a satış yaparak girdiği Çin pazarına; 2003 yılında Şangay Serbest Bölgesi'nde “ Şişecam Shanghai Trading Company ” adı altında yatırım yapmıştır. Guanzhou'da da bir ofisi olan firma, 2000 yılında 2,65 milyon Dolar olan Çin'e krom kimyasalları ihracatını, 2004 yılında 9,2 milyon dolara çıkartmıştır.

Tema: TEBA Şirketler Grubu - Teba Ev Aletleri'nin dış ticaret firması olan Tema, Çin'deki ofisi aracılığıyla ve Teba markasıyla ev eşyaları pazarında yer almakta ve Batılı yaşam tarzının yayıldığı büyük şehirlerde, Çin'e özel üretilen fırınların yanı sıra, ısıtma-soğutma ve klima cihazlarının satış, pazarlama ve servis hizmetlerini de yapmaktadır.

Ünsa Ambalaj: Kimya, ilaç, gıda ve maden sektörünün kullandığı polipropilen büyük çuval (FIBC) üreten Ünsa Ambalaj, Çin'in Hangzhou kentinde Aralık 2004'te bir fabrika kurmuştur.

Zorlu Tekstil: Zorlu grubu bünyesindeki Korteks Mensucat firması, standart ürünlerde Çin'deki üreticilerle çalışarak uluslararası piyasalarda rekabet avantajını korumayı hedeflemektedir. Firmanın Şanghay'da pazar araştırması ve kısıtlı satış yapan bir ofisi bulunmaktadır.

Türkiye'nin en büyük bankalarından Garanti Bankası ve Türkiye İş Bankası'nın Çin'in finans merkezi olan Şangay'da temsilcilikleri bulunmaktadır. 1999 yılında açılmış olan Garanti Bankasının Çin temsilciliğinin amacı, Çin'deki gelişmeleri yakından takip etmek, Türkiye ile Çin arasında ekonomik ve ticari ilişkilerde daha etkin olmak, Çin'in ekonomi, ticaret, finans ve bankacılık alanlarındaki hukuki altyapısını tanımak ve Çin bankaları ile ilişkileri geliştirmektir. Garanti Bankası'nın 15 Çin bankası ile muhabirlik ilişkisi bulunmaktadır. 2006 yılında açılmış olan Türkiye İş Bankası temsilciliğinin amacı ise Çin'deki firma, kurum ve kuruluşlara İş Bankasını tanıtmak, Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti ve diğer ülkeler arasında ticaret yapan yerli ve yabancı firmalarla bağlantı kurarak ve ticari işlemlerin İş Bankası'na yönelmesini sağlamak, Türkiye'de veya Çin'de yatırım yapmak isteyen firmalara danışmanlık hizmeti sağlamaktır (DEİK, 2006).

Çin, yatırım söz konusu olduğu zaman, genelde yurtdışı yatırımlarıyla değil, yabancı yatırım çekmekle bilinir. Ancak son yıllarda Çin yurtdışı yatırımları da artmaya başlamıştır. Çin'in Yurtdışına yönelik DYY stok değeri 2006 yılı sonu itibarıyla 73.33 milyar Dolara ulaşmıştır. Sırf 2006 yılında, Çin'in yurtdışında yaptığı doğrudan yatırım miktarı 16.13 milyar Dolara ulaşarak 2005 yılına göre %31,6 oranına artış göstermiştir. 2006 yılsonu itibarıyla Çin sermayeli 10,673 firma 163 devletlerde ve bölgelerde yatırımda bulunmaktadır. Çin'in artan yurtdışı yatırımlarının artmasındaki önemli nedenleri enerji sıkıntısını, Çin'e karşı artan ticari duvarlar, Çin yurtiçi tüketimin yetersizliği ve döviz rezervinin fazlalığıdır. Bilindiği gibi Çin'in döviz rezervi 1 trilyon Dolara ulaşmıştır. Çinli iktisatçılara göre Çin'in şuan ki koşullarına göre 500 milyar Doları rezerv olarak tutmak Çin'in için yeterlidir. Çin hükümeti bu fazla rezervi yurtdışı yatırım yoluyla harcamayı planlamaktadır (Peoples's daily, 2007).

Çin'in artan dış yatırımlarında Türkiye'nin aldığı payı yetersiz kalmaktadır. Çin ticaret bakanlığının verilerine göre, 2003 yılında Çin'in Türkiye yaptığı yatırım miktarı 3,6 milyon Dolar olduğu bilinmektedir. DEİK'un yaptığı araştırmaya göre 2006 yılı Ağustos ayı itibarıyla Türkiye'deki Çin sermayeli firmaların sayısı 251'dir. Sektörel olarak başlıca yatırımlar beyaz eşya, binek araçlar, telekomünikasyon ve plastik alanlarındadır. Ayrıca hediyelik eşya, tekstil ve oyuncak gibi tüketim mallarının

ticaretini yapan firmalar ile restoranlar ve turizm işletmecileri de bulunmaktadır. Türkiye’de faal olan Çin firmalarından bazıları:

- Klima, beyaz eşya ve televizyon üreten HAİER;
- Klima ve buzdolabı üreticisi HİCON;
- Muğla’da Harput Şirketler Grubu’yla montaj fabrikası kurmuş olan motosiklet firması YIYING ve GAOMING;
- Elkon Elektrik ile İstanbul’da televizyon üretimine başlayan KONKA.

Bu firmalar; beyaz eşya, televizyon, motosiklet gibi eşyalar üretmektedir. Bu gruplar dışında Çin’in belli başlı nakliye, enerji makine ve ekipman firmalarının da Türkiye pazarında satış odaklı temsilcilikleri bulunmaktadır.

SONUÇ

Çin ekonomisi 1978 yılından 2006 yılında kadar ortalama %9,6 oranla büyüme gerçekleştirmiştir. Bu büyüme oranı ABD, Almanya, Japonya gibi büyük ekonomilerin gerçekleştirdiği büyümeden daha da yüksek olup, dünyada herhangi bir devlet Çin gibi hızlı büyüme performansı sergilememiştir. 1978 yılında 2006 yılında kadar GSYİH 15 kat, kişi başına GSYİH 10 kat artarak dünyanın dördüncü büyük ekonomisi olmuştur. Eğer satın alma gücü paritesiyle Çin'in GSYİH'sı hesaplandığında Çin dünyanın ikinci büyük ekonomisidir.

Bu çalışma neticesinde Çin'in hızlı büyümesinin arkasındaki önemli kaynaklar bulunmuştur. Bunlar; Çin'in uyguladığı reform ve dışa açılma politikası başta olmak üzere, bol ve ucuz işgücü, yüksek sermaye birikimi ve yüksek yatırım, verimlilik artışları ve son olarak dış ticaret olarak sıralanmaktadır.

Çin'in 1978 yılında başlatmış olduğu reform ve açık kapı politikasıyla, Çin'in eskiden uygulamış olduğu dışa kapalı planlı ekonomisine son verilmiştir, sosyalist piyasa ekonomisi benimsenmiştir. Bu reformlar Çin'in büyümesi ve yabancı yatırımların Çin'e yönelmesi için önemli ortam yaratmıştır. 1978 yılındaki reform Çin'in büyümesindeki en önemli dönüm noktasıdır.

Çin 1 milyar 300 milyonluk nüfusla dünyanın en kalabalık ülkesidir. 2002 yılı itibarıyla Çin'de 765 milyon işgücü bulunmaktadır. Çin sanayi sektöründe çalışanların saatlik ücreti 1 dolar bile değildir. Bu tür avantajlar Çin'i dünyanın fabrikası haline getirmiştir. Yüksek sermaye birikimi ve yüksek yatırım Çin ekonomisini hareketlendiren önemli güçlerdir. Çin'in Sermaye birikimi, yurtiçi yüksek tasarruf ve yabancı sermaye girişiyle gerçekleşmektedir. Çin dünyanın en yüksek yurtiçi tasarruf ve yatırım oranına sahip ülkesidir. Çin dünyanın en fazla yabancı yatırım çeken ülkesi olup, yabancı yatırımların Çin'in sermaye birikimine katkıda bulunmanın yanı sıra, teknolojik gelişme ve dış ticaretin de artmasına katkıda bulunmuştur. Toplam faktör verimliliğindeki artış; işgücü eğitim seviyesindeki artış, teknolojik ilerleme ve reformlar yoluyla kaynakların yeniden tahsisi ile gerçekleşmektedir. Dış ticaret Çin'in GSYİH' sının yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Çin ihracatı artırmak için, ihracata yönelik teşvik politikaları

uygulamaktadır. Düşük kur rejimi sayesinde rekabet gücü artmakta ve döviz kazanılmaktadır. 2001 yılında DTÖ'ne üye olmasıyla Çin ekonomik açıdan oldukça önemli bir döneme girmiştir. Üyelik sayesinde, Çin'in ticari ortakları, eskiden Çin'e karşı uyguladıkları ticaret engellerinin çoğunu kaldırmıştır ve Çin'in dış ticareti önemli boyutlara ulaşmıştır. Yine üyelik sayesinde dış güven sağlanmıştır, böylece yabancı yatırımlar artmıştır, Çin dış ticaretinin yarısından fazlasının yabancı işletmeler tarafından yapılmasına neden olmuştur.

Çin Hükümetini önümüzdeki dönemlerde bir dizi sorunlar da beklemektedir. Bu sorunların başında enerji sıkıntısı ve aşırı ısınma tehlikesi gelmektedir. Çin'in dünyanın fabrikası haline dönüşmesi ve nüfus fazlalığı enerjiye olan talebi artırmaktadır. Çin dünyanın ikinci büyük enerji tüketicisi konumuna gelmesi Çin'in bu konuda ileride ciddi sıkıntılar yaşayacağını bir göstergesidir.

Ekonominin aşırı ısınması, Çin'in diğer sorunlar ve korkularından biridir. Çin hükümeti Çin ekonomisinin aşırı ısınmadığını sadece yatırımların fazlaştığını söylese de, Çin enflasyon oranlarının giderek artması ve aşırı yatırımların piyasalarda şişkinliklere neden olması, Çin'in 1994 yılında yaşadığı dalgalanmaya benzerlik göstermektedir ve aşırı ısınmanın sinyallerini vermektedir. Çin hükümeti faiz artırma, yatırımları kısıtlama yoluyla ekonomiyi soğutmaya çalışmaktadır. Çin ekonomisinin karşılaştığı bu durumdan, bir ekonomide yatırım fazlalığı ve yatırım verimliliğinin düşük olmasının ekonomiye zarar verebileceğinin ve gelişmekte olan ülkelerin yatırım konusunda dikkatli davranması gerektiğinin sonucuna varabiliriz.

Diğer sorunları ise, tüketim ve yurtiçi talepteki yetersizlik, gelir dağılımındaki uçurumların giderek derinleşmesidir. Çin sanayileşme yolunda tarım sektörünü ihmal etmiştir. Yatırımlarını kıyasal büyük kentlere yapmıştır. Dolayısıyla, kırsal ve kentsel gelir farklılıkları, bölgesel kalkınma dengesizlikleri ortaya çıkmaktadır. Bu Çin'in sosyal ve ekonomik hoşnutsuzluklar yaşamasına neden olabilmektedir.

Çin ihracat ve yatırıma yönelik büyüme modeli izlemektedir. Çin'in dış talebe bağımlılığı büyüktür. Çin sağlıklı büyüebilmesi için yurtiçi talepleri artırmak zorundadır. Talep yetersizliğinin nedenleri ise; tüketimdeki yetersizlik ve gelir düzeyinin düşük olmasıdır. Çin'in sosyal güvenlik sistemi gelişmiş değildir, bu yüzden hane halkı tüketim yerine tasarrufu seçmektedir. Tüketimi artırabilmek için

Çin'in sağlık ve eğitim harcamalarını artırması ve Çin nüfusun çoğunluğunu teşkil eden kırsal kesim gelirini artırmaya yönelik politikalar izlemesi gerekmektedir.

Son zamanlarda Türkiye-Çin ticaret hadiminde artışlar görülse de, iki ÷lke arasındaki ticarete Türkiye hep açık vermektedir. Böylece ilişki tek taraflı ticari ilişki haline gelmiştir. Türkiye ile Çin arasındaki ticari ilişkiler ise Türk tarafı için bekleneni vermekten uzaktır. Türkiye'nin ikili ticaretindeki başarısızlığın önemli nedenleri ise; Çin'in yıllarca uyguladığı dış ticaret kısıtlamaları, tarife dış engelleri ve Türk tarafın rekabet gücü yüksek ürünlerinin eksik olmasıdır. Türkiye Çin'e yönelik ihracatını artırabilmek için Çin pazarını yeterince tanınması, rekabet gücü yüksek ve kaliteli ürünlerle Çin pazarına girmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

AYILAVARAPARU, Dinkar (2003), China's Economy Rides The Razor's Edge,

Asia Times Nov 8, 2003

<http://www.atimes.com/atimes/China/EK08Ad01.html> 30.04.2007

BEAMS, Nick (2004), "Overheating" spells trouble for world economy

<http://www.wsws.org/articles/2004/may2004/chin-m05.shtml> 02.02.2007

COX, W. Michael ve Koo Jahyeong (2003), China: Awakening Giant, Federal

Reserve Bank of Dallas September

www.dallasfed.org/research/pubs/china.pdf 12.2006

Çin Devlet İstatistik Kurumu Raporu (2007), Çin Halk Cumhuriyeti 2006 Yıllık

UlusalEkonomik ve Toplumsal Kalkınma İstatistik Raporu

中华人民共和国 2006 年国民经济和社会发展统计公报

http://www.stats.gov.cn/tjgb/ndtjgb/qgndtjgb/t20070228_402387821.htm 04.2007

Çin Ansiklopedisi (200?) , China ABC-China Radio International

<http://turkish.cri.cn/chinaabc/> 12.2006

DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu), (2003), Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye ile

İlişkileri, İstanbul Ocak 2003

<http://www.adana-to.org.tr/TR/UlkeRaporlari/Raporlar/CN.pdf> 21.12.2006

DEİK (2006), Çin Ülke Bülteni, Kasım 2006

http://www.deik.org.tr/bultenler/2006112818541Cin_kasim2006.pdf 23.11.2006

DTM (Dış Ticaret Müsteşarlığı), (2006), Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Profili

www.foreigntrade.gov.tr/anl/raporlar/ASYA_AVUST/CHC.doc 21.01.2007

EKİNCİ, Alper (2005), *Çin Yabancı Sermaye Türkiye*, Turan Kitabevi, Ankara

ETÜD (2006), Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu, Konya Ticaret Odası

Etüd – Araştırma Servisi 2006

http://www.kto.org.tr/dosya/rapor/cin_rapor.pdf 21.01.2007

ECONOMIST (2004a), The Great Fall of China's Economy? May 13th 2004

www.economist.com 01.04.2007

ECONOMIST (2004b), Time to Hit the Brakes, May 13th 2004

www.economist.com 01.04.2007

FUNG, K.C, H. Iizaka ve S.Tong (2002), Foreign Direct Investment in China: Policy, Trend and Impact, University of California 2002

www.hiebs.hku.hk/working_paper_updates/pdf/wp1049.pdf 02.03.2007

GAO, Shang Quan (2006), *Çin'in Gelecek Beş Sene İçindeki Sosyo-Ekonomik Kalkınma Raporu*

高尚全, 未来五年中国经济社会发展报告, 中共党史出版社

GE, Shoukun (2006), Çin Ekonomisi Isınıyor Mu? Xinhua Wang

葛守昆, 中国经济是否过热? 新华网

www.xinhuanet.com 20.02.2007

HAN, Bao Jiang (2006), *Çin Ekonomisi*

韩保江, 中国经济, 中央编译出版社

IMF (2004), China's Growth and Integration into the World Economy Prospects and Challenges, International Monetary Fund, Washington DC

www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2004/cr06394.pdf 29.12.2006

KWAN, Chi Hung (2005), Regional Disparities Have Gone Beyond Acceptabl

Limits, November 29

<http://www.rieti.go.jp/en/china/05112901.html> 04.2007

KIZILTAN, Alaattin (2004), Tek Kutuplu Bir Dünyada Çin Halk Cumhuriyeti'nin

“Süpergüç” Olabilirliği, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1

LIU, Xin (2006), *İktisat ve Çin Ekonomisi*

柳欣, *经济学与中国经济*, 人民出版社

LAI, Pingyao, (2004) China's Foreign Trade: Achievements, Determinants and

Future Policy Challenges, *China & World Economy* / 38–50, Vol. 12, No. 6,

2004

LOUIS, Kuijs ve Tao Wang (2005), China's Pattern of Growth: Moving to

Sustainability And Reducing Inequality, *World Bank Policy Research Working*

Paper 3767, November 2005

LOUIS, Kuijs (2005), Investment and Saving in China, *World Bank Policy*

Research Working Paper 3633 June 2005

MEHMET, Abdulhalil (2002), *Çin'in Ekonomik Kalkınmasında Finans*

Kurumlarının Rolü, Basılmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü, Ankara

MORRIS, Goldstein Nicholas Lardy (2006), China's Exchange Rate Policy

Dilemma, Institute for International Economics

www.aeaweb.org/annual_mtg_papers/2006/0107_1015_1301.pdf

OECD (2005), Chronology of Economic Reforms in China, Economic Survey of
China September 2005

www.oecd.org/dataoecd/49/39/36004261.pdf 28.02.2007

OECD (2006), China's Trade and Growth: Impact on Selected OECD Countries,
OECD Trading Policy Working Paper No.44, 28 Nov.2006

PEI, Chang Hong (2005), Analysis of China's Foreign Trade Growth and Discussion
Of Related Policies, *China & World Economy* / 26–38, Vol. 13, No. 2, 2005

PENG, Caixia ve Liu Zongyang (2006), Thinking on The Problem of The
Enlargement Of The Chinese Residents' Income Margin, Taiyuan University of
Technology

www.paper.edu.cn/downloadpaper.php?serial_number=200704-457

PEOPLE'S DAILY (2007), China's total foreign direct investment (FDI) hits

US\$73,3 billion, People's Daily Online, June 6, 2007

http://english.peopledaily.com.cn/200706/06/eng20070606_381475.html 06,2007

RADİKAL (2007), Çin: 500 Milyar Dolar Harcayacağız Bize Ne Satabileceğinizin
Listesini Verin, *Radikal Gazetesi* 18 Haziran 2007 S.13

SANDIKLI, Atilla (2005), *Geleceğin Süper Gücü Çin*, Tasam Yayınları, İstanbul

ŞİMŞEK, Mevlüdiye (2005), Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne
(WTO) Üyeliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin'in Geleceğine İlişkin Senaryolar,
Yönetim ve Ekonomi, 1:2005 Cilt:12 Sayı: 2 Celal Bayar Üniversitesi

TÜSİAD (Türk Sanayiciler ve İşadamları Derneği), (2006), Yükselen Güç Çin ve
Türkiye'ye Etkileri, Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD. *Dış Politika Forumu*

TOMAN, Michael (2003), The Roles of the Environment and Natural Resources in Economic Growth Analysis, *Resources for the Future Discussion Paper 02-71*
<http://www.rff.org/Documents/RFF-DP-02-71.pdf> 05.2007

THOMAS, Rumbaugh ve Nicolas Blanche (2004), China: International Trade and WTO Accession, *IMF working paper* 2004

THE STATE INFORMATION CENTER (2007), China's Economy: Performance and Prospects in 2006 and 2007, Beijing 2007
<http://www.sic.gov.cn> 28.12.2006

THOMAS, Lum ve Dick K. Nanto (2007), China's Trade with the United States and The World, Congressional Research Service, January 4, 2007
fpc.state.gov/documents/organization/64475.pdf 29.03.2007

WANG, Yingwei ve Cheng Bangwen (2005), Ar& Ge Çalışmalarının Çin'in Toplam Faktör Verimliliğine Etkileri
王英伟, 成邦文, 我国研究与发展对全要素生产率影响的定量分析,
华中科技大学 管理学院
www.sts.org.cn/fxyj/zcfx/documents/yfdsclxy.htm - 27k

WAYNE, M. Morrison (2006), China's Economic Conditions, *Congressional Research Service*, May 15, 2006
www.fas.org/sgp/crs/row/IB98014.pdf 28.02.2007

WANG, Luolin ve Jing Linbo (2006), Utilization of Foreign Investments and Transformation of Mode of Economic Growth, Chinese Academy of Social Sciences www.cass.net.cn 12.03.2007

WILL, Martin ve D.Bhattachali L. Shantong (2003), China's Accession to the WTO:

Impacts on China, World Bank and Development Research Centre of
The State Council, Beijing

<http://siteresources.worldbank.org/INTEAPREGTOPINTECOTRA/Resources/chapter+1.pdf>

WU, Jinglian (2004), Çin'in Makro İktisat Durumuna Genel Bakış

吴敬琏, 中国宏观经济展望, 热点聚焦: 关注当前的宏观经济形势

<http://www.wujinglian.net/Articles/articles0405.htm> 03,2007

W.W.ROSTOW (1959), *İktisadi Gelişmenin Merhaleleri*, Çev.,

Erol Güngör, Kalem Yayıncılık Matbaacılık ve Ciltçilik A.Ş., İstanbul 1980

YILMAZ, Rasim ve Cüneyt KOYUNCU (2005), *Çin Dragon Ekonomisinin*

Önlenemeyen Yükselişi, Ekin Kitapevi, Ankara

YU, Yongding (2005), Rmb kur Politikası Reformundaki Tarihsel Adım,

Dünya Ekonomisi ve Politikası, 10. sayı

余永定, 人民币汇率制度改革的历史性一步, 中国社会科学院世界经济与政治研究所, 《世界经济与政治》2005 年第 10 期

YAO, Qiugen (2005), 2005 yılı Çin-Avrupa Ticareti, Pekin Dış Ticaret

Araştırma Enstitüsü

尧秋根, 2005 年中欧贸易综述, 北京市国际经济贸易研究所

<http://yaoqiugen.blog.sohu.com/20940701.html> 22.03.2007

ZHANG, Taiyuan (2007), Dünyanın En Fazla Döviz Rezervi Nasıl Yönetilmeli?

张太元, 如何驾驭全球最大的外汇储备? 经济网

<http://www.jingji.com.cn/show.aspx?id=1758>

ZHANG, Dexiu (2004), DTÖ'ne Üyeliğin Çin'e Olumlu ve Olumsuz Etkileri

张德修, 加入 WTO 对中国经济的正负面影响, 北京大学国际经济研究所

ZHANG, Bin (2004), DYY'ların Çin Ekonomisine Etkisi

张斌, F D I 对中国经济的影响, 中国社会科学院世界经济与政治研究所,
国际经济评论 2004. 3-4

ZHAO, Xiao ve Chen guanglei (2006), Çin İktisadi Kalkınma Modelinin Değişimi

Ve Yatırım-Tüketim Analizi

赵晓, 陈光磊, 中国经济增长方式的转变及投资消费分析, 《山东社会科学》2006 年第 3 期 p30~34

ÖZGEÇMİŞ

2 Ocak 1982 yılında, Çin Halk Cumhuriyeti, Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinde doğdu.1999–2004 yılları arasında Xinjiang Maliye İktisat Üniversitesinde İktisadi Bilgi Yönetimi Bölümü'nde öğrenim gördü.

Temmuz 2004 yılında mezun olduktan sonra, Türkiye'ye eğitim almak için geldi. 2004 -2005 yılları arasında İstanbul Üniversitesi TÖMER'de Türk dili eğitimi gördü. 2005–2007 yılları arasında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde İktisat anabilim dalında Yüksek Lisans öğrenimi gördü.